

**AZ ORSZÁGÉPÍTÉS
FILOZÓFIÁJA
A KÁRPÁTMEDENCÉBEN**

ÍRTA
BARÁTH TIBOR

KOLOZSVÁR
1943

- A KIADÁSÉRT A SZERZŐ FELELŐS -

Nagy Jenő és Fia könyvnyomdája Kolozsvár, F. k.: Nagy Jenő

Válságos időben minden nemzet saját létének, állami fennmaradásának és erkölcsi magatartásának alapvető törvényeihez tér vissza, hogy abból erőt és útmutatást merítsen, hogy a történelmi múlt tapasztalatainak világánál foglaljon állást azokkal a nagy kérdésekkel szemben, amelyek jövőjének kialakítását döntően befolyásolni fogják.

Kállay Miklós

BEVEZETÉS

Néhány szó a magyar sorstudományról

Elöljáróban néhány szóval tartozom azok számára, akik tisztában akarnak lenni az újabb történeti gondolkodás szintézisre vonatkozó szabályaival és problémáikat szívesen állítják be szélesebb perspektívába, írásom jelentőségét ezzel kétségtelenül jobban kidomborítom, de egyúttal biztos támaszpontot adok annak kritikai mérlegeléséhez is.

1. Ma úgy képzeljük el, hogy minden népnek, térségnek és államnak, — „országnak“, — akárcsak az élő személyiségeknek, lényegükből fakadó élettörvényei vannak, amelyek a történeti koroktól függetlenül és változatlanul fennállnak, amíg csak az állam, a térség és a nép létezik;¹ továbbá, hogy a nép, tér és állam élettörvényei eszményi országban egymással összhangban vannak és szervesen illeszkednek be az őket környező világba, egy-egy nagyobb közösségbe.² A múlt összefüggéseit kutató történeti elme

¹ Térség helyett néha az ország szót használom. Ekkor azonban államterületet értek alatta, mint ez minden esetben félreérthetetlenül kiderül.

² Bár mindezt hangsúlyozzuk, mégsem állítunk vele egészen új dolgot. Az állam élettörvényeiről már Machiavelli Itorában a maihoz hasonlóan elmélkedtek, s akkor indult el szédületes pályafutására az „államrezon“-kifejezés (*r a g i o n e d i S t a t o , r a i s o n d ' E t a t*), ami az állam lételvi szerint való cselekvést jelenti. A térség és népszemélyiség élettörvényeivel viszont a felvilágosodás politikai irodalma foglalkozott

számára következésképpen nem lehet fontosabb feladat, mint megtudni, hogy adott esetben mi egy-egy nép, térség és állam, azaz ország lényege, milyen törvényszerűségek szerepelnek egészséges fennmaradásuk feltételeiként és milyen a világhelyzetük, egyszóval minő a kérdéses, történeti jelenség eszményi dinamikája.

Egy-egy ország szerkezeti lényegének — mibenlétének, élettendenciájának és világhelyzetének — ismerete nyújtja a történetiszemlélet kialakításához a szilárd fogódzópontot. Ezek a jórésben történeti rokontudományok segítségével megállapítható mozzanatok ugyanis felhívják a történetíró figyelmét arra, hogy a történetfolyamat vizsgálatakor mire összpontosítsa figyelmét és arra készítetik, hogy nyomozza* minő volt a történeti vizsgálat tárgyát képező jelenség; (ország) eszményi dinamikájával szemben a reális azaz a történeti dinamika.

A „lényeg“ (a *mi*) és az „életbenmaradás tendenciája“ (a *hová*) örök lévén, egy-egy vezéregyéniség, egy-egy nemzedék az Idő tovatűnő hatalmas folyamában úgy jelenik meg, mint ennek az immanens lényeknek és tendenciának, egy-egy ország „értékösszegének“ időleges letéteményese, tehát aki az ősöknek és a maga után következő nemzedékeknek felelősséggel

bővebben, különösen a Montesquieu tollából kikerült *Esprit des Lois*. Az előzmények persze még régibb korba nyúlnak vissza. Erre vonatkozólag Friedrich Meinecke, *Die Idee der Staatsraison in der neueren Geschichte* (München 1929) c. munkája ad bővebb felvilágosítást. Az új mozzanat, amiért mindezt mégis hangsúlyozzuk az, hogy az államtudományok hatalmas fejlődésével, a geopolitika kialakulásával és a modern néprajz és biológia megszületésével az állam, a térség és a nép dinamikájára vonatkozó ismereteink rendkívül kiterjedtek és pontosakká váltak, úgyhogy a történeti gondolkodásba szervesen beilleszthetők lettek, következésképpen ott gyökeres fordulatot idéztek elő.

tartozik a nagy kincsel való sáfarkodásról. Megérezte-e az ország vezére, megérezte-e egy-egy vezető csoport és nemzedék ezt az örök lényeket, fel tudta-e fogni a közösség életbenmaradásának és további kibontakozásainak valódi feltételeit, a helyes tendenciát? Vagyis a közösség léttörvényei szerint foglalt-e állást a folyton megújuló koreszmékké), a kül- és belpolitikai konstellációkkal szemben, egyszóval a közösség nagy útját *merre* jelölte ki, — ezeket a kérdéseket tesszük fel, amidőn az értékelésben állást foglalunk.³

³ Amint látjuk, a nemzeti történetíró érték-mérője az eszményi dinamika. Az államot elemezve erre már Meinecke is rájött. Ő írja: „Die Vernunft des Staates besteht also darin, sich selbst und seine Umwelt zu erkennen und aus dieser Erkenntnis die Maximén des Handelns zu schöpfen... Aus dem Sein und Werden erwächst so immer ein durch Erkenntnis vermitteltes Sollen und Müssen... Alle historischen Werturteile über staatliches Handeln sind nicht anderes als Versuche, das Geheimnis der wahren Staatsraison des betreffenden Staates zu entdecken.“ I d. mű i. s. köv. I. — Amint az államról, ugyanúgy gondolkodunk a térségről (országról) és a népről is.

Minden történetíró, aki szellemtudományi kategóriákban gondolkodik, szükségszerűen értékkel. És minél világosabb értékrendszere, annál összefüggőbb, annál realisabb képet rajzol az elmúlt életokról.

Itt jegyzem meg, hogy dolgozatom befejezése után jelent meg Andreas Walther *Geschichtlicher Sinn* c. alapvető tanulmánya (*Historische Zeitschrift* 168. k. 1943 augusztus), amelynek megállapításai teljesen fedik a dolgozatomban kifejezésre jutó történetelméleti álláspontot. Eltérés köztünk mindössze árnyalatbeli, mert Walther a nép, ország, állam együttesben a hangsúlyt — a német nemzeti követelményeknek megfelelően — erősen az első elemre helyezi. Azt írja pl., „dass der Einzelmensch nur Durchgangsträger des überdauernden und wesentlicheren Blutzusammenhanges ist. . . Was eigentlich lebt, ist das Blutergut, das wir für eine kurze Zeitspanne, der Zukunft verantwortlich, tragen.“ I d. mű I. 1.

A *mi?* és a *hová?* problémája, és a *merre?* kérdés megoldása kétségtelenül a legbonyolultabb feladatok, amelyek megoldására történeti elme egyáltalán vállalkozhat. De éppen ezeknek a bonyolult kérdéseknek a kifürkészése az új szellemű történettudomány egyik legfőbb célkitűzése, mert ezek megoldásával jutunk el — Dékány István kifejezésével élve — a történet jelentményének (*Sinn*) felfogásához, egy-egy nép történeti hivatásának, divatosabb szóval élve mítoszának megfogalmazásához.

Ez a dolgozat is egy ilyen bonyolult kérdésre kíván választ adni, feladatául tűzvéni ki a magyarság történeti mítoszának -politikai síkon való megfogalmazását. Tudományos jelentőségét tehát ebben az irányban kell keresni.

Ha egy-egy nép, térség és állam dinamizmusa független a történeti koroktól és minden nemzedék lényegében ugyanazok előtt a történeti feladatok előtt áll, akkor e dinamizmusra vonatkozó megállapítások nyomán kialakuló mítosz a mai és az elkövetkező nemzedékek előtt mint szuggesztív erejű normarendszer — országéscsmény — jelenik meg, amely tehát cselekvésre indít és cselekvést szabályoz, egy szóval politikai gondolkodásunk irányelveit meghatározza. Akinek a tudatában ez az országéscsmény (történeti mítosz) gyökeret vert, arról mondjuk, hogy történeti érzéke van. Történelem és politika ezen a vonalon függ össze, ilyen értelemben az „élet mestere“ a mi tudományunk.⁴

A történeti érzék különösen a vezető egyéniségek drága kincse, karizmája. Mint bűvös iránytű segíti őket, hogy a történeti képletek kaleidoszkópiusan változó megjelenési formáiban, bonyolult kül- és belpolitikai helyzetekben, koreszmék harcában és ideg-

⁴ A mai történetíró ezzel az összefüggéscsel tisztában van, ezért nem annyira l'art pöur l'art, mint inkább pozitív nemzeti célok megoldása érdekében dolgozik.

háborúban „államférfiúi“ bölcseséggel jelöljék meg az ország élettörvényeivel összhangban álló utat, azaz döntsenek a *merre?* rendkívül felelősségteljes kérdésében. Mert ha a vezetők tudják, hogy mi a gondjaikra bízott ország lényege, mik fennmaradásának törvényei, akkor meg tudják különböztetni a lényegestől a lényegtelenet és — ha felbukkant — rá tudnak ismerni a létellenségre is. Reális érzék és történeti érzék a vezető egyéniség számára tehát egy és ugyanaz.

A történelem legújabb korszakában, amidőn a közösség mindenegyres tagja fokozott mértékben részese a *merre*-problémával kapcsolatos történelmi felelősségnek és amidőn a közösség politikai magatartása — különösen válságos időkben — sorsdöntő, a vezetőkön kívül ennek a szélesebb közvéleménynek helyes történeti mítosszal való telítése is a lét törvényeit érintő fontosságra emelkedett. Nép, ország, állam jövője manapság tehát csak akkor biztos, ha mindezek dinamikája bele van építve a lelkekbe (a „jó“ moralitás) és nemcsak a mechanikus erők biztosítják az országeszmény tiszteletét (a „rossz“ moralitás, illetőleg a „legalitás“ állapota).⁵ Nyilvánvaló, hogy ebben az újabb fejlődési korban a történeti mítosznak, tudományunk műhelyéből kikerülő e leghatalmasabb fegyvernek a magyarság legszélesebb rétegében való elterjesztése, az öntudatosítás, a legfontosabb állami feladatok egyike.⁶ Csak így, az idő felett álló életfolyamat megismertetésével remélhetünk oly egységes és szilárd közvéleményt, amely nagy

⁵ V. ö. Dékány István, *A mai társadalom* (Budapest 1943) 318! I. A gutgesinnt, bösgesinnt, passzív stb. magatartás mind ebbe a kategóriába tartozik.

⁶ Az utóbbi időben majdnem minden ország létesített úgynevezett propagandaminisztériumot. Ez az intézmény ebből az összefüggésből meríti létjogosultságát. Feladata valóban a nemzet védelme, mint a hasonló hazai szerv nevében benne is foglaltatik.

lelkiválóságokban országunkat a helyes úton megtarthatja.⁷

A történeti mítosz és a politikai magatartás közti szoros összefüggést felismerve, beláthatjuk, hogy döntő jelentőséggel bír egy-egy ország sorsára a mítosz helyes megállapítása és annak a legszélesebb rétegekben való elterjesztése.⁸

⁷ „Nur wenn das Bewusstsein des überzeitlichen Lebensstromes der Gemeinschaft und des von ihr getragenen überindividuellen Werteschatzes uns in Fleisch und Blut übergegangen ist, wächst in der Seele notwendig ein krisenfester weil wurzelstarker Dienst- und Opferwille gegenüber diesem Ganzén über den Selbstwillen hinaus,“ — mondja Andreas Walther a *Historische Zeitschrift* 168. k. (1943) 3.1. A hősi önfeláldozás minden formája a közösségi öntudat mélységét, a történeti mítosz elevenségét jelzi. Ebből érthető meg a napjaink haláltorpedóinak és halálrepülőgépeinek vezetésére vállalkozó japánok, és ebből érthető meg a kereszténységért és magyarságért hősi halálba indult Dobók, Zrínyiek, Dugovicsok és mások örök példája.

⁸ Mivel az ilyen témájú történeti munkák a nép, ország, áilam sorsát lényegben érintő kérdésben foglalnak állást, körülöttük általában heves viták szoktak keletkezni. A történettudományok VII. nemzetközi kongresszusán (Varsó 1933) pl. Kelet-Európa történeti dinamikája körül egy teljes napig tartó, a tudományok történetében szinte páratlanul álló szócsata keletkezett és az irodalomban akkor felkavart hullámok még ma sem csendesedtek el. Legutóbb pl. a *Donau Europa* 1943 októberi száma közölt egy hozzászólást Váczy Péter tollából *Der Begriff Osteuropa* címen. Élénk vitára adott alkalmat a magyar irodalomban néhány hasonló témájú könyv, mint pl. Prohászka Lajos *A vándor* és a bujdosó. *Mi a német? Mi a magyar?* (Budapest 1935. 2. kiadás 1941) c. műve, vagy a Szekfü Gyula szerkesztésében megjelent *Mi a magyar?* (Budapest 1939). Ez a hatalmas visszhang igazolja, hogy a történet jelentményéért folytatott küzdelem valóban önmagunkért folytatott harc, „ein Streit um uns

A történeti mítosz és a nemzetsors közti szoros összefüggés kézenfekvővé teszi, hogy ebben a dolgozatban is olyan problémákról lesz szó, amelyek megoldása, ha sikerült, a magyarság politikai gondolkodására messzemenő befolyással lehet. A dolgozat politikai jelentőségét tehát ebből a szempontból kell elbírálni.

2. A német nyelv újabban a „sorstudomány“ (*Schicksalskunde*) kifejezést alkotta ennek a több diszciplína eredményeire támaszkodó történeti szintézisfaj közelebbi megjelölésére, találóan rámutatva vele a múltat-jelent összekötő és a jövőt is alakító jellegére.

De amint a német, úgy az annak hatása alatt álló magyar történeti irodalom sem tudott a sorstudomány területén egészen a legújabb időkig jelentős eredményeket elérni. Ennek magyarázatát elsősorban a történelmi elme szerkezetében kell keresnünk, amely a múlt század második felében a természettudományos és liberális gondolkodás hatása alatt állott és aszerint fogalmazta meg tudományos eszményeit. Természettudományos szellemben képzelve el az „objektivitást“ és a „pozitivitást“, a történetíró a tárgyi világra összpontosította figyelmét, ennek megfelelően új és újabb adatok feltárásában, az analízisben látta tudománya végső célját. Gondosan került az észjárásával össze nem egyeztethető, nem „objektív“ és nem „pozitív“ értékelő állásfoglalást és az adatok fölé épülő történetfilozófiát.⁹ Figyelme nem terjedt ki a *szin-selbst*“. V. ö. Pekaf, *Der Sinn der tschechischen Geschichte* (Brünn 1937) 31. 1.

⁹ Nagyon jellemző a természettudományos gondolkodás által meghatározott magatartásra, hogy a XIX. század közepétől kezdve három évtizeden át az Akadémián egyetlen metafizikai tárgyú értekezés sem hangzott el. Kornis Gyula, *A magyar philosophia fejlődése és az Akadémia* megj. „A Magyar Tudományos Akadémia első százada“ c. kollektív műben (Budapest 1926) 110. 1. és v. ö. Walther, i. d. mű 13. 1.

tézisre, az eseménysorozatokból nem alkotott összefüggő képeket, egyszóval nem volt szerves történet-szemlélete. Természettudományos kategóriákban való gondolkodás miatt nem rendelkezett a múlt századi történetíró azokkal a fogalmi keretekkel, amelyekkel a történeti dinamizmust megragadhatta volna.¹⁰

Évszázadok, világrészek, emberfajták áttekintéséhez szükséges fogalmi kereteken túl más is hiányzott ezekből a múlt századi történetírókból. Világnézeti alapállásuk miatt kevés érzékük volt nekik aziránt is, hogy népek, térségek és államok sajátos lényegére rátapinthatnak volna. Hiszen a szabadelvű eszmerendszer s ennek keretében főként az emberi természet ugyanazonosságáról (identitásáról) vallott dogma értelmében, amely világnézetük tengelyét alkotta, könnyen elsiklottak ők a térségek és tajok determináló, egyenesítő hatása felett. Ennek következtében a hadi, politikai, majd a gazdasági és társadalmi események leírásával feladatukat befejezettnek tekintették.¹¹

¹⁰ V. ö. A magyar történetírás történetéről francia nyelven írt munkám, *L'histoire en Hongrie 1867—1935* (Paris 1936) főleg 23. s köv. l., úgyszintén *Comte pozitivizmus a és a magyar pozitivizmus c. dolgozatomat* a Szentpétery-émlékkönyvben (Budapest 1938).

¹¹ Egy régibb tanulmányában írja Szekfű Gyula, hogy „a régi liberális történet-szemlélet, a (meglévőből élő időknek optimizmusával, megelégedhetett a politikai, hadi, újabban gazdasági események előadásával... s ehhez képest történetfilozófiájának is alapja az emberi természet identitása, ugyanazonossága volt. Ezen liberális felfogás szerint az emberek természete különböző korokban és helyeken annyira ugyanaz, változatlan, hogy egy és ugyanazon gazdasági, politikai, klimatikus tényezők, pl. tenger közelsége, vadakban gazdag vidék, rabszolgaság, polgári szabadság stb. ugyanazon módon hatnak különböző népekre.“ *Történetpolitikai tanulmányok* (Budapest 1924) 53. l.

E kettős — természettudományos és liberális alapelvek szerint mozgó — történeti gondolkodás következtében nem jöhettek rá a történeti jelenségek lényegét és életelveit alkotó mozzanatokra, az egyes országok történeti dinamikájára.

*A múlt századi történetírók tudományos műhelyből tehát mai szemmel nézve éppen azok az eszközök hiányoztak, amelyek a sorstudomány eredményes műveléséhez nélkülözhetetlenek. Logikus következménye lett ennek az, hogy a történettudomány elvesztette az élettel való kapcsolatát, a tudósok visszavonultak elefántcsonttoronyukba és a ma gondjaiba mindjobban belesüllyedő, mítosztalan magyar életet magára hagyták egyre rögzösebbé váló útján.*¹²

Változás következett be a történeti elme szerkezetében a századfordulón, amidőn a természettudományos gondolkodás ellen egész Közép-Európában megindult a szellemtudományok úgynevezett szabadságharca és az egyidejűleg kibontakozó szocialista és keresztény szellemű támadások következtében az első komoly megrendülést szenvedte el az addig sziklaszilárdan álló szabadelvű világnézet.

A történeti intellektust alakító német mozgalmak bizonyos időkülönbséggel és módosulással a magyar

¹² Miután az illetékes szaktudomány ettől a problémától távoltartotta magát és a történeti kép kialakításával nem törődött, ennek a szükségletnek kielégítése átszűszott a publicisztika területére, ahol természetesen számos téves megállapítást eredményezett. A helyzet a német tudomány terén is hasonló volt. Walther, id. mű 8. l. Ma már nem kétséges, hogy a publicisztikát és propagandát a sorstudományhoz kell kötni. Ebbe az irányba mutat egyébként a gyakorlati fejlődés is, hiszen az ellenünk s Közép-Európa ellen folytatott szellemi harc vezérei mindenütt történészek voltak: Jorga Miklós a román, Krofta Kamill a csehszlovák, Seton-Watson az angol, Denis, Légér és Eisenmann a francia vonalon és így tovább.

glóbuson is megjelentek. Nálunk is megkezdődött a harc a természettudományos objektivitás és pozitivitás mint általánosan uralkodó tudományos gondolkodási alapelvek ellen s felszámolásukkal párhuzamosan előtérbe jutottak a szintézisben az értékelő szempontok és újra elfoglalhatta helyét a sokáig megvetett történetfilozófia.¹³ A természettudományos kategóriáknak szellemtudományi kategóriákkal való kicserélésével — szempontunkból ez a fontos — megvalósult a sors-tudomány alapvető feltételeinek egyike: a szerves tör-

¹³ Ezt a mozgalmat véglegesen a szellemtörténeti irány képviselői juttatták győzelemre, bebizonyítva, hogy a természettudományos gondolkodási elvektől való elszakadás s vele párhuzamosan az értékelés és a történetfilozófia bevezetése még nem szükségképen „írástudók árulása“. Az objektivitással és pozitivitással való érvelés a szintézis ellen így ma már csak azokat győzi meg, akik még nem látják, hogy a történeti kutatás és a történeti szintézis két különböző értelmű operáció, következésképpen módszertani elvei is különbözők. Aki pedig ezzel tisztában van és mégis ilyen érvekkel nehezményezi a szintézist, annak szájában az „objektivitás“ és a „pozitivitás“ csupán csatakiáltások, s azt célozzák, hogy tömeget toborozzanak a nekik nem tetsző világnézeti háttérű történet szemlélet ellen. Vegyük tudomásul, hogy nincs kétféle tudományos etosz, illetőleg amennyiben erről szó lehet, úgy alatta csupán ugyanannak a történeti elmének 'kétféle irányú akcióját kell érteni: a kutatásban illetőleg a szintézisben használatosát. V. ö. Walther, i. d. mű 13. és 17. l. — A szintézissel kapcsolatos viták gyújtópontja egészen másutt van: az döntendő el, hogy egy-egy nemzet történetírásában melyik világnézeti háttér a „jó“, azaz melyik alapelvei szerint kell a történetfilozófia tengelyét megalkotni. A válasz: aszerint, amelyiké nem ellenkezik az országésménnyel, a nép-ország-állam dinamikájával. Itt persze az a kérdés áll elő: mi hát az országésmény? Ez a dolgot éppen ezt a kérdést tárgyalja.

ténetszemlélet kialakításának tudományelméleti lehetősége.

A világnézeti feltétel megvalósulása egyelőre még váratott magára. A szabadelvű világnézettel kapcsolódó különféle árnyalatú szocialista, majd keresztény eszmék ugyanis a sorstudomány szempontjából nem vihettek közelebb a célhoz, mert mindez irányok képviselői továbbra is ragaszkodtak — és ragaszkodnak ma is — a történetfilozófia szabadelvű téziséhez, az emberi természet identitásának dogmájához,¹⁴ és így továbbra is kevés figyelmet fordíthattak — és fordíthatnak — a különbségeket képviselő, illetőleg kialakító történeti tényezőkre, különösen a térség és fajiség mozzanataira. Így ők sem találhattak rá a nemzeti történetszemlélet szilárd fogódzópontjára, nemi tudták a „jó“, „szép“ és „igaz“ kereteit vitathatatlan konkrét tartalommal megtölteni.

A változás azonban, ha nem is volt célravezető, mégis jelentékeny, mert a tudományelméleti lehetőségek megszületésével a történeti értelmet kormányzó mindezek az eszmerendszerek egyforma jogosultsággal tölthették meg pozitív tartalommal a történetíró értékelési kereteit. Ennek következtében annyiféle jelentemnye lett a magyar történetnek is, ahány eszmerendszer csak elképzelhető.

Mindazok a történetírók, akik az emberi természet identitás-elvét valló történetfilozófiai fronthoz tartoztak, kínosan érezték a szilárd kiindulópont hiányát, a szabad értékelés (*Wertfreiheit*) abszurd voltát. Panaszolták, hogy a *Zauberlehrling* módjára kiszabadították ugyan az eszméket és szellemeket barlangjukból, azok szerterohantak a világba, de elvesztették a felettük való uralmukat. Az értéktobzódás az utóbbi két-három évtizedben a végtelenségig bonyolította a

¹⁴ A *Mi a magyar?* c. kötetben közölt tanulmányában erős hangsúlyozással Szekfű Gyula is visszatért az identitás-elvre. I. d. mű +89. 1.

kérdést, amidőn a szabadságeszmény; alapján kidolgozott történeti kép mellé odahelyezték a marxista osztályharc gondolata alapján megrajzolt tablót, a katolikus szempontokat érvényesítő rajzot, aztán a nyugatos, turános és mitteleurópai történetiszemléletet, a néprajzi elv alapján készített szintézist, hogy csak a fontosabbakat említsük, hallgatva az eszmék kombinációi alapján előállított, szinte egyénekenként változó tablóról. A korábbi mítoszalanság helyett tehát most a túlságos gazdagság volt a zavaró mozzanat, az eszménytelenséggel szemben valóságos „eszményhárem“ (Lagarde) keletkezett. A tudomány terén ekként kifogyván a meggyőző érv, nem maradt más mód az igazságtevésre, mint az ököljog érvényesítése.¹⁵ Szerkesztők, világnézeti táborok és szekták közt most kezdődött meg a tudományos életben a *bellum omnium...*

„Minden kor közvetlenül Istenhez vezet“ — vetették be a gondolkodásba ezt a szállóigévé vált Ranke-mondást azok, akik már előre látták a tarthatatlan helyzetet és minden korszakot önmagából akartak nemcsak megérteni, hanem kizárólag értékelni is. Ezzel a felfogással azonban a Lagarde-féle háremet nemcsak újabb tündérekkel bővítették, hanem elvileg is indokoltá tették azt a relativista magatartást, amely minden hit megölője lett és eleve arra indított, hogy minden jóra, szépre és igazra szkeptikusan nézzenek. A zűrzavar a magyar történettudományban is soha nem tapasztalt magas fokra hágott.

A magyar sorstudomány tehát a hazai szellem-történeti irány korszakában sem volt kifejleszhető, mert kellő világnézeti háttér hiányában nem volt lehetséges eldönteni, hogy a meglevő történeti ábrá-

¹⁵ Ezt a terminust Hajnal István budapesti professzor vonultatta be a magyar szakirodalomba materialista velleitásokat felmutató, joggal elgondolkoztató bírálatában. Századok LXXVI. évf. (1942) 455. 1.

A Kárpátmedence és környékének hegyrajzi vázlata,

(1. kép)

zolások közül melyiknek a jelentménye hiteles, melyik a — magyar.

A múlt-jelen-jövő folyamatos vonalán, tehát a történelmi és politikai eszmény közti szoros összefüggés alapján a tudomány eszményzavara és relativista felfogása egyszer már átment a gyakorlati életbe is és súlyos következményekkel járt. Az első világháborúban már olyan Magyarország szerepelt, amelyben minden pártnak, minden nagyobb sajtóorgánumnak megvolt a maga törekvéseit „igazoló“ multszemlélete és az akkori tudományos gondolkodás szempontjából mindegyik „joggal“ hirdethette, hogy „állásfoglalásunkban azt tekintjük irányadónak, ami megfelel az ország, az állam és a magyar nép jövődjének.“ Ebben a dzsungelben aztán a legtöbben eltévedtek és nem láthatták meg a magyarság igazi hivatását. Szétbomlott értéktudattal, a múlttal és jövővel szoros kapcsolatot nem érezve, lelkerő és hit nélkül állott a magyarság sorsdöntő órájában, 1918 szomorú emlékü novemberében.

A mai válság közepette szilárdan álló új magyar állam tartófalainak vastagságát ne becsüljük túl! Az eszményzavar, múu> előadtuk, a legilletékesebb szak-tudományban ma is óriási, szinte nagyobb, mint negyedszázaddal ezelőtt. És ez az eszményzavar — amit a példák tömegével érzékeltethetnénk — a gyakorlati életben sokakat félrevezetett. „Alig van még korszak, mondja Jánosi József S. J., amidőn a divatfilozófia és a divatirodalom, vagy akár a politika annyit hangoztatta volna az értékeket és az értékek kultuszát. De ugyanakkor nehezen volna felkutatható a művelt emberiség történelmében még egy olyan korszak, amidőn az értékeknek olyan zűrzavara uralkodott volna, mint ma... Feltétlenül megkönnyíti az áruást [az „írástudókét“] és arra szinte predesztinál egy olyan kor, amidőn az igazságban, illetőleg az igazság biztos felismerhetésében való meggyőződés és hit a világnézeti zűrzavar következtében erősen meggyöngül és

helyét ki nem mondott — néha be is vallott — szkepticizmus foglalja el.¹⁶

Egyet kell tehát értenünk abban, hogy a belső front egységét az elvi alapokig lenyúló kritika nélkül nem valósíthatjuk meg, másszóval, hogy az új magyar történettudomány legszebb hajtása, a sorstudomány segítségével nélkül népünk eszményzavarát meg nem szüntethetjük.

A sorstudomány győzelemre juttatása nem is olyan bonyolult feladat, hiszen a harmincas években elindult tisztulási folyamat révén a tennivalókkal ma már teljesen tisztában vagyunk és tudjuk, hogy főleg a“ világnézeti mozzanat tudományelméleti szerepét kell helyesen és egységesen megállapítanunk. Ezzel a lépéssel az értékek szabad tobzódásának és a veszedelmes relativitásnak véget vethetnénk. Ha ezt elértük, csak akkor teremtettük meg a magyar sorstudomány hiányzó második feltételét is, következésképpen az egyféle mítoszt és az egyféle országeszményt.

Boldogult Teleki Pál gróf, Méhely Lajos és Hóman Bálint egyetemi tanárokat illeti az érdem, akik — *nolens-volens* — a magyar sorstudomány terén a helyes irányú úttörés munkáját elvégezték. Az ő nyomdokaikon kell haladnunk, természetesen az azóta kialakult hatalmas külföldi és hazai irodalom figyelembevételével.¹⁷

¹⁶ Jánosi József S. J., A magyar Sión őrhelyén. Magyar Szemle XLV. k. (1943 nov.) 225. l.

¹⁷ Angyal Endre egyik tanulmányában — *D e r d o - n a u e u r o p ä i s c h e G e d a n k e i n d e r u n g a r i s c h e n K u l t u r p h i l o s o p h i e* (Donauropa III. évf. 1943. 741. s. iköv. 1.) — kísérletet tett arra, hogy a helyes magyar történeti mítosz kialakításában résztvevő írókat a németnyelvű olvasóközönségnek bemutassa. Ő is úgy látja, hogy a tisztulási folyamat nagyobb lendülettel a harmincas években indult meg s mint tanulmányának címével is érzékelteti, az eddigi vizs-

Ennek a fejlődési sornak egyik láncszemecskéje bírván lenni ez a tanulmány is, amely elődeitől mindössze annyiban különbözik, hogy a térség, fajiság és az általuk meghatározott világhelyzet alapján, — tehát az identitáson alapuló történeti intellektus befolyásától mentesen — igyekszik összefogni a múlt szálaits azok alapján a magyar történeti mítosz s az örök magyar politikai eszményt a valóságnak megfelelően megrajzolni.

3. Akik a történeti intellektus régi alapelveihez (a természettudományos objektivitáshoz és pozitivitáshoz) és régi történetfilozófiai tételéhez (az emberi természet identitásának alapelveihez) ragaszkodnak, bizonyára nagyon elégedetlenek lesznek munkámmal. A logika legalábbis ezt kívánja. És mint eddig is tették, egyéb nyomós érv hiányában ismét az ököljoghoz folyamodnak. Vésztojósloán fogják majd mondogatni eljárásuk igazolására, hogy „szerző a tudományos gondolkodás alapelveit félretaszítja ... eljárása

gálatok inkább csak a szellemi mozzanatokra terjeszkedtek ki, alig érintve a tér és faj problémáit.

Az Angyal által bemutatott író és tudós egyéniségekhez, ha a tanulmányt szélesebb alapra akarnók fektetni, kétségtelenül hozzá kellene vennünk Teleki Pál gróf munkásságát, főleg az Euróáról és Magyarországról (Budapest 1934) c. kötetében kiadott előadásait, Méhely Lajos és modern biológusaink szerepét, Hóman Bálint irodalmi tevékenységének egy részét (a magyar-német kapcsolatokról, a magyar királyság külpolitikai irányairól, a magyarság történeti hivatásáról stb. írt rövidebb értekezéseit és a Magyar történet I. kötetében; foglalt gazdag anyagot), aztán Hankiss János karakterológiai tanulmányait (ő a kérdés elméleti részét is fejtegette), Mályusz Elemér és Dékány István gazdag munkásságát, nem feledkezve meg természetesen az irodalmi és publicisztikai előhírnökökről, különösen Szabó Dezsőről és legnagyobb közírónról, Milotay Istvánról.

áltudományos...tanítása veszedelmeket rejt magában...
 óvni kell tőle a magyarságot“ és így tovább.¹⁸

Azt hiszem, ebben a bevezetésben sikerült némi-
 leg érzékeltetnem, hogy a *magyarságot* az én történet-
 írásom semmiféle veszedelemmel nem fenyegeti; ellen-
 kezőleg, éppen egy felől — a támadó oldal felől —
 eredő és máris köztük lévő veszedelmet kívánja el-
 hárítani. Bizonyos tudományos alapelvek félretolására
 viszont előre is nyugodtan felelem, hogy logikusan
 gondolkodván, igenis félreteszem az eddigi alap-
 elveket, *amennyiben* azok elavultak, használhatatlanná
 és károsná váltak, és kicserélésük tudományos és nem-
 zeti szempontból egyaránt szükségesnek mutatkozik.
 Az ilyen eljárás időnkint minden tudományban szük-
 ségessé válik és végrehajtása, bármily tollharcokkal
 jár is, hozzátartozik hivatásunkhoz. Annak idején a
 történettudományban a természettudományos alap-

¹⁸ Egy korábbi dolgozatommal kapcsolatban Hajnal István,
 mindezzel szinte betűhíven megvádolt. Érvelését ad *h o m i n e m*
 fogalmazta meg, holott egy már széles mederben folyó, ha-
 talmas európai közvéleményre támaszkodó tudományos irányról
 kellett volna beszélnie. Úgy látszik Hajnal István a nagy
 összefüggéssel nincs tisztában. *S z á z a d o k* LXXVI. évf. (1942)
 453—459. 1. Sajátságos megegyezés, hogy Európa nacionalista
 irányú tudományos megújulását a külföldi szellemi népfront
 hívei ugyanezekkel a módszerekkel próbálják diszkreditálni.
 A nemzetközi jogtudomány területén kibontakozó új szemlé-
 letmóddal kapcsolatban Höhn is azt panaszolja, „wurde von.
 «eiten des Auslandes betont, dass die deutsche Staatswissen-
 schaft... die Grundpositionen wissenschaftlichen Denkens auf-
 gegeben habe... Die deutsche Staatswissenschaft erschien dann
 als eine Pseudowissenschaft.“ Reinhard Höhn, *R e i c h*,
Grossraum, Grossmacht (Darmstadt 1942) 15. 1. —
 Mielőtt valaki állást foglal egy új tudomá-
 nyos iránnyal szemben, ildomos annak miben-
 létével és a tudománytörténettel kissé tisztá-
 tábajönni.

elveket is szemrebbenés nélkül kicserélték, éppen azok, akik ma tagadásban találtak. Fájó dolog régi eszményektől megválni, de elvégre legyünk tisztában azzal, hogy a nyugati művelődés történetében fordulóponthoz érteztünk és napjainkban talán újabb századokra alakítjuk ki gondolkodási sémáinkat. Nem engedhetjük meg tehát, hogy a magyarság abból a nagy kulturális fegyverkezésből, amely politikai küzdelmünkben is döntő fontosságú, az eléggé nem tájékozottak jóindulatú tévedései miatt kimaradjon.

Végül megemlítem, hogy itt elmondott tételeimet jmás vonatkozásban valamivel részletesebben kifejtettem.¹⁹ Őszinte megnyugvással mondhatom, hogy azok egyikét sem kellett azóta visszavonnom vagy akár módosítanom, mert az újabb irodalom megerősített abban, hogy jó úton haladok.²⁰ Meggyőződésem tehát

¹⁹ Az új Magyarország történetírása. Budapest 1942.

²⁰ A német történettudomány vezető folyóirata, a *Historische Zeitschrift* szinte minden számában ismertet és közöl elméleti dolgozatokat, amelyek az új történetírói elme mibenlétével foglalkoznak. Legutóbbi számában A. Walther éppen a történet jelentményéről (*Geschichtlicher Sinn*, 168. k. 1943 augusztus) értekezik. Azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az új történetírói irányt már szomszédaink is behatóan tanulmányozzák és alkalmazzák. A románok pl. ez új irány ápolására *Geoistoria* címen külön folyóiratot létesítettek. Miért kell nekünk mindig óvatosan megjárjunk, amíg az új tudományos fegyvereket mások kipróbálják? Nem szükséges hangsúlyoznom, hogy ez az eljárás mennyire vétkes, következésképpen azt sem, hogy mennyire hibás egyetlen magyarnyelvű történeti szakfolyóiratunk tudománypolitikája, amidőn nemcsak hogy elzárkózik az új irány ismertetése elől, hanem azt egyenesen támadja. Annak idején, amidőn, a szellemtörténet bontogatta szárnyait a szóbanforgó folyóirat álláspontja hasonló volt, aminek nyilvánvaló indokolatlanságát a ma már szintén szellemtörténeti alapelveken álló

változatlanul az, hogy a népi történetírás néven elke-
resztelt történetírói intellektus elméletileg szilárd“
alapon áll és helyesen alkalmazva a magyarság nagy
érdekeivel minden vonalon összhangban álló eredmé-
nyeket termel.²¹ A helyes magyar mítosz és az egy-
séges magyar életeszmeny kidolgozására vállalkozó
Sorstudomány is a népi történetírásnak lévén egyik
ága, ebben a hódító útjára induló tudományban tehát
szobb jövőnek egyik komoly zálogát kell látunk.*

folyóirat maga bizonyította be. A tudományos perekben nen%
volna szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy elvi kérdé-
seket sem elzárkózással, sem tekintélynyilatkozatokkal eldön-
teni nem lehet. Mályusz Elemér szakoldalról szintén agyon-
hallgatott könyve, A m a g y a r t ö r t é n e t t u d o m á n y (Bu-
dapest 1942) történetírói gondjainkat számos oldalról bőségesen
megvilágítja.

²¹ „Népi történetírás“ és nem „népiségtörténet“ az irány
pontos megjelölése magyar nyelven. Következésképen nem egy
történeti r é s z t u d o m á n y r ó l (népesedéstörténetről) van itt
szó, mint nálunk hiszik, hanem egyfajta történetírói maga-
t a r t á s r ó l . A szellemtörténet sem a szellem történetét je-
lenti, hanem ez is egy történetírói intellektust határoz meg.
V. ö. Hóman Bálint beszédét a Magyar Történelmi Társulatban..
S z á z a d o k LXXVII. évf. (1943) 141. 1.

* Dr. B a b i c s A n d r á s intézeti tanár úrnak, aki
könyvem több ábráját szíves volt megrajzolni, és dr. P o l ó n y i
Nóra egyetemi tanársegéd úrhölgynek, aki adatok előkeresé-
sével és jegyzeteim ellenőrzésével segített, lekötelező fáradozá-
saikért ezen; a helyen is hálás köszönetemet tolmácsolom. — B. T..

I. FEJEZET

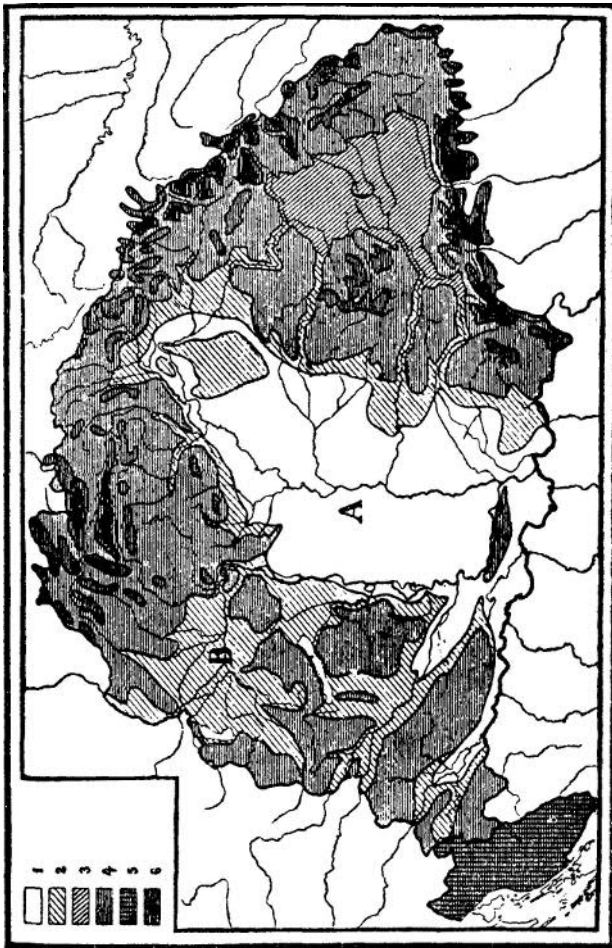
A KÁRPÁTMEDENCE TÉRDINAMIKÁJA

1. Nem szükséges földrajzilag iskolázott szem ahhoz, hogy az Európa középső részét ábrázoló földrajzi térképen azonnal fel ne fedezzük azt a jól elhatárolt, nagyjából ötszögalakú területet, amely a Duna és a Tisza tájékán terül el. Ennek a nagy pentagonnak észak, északkelet és délkelet felé eső mintegy 1.500 kilométer hosszú három oldalát a Kárpátok hatalmas hegylánca képezi, délnyugati oldalát a Dráva, Száva és Al-Duna széles ártéri medre alkotja, nyugat felé eső ötödik oldalát pedig az Alpok előhegyei pontozzák ki. Ez a majdnem teljesen zárt és a Kárpátok hegyláncai által meghatározott tér — *Kárpáttér* — közepén a nagy Magyar Alfölddel, mint valami óriási amfiteátrum jelenik meg a szemlélő előtt (1. az 1. képet). Méretei az európai nagy államterületek — Spanyolország, Franciaország, Brit-szigetek — méreteivel körülbelül azonosak. A magas hegyek és az erős, széles határfolyók vasgyűrűjén belül a Kárpáttér három medencére tagolódik (1. a 2. képet). Középen helyezkedik el a legterjedelmesebbik, a Magyar Alföld (területe körülbelül 100.000 km², a tengerszínfeletti magassága 100 m), attól nyugatra a Kisalföld (25.000 km² és 145 m), keletre az Erdélyi-medence (29.000

km² és átlag 300 m). Ezt a három medencét a hegygerincektől befelé fokozatosan alacsonyodó hegy- és dombvidék öleli körül. Mindezeket a tájakat — a sík-, domb- és hegyvidékeket — a Duna centripetális vízhálózata széles völgynyílásokkal egymásbakapcsolja, úgy hogy kívülről nézve egyetlen nagy medence — *Kárpátmedence* — szerves darabjaiként tűnnek fel. A Kárpáttér tehát más tájaktól jól elkülönülő és belsőleg szervesen összefüggő terület.

A tér gazdasági életét hegy- és vízrajzi adottságai foglalják egységes vérkeringésbe. A hegyvidékek erdő- és bányatermékei ugyanis a természetes útvonalakat követve a sűrű népességű Magyar Alföldön találnak piacra, a dúsán termő, kövér földű síkvidékek agrárcikkei viszont a Magyar Alföld peremén épült forgalmi központokban és feljebb, a bánya- és erdővidéken kerülnek felhasználásra. Az egyes tájak összefüggésén kívül figyelemreméltó a tájak együttesének gazdasági önállósága is. A Kárpáttér ugyanis dúsán el van látva gazdasági erőforrásokkal, úgyhogy nemcsak primitívebb kultúrfokon, hanem a szén, a gáz, a petróleum és az alumínium korszakában is csaknem teljesen elláthatja önmagát. A Kárpáttér gazdaságföldrajzi felépítése tehát olyan, mint hegy- és vízrajzi felépítése, tudniillik más tájaktól elkülönül, önmagában pedig szerves egységet alkot.

A térség hadiföldrajzi felépítésének jellemzésére a már vázolt hegy- és vízrajzi és gazdaságföldrajzi adottságokon kívül elég a határok minőségére rámutatni. E tekintetben kiemelkedő fontosságú, hogy a térség mintegy ezerötyszáz kilométer hosszúságú és gyakran 1.500—2.000 méter fölé emelkedő többszö-

Magyarország három medencéje: A) a Magyar Alföld, B) a Kisalföld, C) az Erdélyi-medence

(Magasságok: 1. = 100 m alatt; 2. = 100—200 m; 3. = 300 m-es medencék; 4. = hegy- és magasabb dombvidék; 5. = karszt; 6. = magas hegység)

rös és erdővel borított hegygerincei, amelyek folytonosságát hágók és szorosok csak ritkán szakítják meg, három oldalról jövő bárminő fegyveres támadás ellen hathatós védekezési lehetőséget nyújtanak. Délnyugaton, a negyedik oldalon, a Száva és a Dráva erős dinamikai hatású, mocsaras és széles árkai szintén jó védelmi lehetőséget biztosítanak. Csak az ötszög utolsó, nyugat felé eső oldala gyengébb, ahol az Alpok szakadozott előhegyei és Kárpáttérre merőlegesen ráfutó völgyei nem alkotnak összefüggő védelmi vonalat. De a négyoldalú védettség, a szerves belső felépítés és a majdnem teljes gazdasági autarchia, ez a sok rendkívül kedvező mozzanat együttesen olyan előnyös hadiföldrajzi helyzetet biztosít a Kárpáttérnek, amihez hasonlóval a kontinensen csak Spanyolország és Franciaország, nála tökéletesebbel pedig csak a Brit-szigetvilág dicsekedhetik.

Megfigyelhetjük azt is, hogy a Kárpátmedence minden egyes tája a közepén elhelyezkedő Magyar Alföldhöz illeszkedik: a Kisalföld a Dunával, az Erdélyi medence a Maros és Szamos lapályaival, a kiterjedtebb hegy- és dombvidék pedig a kisebb-nagyobb folyóvölgyek százaival. Minden egyes táj tehát az Alföld felé tájékozódik és egymással is csak azon keresztül érintkezik legkönnyebben. Világos tehát, hogy a Magyar Alföld nemcsak nagy kiterjedésénél, hanem központi elhelyezkedésénél fogva is a Kárpát-tér legnagyobb dinamikai erejű tája. Vonzó- és összetartóereje a technika fejlődésével — a forgalmi akadályok eltüntetésével (mocsarak lecsapolásával, folyók áthidalásával, stb.), utak és csatornák építésével, vala-

mint a közlekedési eszközök tökéletesítésével — az újabb korban mindinkább fokozódik. Napjainkban e tájnak különösen északnyugati szélén, a Duna könyökénél szaporodtak fel a földrajzi energiák, ott ahol a nagy folyam keleti irányát délire változtatja és összeszűkül, tehát több kényelmes átkelési helyet alkot, és ahol egyúttal két alföldi táj, egy domb- és egy hegyvidék széle érintkezik egymással. Ezen a helyen alakult ki a térség legnagyobb erőcentruma, a mai Nagy-Budapest. A Kárpáttér e belső felépítése nyilvánvalóvá teszi, hogy a Magyar Alföld, Nagy-Budapest erőközponttal az élén, a tájtipusok között vezetőszerpet játszik.

A premisszákat összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a vezértáj körül csoportosuló igen előnyös térbeli, gazdasági és földrajzi felépítés a Kárpáttérnek más terekkel szemben akkora függetlenséget és oly nagyfokú belső zártságot biztosít, hogy e nagymérvű önállóság birtokában ezt a teret, miként az idevágó tudományok legnagyobb kiválóságai, Elisée Reclus, O. Mául és mások egybehangzóan megállapították, valóban a földrajzi egység iskolapéldájának kell minősítenünk.

Ez a megállapítás politikai szempontból alapvető jelentőségű. Felhívja figyelmünket ugyanis arra, hogy

1. a Kárpáttér önálló állam alkotására hivatott;
2. hogy ebben az önálló államban a Magyar Alföldet illeti meg a vezérszerp. Más szavakkal úgy jelezhetjük ki e tételt, hogy a tér dinamizmusával a Kárpátmedencében csak az az állam kerülhet összhangba, csak az az állam lehet tartós, amely központi elhelyezkedésű és az egész térséget kitölti, tehát az

„alföldtörzsű medenceállam“.²² *Viszont minden olyan állam, amely a Kárpátmedencének csak egyes darab-fait foglalja magában, vagy valamelyik melléktáj vezérlétére épül fel, tehát „peremállam“, eleve a bukás csíráit rejt magában.*

2. Milyen viszonyban áll a Kárpáttér a szomszédos terekkel, azaz milyen térközi dinamikája?

- Már a belsőkárpáti dinamika tárgyalásakor említettük, hogy e térség nyugati oldalán, Pozsonytól délre, a kárpáti hegláncoknak nincs folytatásuk. Tudjuk azt is, hogy a Fertő-tó szélén ismét előtűnő
- alpesi — hegyek a Kárpátmedencére merőlegesen futnak rá, tehát azok sem alkotnak összefüggő vonalat, így a Kárpáttér orografiai záróvonalai errefelé messze kiesnek nyugatra: a Matzel, Bacher, Koralpe, Steinalpe, Raxalpe pilléreire és a Wiener Waldra, amelyek a Kárpáttérhez zárják a Marburgi-, a Gráci- és a Bécsi-medencét, valamint az Alpok keletre irányuló kisebb folyóvölgyeit is, anélkül azonban, hogy ennek az alpesi peremvidéknek becsatolásával teljesen összefüggővé válnék a kárpáti medencerendszer köré font hegykoszorú. A Dráva, Száva és különösen a Duna ezeket a távoli záróvonalat is megszakítják és völgyeikkel közvetlen összeköttetést létesítenek a rajtuk túlfekvő belseurópai nagy tájakkal. A Kárpáttér nyugati oldalának e sajátos felépítése kétségtelenül elhatározó jelentőségű. Arra ösztönzi ugyanis a belsőkárpáti erőket, hogy befolyásukat az egész

²² Ez ellen a geopolitikai megállapítás ellen eddig még egyetlen tudományos munka sem emelt szót — írja Prinz Gyula a Magyar föld — magyar faj (Budapest é. n.) c. kollektív mű III. k. 422. 1.

alpesi peremvidékre kiterjesszék és Belső-Európával is kapcsolatokat létesítsenek. Ezen a nyugati oldalon azonban normális térdinamikai viszonyok esetében mégsem a kifelé irányuló erővonalak jutnak túlsúlyba, hanem a befelé törekvők. A Kárpátmedence felé utalt alpesi peremvidék mögött ugyanis egy igen nagy energiájú összetett térség helyezkedik el, amely a Bécs körüli térség birtokába jutva az egész peremet magábaolvasztja és azon keresztül — közvetve — a kárpáti térség felé is bőséges energiákat sugároz ki. Ezeknek az energiáknak a Kárpáttérben annál nagyobb a hatásuk, mert a magyar kapu közvetlen háttérében, a kárpáti medencecsoport erre eső peremtörésein nem keletkeztek olyan védőárkok, mint amiknek délen a Dráva, Száva és Al-Duna árcai, amelyek a kívülről jövő energiákat tompítanak. Ezeket a körülményeket figyelembevéve, nyilvánvaló, hogy *a Kárpátmedence nyugati kapufán keresztül a belsőeurópai nagytér, — ha az alpesi peremvidéket magábaolvasztja, — túlsúlyba jutó energiával elhatározó befolyást gyakorolhat a Kárpáttér sorsára. Ezért a Kárpát-medence függetlenségének ez a nyugati kapu az Achilles-sarka.*

Más a jelentőségük a Kárpáttér déli kijáratainak. Itt a Magyar Alföld peremtörésein folyó Dráva, Száva és Al-Duna széles záróövet alkot, amely a kívülről jövő erővonalakat feltartóztatja. Azután ezek a külső erővonalak is sokkal gyengébbek és sokkal szétesőbbek, mint a nyugati kapura összpontosulok, mert itt a közelben nincs olyan nagy energiájú térség, amely a peremvidéket tartósan egységbe szervezhetné önmagával és így a Kárpáttérre annak déli átjáróin ke-

resztül lenyűgző nyomást gyakorolhatna. A Dráva, Száva és Al-Duna vonalára nehezedő erők közül a Kárpát-tér erői vannak túlsúlyban, tehát a belülről kifelé irányuló energiák adják meg a kapuk politikai jelentőségét. Ezért mindazok az északbalkáni peremmedencék, amelyeket a magyar határfolyók mellékfolyói: Kulpa, Una, Verbász, Boszna, Drina és Morava nyitnak a Dinári Alpok hegyvonulatai között és amelyeknek a hidrográfiai és onográfiai viszonyok kényszerítő erővel írják elő az északi tájékozódást, természetesen veszik át a fölényes erőben lévő Kárpáttér kisugárzó energiáit. *A déli kijáratok -problematikája tehát fordítottja a nyugati kapuénak: itt a Kárpáttér az aktív tényező, amelynek vonzási körébe az egész északbalkáni peremvidék szorosan és — nagyon fontos mozzanat — közvetlenül beletartozik.*

Ha a Kárpáttér problémáival kapcsolatban a Balkán földrajzi felépítését vizsgáljuk, elsősorban azt kell megállapítanunk, hogy ez a félsziget a szélrózsa minden irányában centrifugális, tehát belülről szemlélve nem alkot egységes földrajzi teret. Észre kell vennünk azt is, hogy széteső tájai egyikében sem gyűlhet fel elegendő erő az egész terület politikai összefogásához, „nagyállam“ alkotásához, tehát ahhoz, hogy a félszigetet az idegen imperializmusok elől elzárhassa és így a Kárpáttérrel és Belső-Európát azok támadásai ellen biztosíthassa. A biztonság problémáját, ezt az európai szempontból adódó „Balkán-problémát“ tehát a közvetlenül érdekelt tereknek közösen kell megoldaniuk.

A téridegen imperializmusok legjelentősebb felvonulási útjai a Morava-medencébe vezetnek. Oda-

irányul a keleti átjárótól, Bizánc nagy energiaforrásától jövő út, odavezet az Égei-tengertől a Vardar völgye, amely a Morava völgyével egyúttal a Balkán észak-déli tengelyét alkotja, és odairányulnak az Adria keleti partjairól a dinári Alpok szorosain és hágóin áthaladó útvonalak is, kelet felől pedig az eurásiai steppe nagy útja a Duna-alkotta szoroson át. Mivel a Morava-medence ezeket a felvonulási utakat képtelen tartósan ellenőrzése alatt tartani, a szomszédos legnagyobb balkáni térségre, Bulgáriára, továbbá Itáliára meg a Kárpáttérre, erre a három legközvetlenebbül érdekelt térségre hárul a feladat, hogy ezektől az utaktól a téridegen hatalmakat távoltartsák. Amíg Itália az Adria felől, Bulgária az Égei-tenger és Bizánc felől jövő erővonalakat hárítja el, a Kárpát-tér feladata az, hogy a feléje gravitáló peremvidéken, tehát saját orografiai záróvonalán alkossa meg az Európa belseje felé törekvő erőkei szemben az utolsó védőgátat. A balkáni probléma megoldása szempontjából különös jelentőséggel bír még a Zágráb-Laibach-Fiume háromszögben fekvő vidék is. Rajta keresztül vezetnek azok az utak, amelyek a Kárpáttérrel a leggyorsabban hozzák kapcsolatba az Adriával és a Balkánon vele szolidáris itáliai nagytérrel. *A Kárpát-medence északbalkáni vezetőszerpe tehát nemcsak belső-kár-páti, hanem térközi adottságokon is felépülő, általános belsőeurópai szükséglet.*

Amíg a Kárpáttér nyugat és délnyugat felé tágas kapukon, kényelmes átjárókon érintkezik a szomszédos terekkel, addig hátralévő három oldala felé, északon, északkeleten és délkeleten a Kárpátok hatalmas hegyláncai útját állják a külső világgal való

intenzívebb kapcsolatok létesítésének. A Kárpátok magas gerincei, meredek lejtői, sűrű erdői és gazdaságilag alig értékesíthető tájai ugyanis erős akadályozó hatást fejtenek ki. A hatást fokozza a hegyvidéki sáv széles kiterjedése is, amely különösen északon és délkeleten jelentékeny, ahol a főgerincektől a Magyar Alföld pereméig 150—200, illetve 300—400 kilométer a légvonalban mérhető távolság. Ugyanez a távolság a sáv legszűkebb északkeleti szakaszán 50—70 kilométer, de a jelentősebb átjárók — az Uzsoki-szoros (889 m), a Vereckei-szoros (841 m) és a Tatar-hágó (931 m) — még itt is elég tekintélyes magasságban fekszenek. Ezek a körülmények érthetővé teszik, hogy ezen a rendkívül hosszú gáton keresztül kívülről egyetlen folyó sem jut be a medence belsejébe és rajta — az Olt kivételével — belülről kifelé is csak néhány jelentéktelen patak szalad keresztül. Érthető az is, hogy ezen az elválasztó területen mindenkor csak gyér lakosság keletkezik. A Kárpátok hegyláncai tehát Európának valóban egyik legkifejezettebb elválasztó övezetét alkotják. Világos ezért, hogy *a Kárpátok hegyekkel határolt három oldalán nincs olyan érintkezési lehetőség, mint a nyugati és a déli oldalon, vagyis ebben az övezetben térdinamikai szempontból a taszító erők uralkodnak.*

Erre a kifejezetten elválasztó határvögre a Kárpátternek életbevágó szüksége van. A határokon túl ugyanis megkezdődik az az Ázsiával összefonódó óriástér, amelynek kiszámíthatatlan dinamizmusa nemcsak a Kárpátmedence, hanem egész Európa önálló életét megsemmisítéssel fenyegeti. Az ázsiai térség nyomása legerősebben az északkeleti keskeny határ-

övezeten át érezhető, de ennek az óriástérnek erővonalai megkerülik a Kárpátok szélesebb határöveit és nyugatról a Morva-mezőn át, délről a balkáni átjárókon keresztül közvetlenül a Kárpáttér kapui előtt is megjelennek. Különösen az utóbbi, balkáni útvonal kedvező e távoli erők felvonulásának, mert arra vezet a kínai határhegyeknél kezdődő sokezer kilométer hosszú steppeöv, amely az erdőt és hegyet kerülő pusztai népek természetes vándorútja. A külső megjelenésükben „balkáni“ problémák így alakulnak át lényegükben „keleti“ problémákká. *Ez a tragikumokkal terhes keleti szomszédság teszi a Kárpát-medence számára létkérdéssé, hogy a külső erővonalak hatását gyengítő hegyi övezetet a hadiföldrajzi választóvonalig katonailag és politikailag mindenkor korlátozás nélkül birtokolja.*

Az ázsiai óriástérrel szembenálló kárpáti óriásgátnak belsőeurópai szempontból is megvan a maga különleges jelentősége. A Kárpátok hegylánca a Balkán-hegységben való folytatásával ugyanis akként jelenik meg a térkép szemlélője előtt, mint Európa keletre előretolt erődje. Ha ez az erőd leomlik, az ázsiai óriástér erői akadálytalanul előzönölhetik a Balkán-félszigetet, a Kárpáttérrel s a Duna, Száva s Pó völgyein át Németországot s Itáliát s nincs többé hatalom az Óceánig, amely pusztításukban őket feltartóztathatná. Európának egy ilyen esetleges lerochanása e kontinens világhatalmi szerepének egyszerűsmindenkorra végetvetne. *A Kárpátok birtoklása ezért nemcsak a nevét viselő térség létérdeke, hanem létérdeke egész Európának. Ez a kérdés tehát világpolitikai horderejű.*

Mivel a Kárpátokat érintő politika mindig világpolitika, azért akár defenzív annak iránya: Ázsia nyugat felé való terjeszkedésének megakadályozása, akár offenzív: Ázsia visszaszorítása és a Kárpátokon túl előtartományok szervezése, önálló államok létesítése, — a feladat elvégzésében Belső-Európa és a Kárpáttér érdekei mindig azonosak. Ebből következik, hogy a szomszédos nyugati nagyterek biztonsága megkívánja, hogy a kárpáti állam erős legyen; a kárpáti állam biztonsága viszont szükségessé teszi, hogy világpolitikai funkcióiban a német és az olasz nagytér leghatékonyabb támogatását élvezze. Ha tehát a nyugati kapun át jelentkező sűrű érintkezés és a déli kijárókon át a Balkánon teljesítendő közös "küldetés a Kárpáttérrel szoros kapcsolatba hozza a német és az olasz nagyterekkel, akkor a Kárpátokban lejátszódó világpolitikai mozzanatok e három nagytér politikai összefonódását állandósítják. *A kárpáti, a német, az olasz és az ugyancsak hozzájuk tartozó bolgár élettér tehát szolidáris terek, vezető népeik egy sorsközöséget alkotnak.*

A tárgyalt térdinamikai összefüggések alapján kézenfekvő, hogy a Kárpátmedence térközi jelentőségét Belső-Európába vezető nyugati kapuja, az észak-balkáni peremmedencékbe nyíló kényelmes bejárói, valamint az ázsiai nagytér erővonalaival szemben kialakult záróállása adja meg. A nyugati kapu a hozzáilleszkedő Dunavölgygel elválaszthatatlanul hozzákapcsolja Belső-Európa életéhez; a déli kijáratok Belső-Európa egy állandó missziójában részletetik s európai jelentőségre emelik; a Kárpátok gerincei pedig világrészek küzdelmébe avatják be, azaz világ-

politikai jelentőséggel ruházzák fel. *A Kárpátmedencének tehát a térközi dinamika szempontjából kifejezetten nagyhatalmi állása van.*

3. A Kárpátmedence belső felépítését es térközi elhelyezkedését ismerve, nyilvánvaló, hogy itt nem akármilyen nép tud tartós uralmat alkotni. Itt olyan népre van szükség, amelynek életformája és veleszületett hajlami — faji tulajdonságai — összhangban állnak a térség dinamizmusával. Ezt nem is szükséges bővebben indokolni, hiszen világos dolog, hogy a földrajzi adottságok önmagukban még nem teremtenek államot, azok csak lehetőségeket nyújtanak arra. A lehetőségek felismeréséhez, a földrajzi kereteknek étellel való megtöltéséhez *megfelelő* kultúra és *megfelelő* faji tulajdonságok kellenek. Milyen életformával és milyen faji tulajdonságokkal kell hát bírnia annak a választott népnek, amely itt államot alkothat, összhangba juthat a Kárpáttér sajátosságaival, azaz tartósan fennmaradhat, — egyszóval milyen az eszményi „kárpáti nép“?

Hogy a Kárpáttérben természettel összhangban álló, tartós uralom keletkezhesek, mindenekelőtt az szükséges, hogy a politikai szervezésre vállalkozó nép olyan életformával rendelkezék, hogy meg tudja szállni a térség vezértáját, a Magyar Alföldet, aminek birtoka nélkül az egész Kárpáttér egységes uralom alá nem helyezhető, tehát térharmónikus medence-állam nem alkotható. Ám ez a nagy Magyar Alföld, ősi állapotában csupa mezőségből, mocsárból és vizes rétségből álló világ, amelyet csak itt-ott szakítanak meg apró ligetek. Rajta csak nagy állatot tartó, halászó és vadászó nép, a pusztá (félsteppe) népe

tud megélni. A kárpáti uralom legelső néprajzi feltétele tehát a pusztai életforma. Ahhoz azonban, hogy az egész Kárpátteret felölelő uralom, a természetel összhangban megalapított medenceállam független maradjon, vagyis tartós lehessen, az államszervező-népnek a vezértájon kívül — ezt is tudjuk — meg kell még szállnia a térközi dinamika szempontjából fontos vidékeket is: a Száva és az Al-Duna átkelőhelyeit biztosító belső területeket, a nyugati kapu előterét alkotó ligetes Csallóközt, a Pozsonytól a Dráva-Száva árkaig húzódó dombvidéket és végül a Kárpátok szorosait és hágóit biztosító apróbb hegyi medencéket és völgyeket. Ezek között a vidékek, között vannak füves, mocsaras részek, enyhe lejtőjű dombhátak, sűrű aljnövényzetű erdők és magas fekvésű medencék. E változatos tájak megszállásához, már nem elégséges az egyoldalú pusztai életforma, mert aki azokon meg akar élni, annak ismernie kell a földművelést, az erdőgazdálkodást és a hegyi pásztor-
 kodást is. Mindezekon felül ott van végül még az a követelmény is, hogy a politikai szervezésre vállalkozó nép a belsőkárpáti tájak között, síkságokon, széles árterű folyókon és kiterjedt mocsarakon keresztül a gyors összeköttetést fenn tudja tartani, azaz hogy lovasnép legyen. Kétségtelen, hogy primitív viszonyok Jkőzt olyan olyan differenciált kultúrával egy nép sem rendelkezik, amely e sokrétű követelménynek eleget tudna tenni. A feltételek legfontosabbjait: a Magyar Alföld birtokbavételét, a déli kijáratok, a nyugati kapu és a Kárpátok előtereinek túlnyomórésztben való megszállását, valamint a gyors közlekedést, *az államalkotás leglényegesebb feltételeit olyan*

kultúrájú nép tudja leginkább megvalósítani, amely pusztai eredetű ugyan, de a nomád kultúrkörből már kiszakadó félben van és a letelepedéshez közel áll, tehát félnomád.

Ilyen életformájú nép Belső-Európában nem keletkezhet, mert nyugat felé éppen a Kárpátmedence az utolsó steppejellegű táj. Belső-Európa tehát nem, hanem csak Ázsia végtelen pusztái juttathatnak ide államalkotásra alkalmas népet. *A Kár-pálmedencében tehát a primitív kultúra korában európai népek nem képesek harmonikus, az egész földrajzi egységet egyetlen államkeretbe foglaló uralmat létrehozni, ezt a feladatot csak az Európába törő lovasnomádok valamelyike végezheti el.*

Ha a Kárpátmedencében keleti kultúrkörből eredő népre van szükség, viszont ez a tér a nyugati kultúra talaja, akkor az itteni államalapítás szükség-szerűen drámai mozzanatokat kell hogy magában foglaljon. Mert valahányszor ebben a térben egy ideülő nép fáradságos munkával térharmónikus uralmat, medenceállamot létesít, tehát Európa államosítását kelet felé a természetes határvonalig elvégzi, de benne a maga keletről hozott erkölcsi normái szerint akarja berendezni életét és annak megfelelően továbbra is kelet felé orientálódik, a felé a kultúrkör felé, amelyhez tartozik, ezt a népet Európának államával együtt el kell pusztítania. El kell pusztítania, mert az ázsiai kultúrkörhöz kapcsolt kárpáti állam, mely Ázsiát az Alpokig nyújtja meg, sokkal jobban fenyegeti Európa létét, mintha ez a tér az államosított zónán kívül marad, vagy abba csak részben tartozik bele. *Az itt hazát kereső, államosításra vállalkozó turáni népnek*

tehát, ha fenn akar maradni, két lehetőség között kell választania: vagy fenntartja keleti világnézetét, s akkor államának konszolidálása végett el kell -pusztítania Belső-Európát; vagy pedig, ha ez nem lehetséges, időben és szívvel-lélekkel ahhoz a kultúrközösséghez kell csatlakoznia, amelybe a térség dinamikai törvényszerűségénél fogva beletartozik, és akkor magával hozott erkölcsi értékrendjét fel kell áldoznia, Kelet felé pedig roppant nagy áldozatokat vállalva, záróállást kell elfoglalnia.

Ha a Kárpátmedence belső struktúrája miatt (a Nagy Alföld steppetáj) Kelet; térközi elhelyezkedése miatt (a nyugati kapu és a Kárpátok helyzete miatt) Nyugat szerves darabja, akkor ez a térség Ázsia és Európa közt vitatott terület. Ezért annak a népnek, amely e két konkurrens világ erővonalainak ütközőterületén, ebben a „veszélyövbén“ telepszik meg és itt a térség dinamizmusának megfelelően független uralmat akar fenntartani, olyan veleszületett faji tulajdonságokkal is rendelkeznie kell, melyek a földrajzi adottságoknak államalapítás szempontjából való felismeréséhez és a vállalt feladat megoldásához múlhatatlanul szükségesek. Azokkal az erőkkel szemben ugyanis, amelyek a térség nyugati kapuja, déli kijárói és a Kárpátok „keleti“ arcvonala előtt időnkint veszedelmes mértékben felhalmozódnak, az államvezető nép semleges magatartást maga és állama biztos pusztulásának veszedelme nélkül nem tanúsíthat. Az aktív magatartás pedig, különösen a déli kijáróknál és a Kárpátokon elsősorban nagy erő kifejtéssel jár. A legfontosabb faji tulajdonság tehát, ami tőle Nyugat és Kelet közti ütközőhelyzetéből kifolyólag megkíván-

tátik, a harcos természet. A déli kijárok, a nyugati kapu és a Kárpátok problémái azonban nem tisztán a Kárpátmedencére tartozó, hanem világpolitikai vonatkozásokkal átszőtt, bonyolult térközi problémák. A közöttük való biztonságos eligazodás tehát nemcsak nyers erő kifejtést, hanem jól fejlett politikai érzéket is kíván. Mind a két faji tulajdonság — a harcos természet és a jól fejlett politikai érzék — nemcsak az állam megtartásához, hanem megalapításához is nélkülözhetetlen, hogy tudniillik az Európában szükséges, de idegen erkölcsi! nép fenn tudja magát tartani addig, amíg új helyzetét felismeri és a térközi beilleszkedést az általa leghelyesebbnek ítélt módon szerencsésen elvégzi. *Az eszményi kárpáti államszervező népnek tehát két faji tulajdonsággal kell rendelkeznie: katonajellemmel és politikai érzéssel. Mindkettő a turáni lovas népeknek velükszületett tulajdonsága, azoké a népeké, amelyek itt életformájuk szempontjából is államalkotásra hivatottak. Öbennük kell keresnünk a „született“ kárpáti nép típusait.*

4. Montesquieu óta közhely a politikai irodalomban, hogy nemcsak az állam földrajzi alakjának és az államalkotó népnek, hanem az állam belső berendezésének, alkotmányának is összhangban kell állnia a tér dinamika normáival. E régi tételt a mai geopolitikai irodalom fokozott mértékben hangsúlyozza, különösen a Kárpátmedencével kapcsolatban, ahol a térdinamikai erők más államokban alig tapasztalható súllyal nehezednek a politikai életre. Itt tehát az állam belső berendezésének kiindulópontjául apriori nem vehető fel semmiféle társadalmi vagy etnografiai eszmény, mint ahogy az állami épület alap-

vonalaikat sem azok szabják meg. Mik hát az eszményi kárpáti alkotmány ismérvei?

Megelőző vizsgálatainkból tudjuk, hogy a tér-harmónikus (tartós) uralomnak feltétele az egész medencének a Magyar Alföld vezérlete alatt álló szoros politikai összefogása. Ebből az következik, hogy az olyan állami berendezkedésnek, amely ezt az egységet lazítja, a főhatalmat túlságosan széttagolja, a Kárpáti államban helyet adni nem szabad. Ezért nem lehet szó itt területiális életről, a vezértájjai csak laza kapcsolatban álló területi önkormányzatról, vagy pláne föderális berendezkedésről és olyan politikai eszméről, amelyek belső logikájuk szerint ilyen alkotmány megvalósítására törekednek. Mindezek a politikai formulák csak a Kárpátmedence határain túl, a peremvidékeken, ezeken a magyar medenicerendszerrel azonos életközösségbe utalt tájakon alkalmazhatók. *A kárpáti állam berendezésének térviszonyokból adódó elve tehát centralisztikus alkotmányt kíván.*

A belső berendezés másik elvéhez eljutunk, ha figyelembe vesszük, hogy az állam függetlensége és tartóssága az államszervező nép meghatározott faji tulajdonságainak állandó érvényesülését teszi szükségessé, azt, hogy a kormányzás mindenkor a katonajellemű és politikai tehetséggel megáldott faj kezében maradjon. Ezért olyan intézményeket és olyan politikai berendezéseket kell létesíteni, amelyek a sorstól kiválasztott nép irányító szerepét biztosítják, azaz a minőségi mozzanatokot hangsúlyozzák a mennyiségi (számszerű) mozzanatokkal szemben. Az ilyen minőségi mozzanatokot figyelembevevő alkotmány mindig tekintélyi alapon áll, bármiként nevezzék közelebből a

változó korok különböző jogi terminológiájával. *A kárpáti állam belső berendezésének faji tulajdonságokkal kapcsolódó elve tehát tekintélyi alapon jelépülő alkotmányt kíván.*

Ha a Kárpátmedencében az államszervezésnek, az államfenntartásnak és az egész politikai életnek a tér és faj princípiuma alkotja tengelyét, akkor az ezzel kapcsolatos normáknak hiteszerű mélységgel kell élniök a született kárpáti vezérekben s ennek a hitnek bennük semmiféle viharban sem szabad megrendülnie, különben az állam épülete és hatalmi szervezete összeomlik s népét is maga alá temeti. Ha viszont ez a hit és ez a tudat akkor is megmarad, amidőn ideiglenesen a külső erőszak győz, segítségével a harmonikus rend mindenkor helyreállítható. *A Kárpátmedencében tehát csak az olyan világnézet „jó“, csak az olyan életeszmény fokozza a létbiztonságot, amely az államszervező és államkonzerváló alapelveket: a tér és faj princípiumát be tudja olvasztani rendszerébe. Ilyen világnézet a nacionalista világnézet.*

Hogy ehhez az összefoglaló normához milyen mértékben alkalmazkodik az államszervezésre vállalkozó nép, attól függ történelmi horoszkópja, a siker és balsiker, attól függ a kárpáti *Grandeur* és a kárpáti *Décadence*.

II. FEJEZET

KÉP, ORSZÁG ÉS ÁLLAM A KÁRPÁTMEDENCÉBEN A MAGYAR HONFOGLALÁS ELŐTT

A magyar honfoglalás előtt a Kárpáttérben latin, hun, germán, avar és szláv népek játszottak jelentős szerepet. Életformájukat tekintve ezek a népek vagy pusztai lovasnomádok voltak, mint a hunok és az avarok, tehát a keleti steppevilágból eredtek; vagy földművelő, erdős-hegyes környezetben is otthonos, letelepült népek, mint a latinok, germánok és szlávok, akik európai tájakról jöttek ide.

Lovasnomádok a IV. század utolsó harmadától az V. század közepéig (hún-korszak) és a VI. század közepétől a VIII. század végéig (avar-korszak) uralták a Kárpátmedencét. Ezek a pusztai népek életformájuknak megfelelően a nagy steppejellegű tájon, a Magyar Alföldön, tehát a Kárpátmedence vezértáján ütötték fel szálláshelyeiket s központi elhelyezkedésük segítségével uralmukat az egész Kárpátmedencére kiterjesztették, szóval „medenceállamot“ alkottak. Megegyezik történetük abban is, hogy az alpesi és északbalkáni peremvidékre egyformán rá tették kezüket és befolyásukat a Kárpáttér záróvonalain túl is kiterjesztették: nyugatra, délre, sőt messze

keletre is. A kárpáti magtájra támaszkodva tehát mindkét nép nagy hatalmat alkotott, de államterületeket, különösen a hunok, nem szabták a térdinamika korlátaihoz.

Mindkét nép életformája egészen nomád lévén, szállásterületüket főleg az ahhoz illő steppetájra, a Magyar Alföldre korlátozták. Azokat a nem steppejellegű vidékeket, amelyek az állam térközi biztonsága szempontjából fontos szerepet játszanak, egyik nép sem tudta megszállni. Oda más életformájú és más szokású népek települtek, valóságos élő-sövényt alkotva a főnép szállásterülete körül. Ezeket a népeket aztán a hunok és az avarok, a nomád népek sajátos szokásai szerint belefoglalták államukba, velük szimbiózisra léptek, s őket uralmuk támasztékaiul felhasználták. A hunok segédnépei germán, az avaroké szláv népek voltak. A hún és avar állam belső berendezése tehát olyan volt, hogy abban az idegen etnikumú népeknek előnyös földrajzi elhelyezkedésük miatt túlságosan fontos szerep jutott osztályrészül.

A hunok és avarok nemcsak az életforma tekintetében, hanem világnézetileg is elszakíthatatlan gyermekei voltak Keletnek, s mihelyt kiterjesztették hatalmukat a Kárpáttérre, azt is az ázsiai kultúrkörbe kapcsolták be. Ezzel a világtörténeti jelentőségű fordulattal azonban megfosztották Európát előretolt védelmi bástyájától, az ázsiai óriástér nyomását a Kárpátokról, egyszerre az Alpokra és a Rajna vonalára helyezték át és Nyugat előtt a végső pusztulás rémét idézték fel. A hunok és az avarok egyébként jeles politikai érzéke elégtelen volt ahhoz, hogy e tragédiát magábanrejtő helyzetet és Nyugat tényleges erőviszo-

tryait időben felismerjék. Ők tehát nem üritették ki a Kárpátteret, nem is csatlakoztak a nyugati kultúrához, hanem uralmuk térközi viszonylatban való megerősítését Nyugat elpusztításával akarták elérni.

A hún-avar és a nyugati világ közt ekként kialakult óriási feszültség végül is a két fél élet-halálharcában keresett megoldást. A hún birodalom e küzdelem során Attila nyugati hadjárataiban: Galliában (451) és Itáliában (452) elvérzett és a nagy fejedelem halála után önmagától összeomlott. A bomlást a hunokkal szimbiózisban élő és túlnagy hatalomra szert tett idegen etnikumú népek fékezhetetlen egyéni törekvésekkel sietették. A szívósabb avar birodalom sorsa ugyanez lett. Amint Nyugat kellőleg megerősödött, halálos ellenfelét, Ázsiát, újra kiűzte a Kárpáttérből. A nagy leszámolást ezúttal a frank-római császár, Nagy Károly végezte el, aki a VIII. század utolsó évtizedében valósággal kiirtotta a hibás állam gondolatot hordozó avar népet.

A térszerte hibásan elhelyezkedett első két kárpáti medenceállam felett győzedelmeskedtek Nyugat erői és így mindkét népnek fel kellett adnia kárpáti pozícióit. A hunok visszavonultak az európai érdekkör határán túlra, a Kárpátok mögé, az avarok a helyszínen pusztultak el.

Európai életformájú népek a hunok előtt és után, valamint az avarok után alkottak államokat a Kárpát-terben. Ezeknek az államoknak az alakját is az államalkotó népek életformája, illetőleg az aszerint megválasztott települési terület szabta meg. Ezek a földművelő és főleg kis állatot tenyésztő népek a földrajzi egység hegyvidéki gyűrűjét, az északbalkáni és az

alpesi peremvidéket, valamint a hozzájuk hasonló gazdasági struktúrájú dunántúli vidéket tudták megszállni, a nagy folyók vonaláig. A központi steppe-tájat azonban, amely a nagy folyókon túl terül el s ahol a nomádok legotthonosabban érezték magukat, üresen hagyták. Nem rendelkezvén ezzel a vezértájjal, nem is tudták az egész földrajzi egységet egyetlen állam keretébe összefogni, hanem meg kellett elégedniök egyes darabjai államosításával. Medenceállam helyett ők csak peremállamokat alkothattak.

Az első jólismert peremállamokat a római korban találjuk. A rómaiak fokozatosan nyomultak be kárpáti térségbe, folyóról folyóra tolva előre a limest: a Szávára, Drávára, Dunára, másfelől a Tiszára, Marosra és a Szamos mocsárvilágának szélére, s Pannónia és Dácia néven kapcsolták ezeket a vidékeket a Kárpátmedencén kívül fekvő törzsterületük-jhöz. A Duna-Tisza közti steppét ők is kikerülték, azt nem tudták megszállni. Az ott élő apró iráni lovasnépet, a szarmata jazygokat akkor is kénytelenek voltak meghagyni függetlenségében, amikor már Dácia is római tartomány lett. És mily jellemző az is, hogy amikor a nagyszerű politikai érzékkel megoldott Róma felismeri e pusztai nép és terület sajnáltságát, meghódításukra nem rómaiakat és nem is légióbeli germánokat vet harcba, hanem terephez illő, pusztai életformájú segédnépeket: afrikai mórokat és szíriai íjászokat! Ezt a központi területet azonban Róma mindvégig nélkülözni kénytelen s emiatt nem is veheti birtokába a Pannónia és Dácia felett elterülő kárpáti hegyvidéket sem. Ott is el kell tűrnie, hogy idegen politikai alakulatok keletkezzenek és marad-

janak fenn. Pannónia és Dácia fölött ezek a barbárok mintegy hatalmas tölcserő alkottak, állandóan azzal fenyegetve, hogy veszélyes tartalmuk rázúdul a birodalomra.

Marcus Aurelius császár világosan felismerte, hogy a római birodalom biztonsága a Kárpátok teljes ívének birtoklása nélkül nem érhető el. Azt is látta, hogy anélkül a megszerzett belsőkárpáti és balkáni pozícióik is csak ideiglenes hódítások lehetnek, de nem szerves országrészek. Belátta tehát, hogy a későbbi olasz, német és bolgár terek biztonsága, amelyekre a római impérium részben vagy egészben kiterjedt, meg a Földközi-tenger szabadsága, a Kárpátmedence egységes államszervezetbe való tömörítését teszi szükségessé. A császár lépéseket is tett e kétségtelenül nagyvonalú — a világtörténelemben először felbukkanó — koncepció megvalósítására, de döntő sikert nem tudott elérni. A Kárpáttér a római uralom idején rómaiak, szarmaták és germán népek birtoka volt és mindvégig többállamú maradt.

A római korban fennállt politikai felépítéshez hasonlót találunk a Kárpáttérben a IX. században is, az avarok bukása után, amidőn a római birodalom egykori területein keletkezett államok, az Itáliát és Germániát is magábanfoglaló Frankbirodalom, valamint a Balkánon elhatalmasodó Bolgárbirodalom kísérelte meg e földrajzi egységbe való behatolást. Nagy Károly a Dunáig, a római előnyomulás e szélső vonaláig terjesztette ki hatalmát; Krum bolgár kán pedig, aki megelőzőleg a Szófia körüli, térséget foglalta el, a Tiszáig terjedő tájat vette birtokába. A Magyar Alföldet azonban ténylegesen egyik hatalom

sem szállta meg, így egyik sem tudta az egész földrajzi tájat egységbekovácsolni, úgyhogy a Kárpátok ívének északi zárószakaszán továbbra is független, egymással politikai kapcsolatban nem álló apró szláv törzsek tanyáztak. A Kárpátmedence tehát a frank uralom idején is többállamú maradt, a frankok éppúgy nem tudtak eljutni az európai érdekkör záróvonaláig, mint a rómaiak.

Ilyen politikai felépítés mellett a térség belső pacifikálásáról nem lehetett szó, még kevésbé arról, hogy az betöltse azt a világtörténeti szerepet, amire földrajzi helyzete kiszemelte. A Kárpátmedencében a római uralom idején a barbárok nyugtalankodásai folytán a háborús viszonyok szinte állandósultak, úgyhogy még Pannóniában és Dáciában sem beszélhetünk tartós nyugalmi állapotról. Ez a két tartomány nem is a polgári élet nyugalmas színhelye volt, miként a római birodalom törzsterülete, hanem hadfelvonulási terep, teleszórva erődítményekkel és megrakva légiókkal. S ha erről időnként megfeledkeztek, keservesen kellett a tragikus valóságra újra meg újra ráébredni. A római tartományok a barbárok fokozódó nyomásával egyre nagyobb veszélybe kerültek, „kiürítésük“ gondolata hosszú időn át kísértett, amíg valóra nem vált: Dáciában 271-ben, Pannóniában az V. század elején. A frank birodalom „pannóniai“ bástyája szintén hadfelvonulási területül szolgált, innen indultak ki az avarok ellen folytatott rendszeres razziák s léte római elődjének léténél is veszélyeztetettebb volt. A Kárpáttér a peremuralom mindkét korszakában bizonytalan politikai felépítésű, úgynevezett „rengési terület“ maradt.

Mivel a rómaiak és a frankok nem tudtak birtokbavenni a Kárpátmedence pusztai jellegű vezértáját, nem valósíthatták meg a belsőkárpáti térség pacifikálását és nem vethették meg lábukat az európai érdekkör keleti határán. Mindezek következtében kárpáti uralmuk az ideiglenesség jellegével bírt és mihelyt erőteljes pusztai nép települt a vezértájba, ezeknek a hatalmaknak fel kellett adniok Kelettel szemben kiépített gyenge záróállásaikat és vissza kellett vonulniok belsőeurópai kiinduló vonalaikra, az Alpok peremére.

A Kárpáttér törékeny politikai felépítésének van egy másik formája is: az, amikor nemcsak a nagy steppetáj, a Magyar Alföld politikai vonzóereje bénul meg, hanem a Kárpáttérrel sorsközösségben ^x élő nyugati nagytereké, Germániáé és Itáliáé is, amikor tehát ezek a terek nem képesek az elgyengült Kárpátmedencében stratégiai nyúlványokat alkotni s általuk Belső-Európát legalább a kárpáti peremeken felgyülemlő ellenséges erők ellen hatékonyan biztosítani. Ebben az általános középeurópai elgyengülésben a Kárpátmedence nagyhatalmi expanziós területeiről: a Cseh- és Bécsi-medencéből, a Száva jobbparti medencéből, valamint Moldvából és Havasalföldről, ezekből a másodrendű politikai erőterekből indul ki a szervezkedés, ugyancsak a nagy folyókig érő államok ábrándjával.

A Kárpáttér ez utóbbi politikai felépítése éppúgy ellenkezik a térség dinamikai normáival, mint a nagyterek hasonló formájú konstrukciói. Csakhogy amíg a nagyterek kárpáti nyúlványai mögött nagyhatalmi erők állnak, és az általuk létesített stratégiai alaku-

latok Belső-Európa szempontjából bizonyos védelmet mégis nyújtanak, addig a tiszta peremállamok hatalom nélkül való alkotások, Európának nem nyújtanak védelmet és térközi viszonylatban sincs semminemű indokolásuk. Ezek merő konjunktúra-alakulatjok s ahhoz képest tartósságuk is csak egy-két nemzedék.

A magyar honfoglalás előtt ilyen konjunktúra-állapot kétszer következett be. Először Attila birodalmának széthullása (453) után és tartott az avarok megjelenéséig. Ez alatt az idő alatt a Kárpátmedencében az ismertetett módon három nép próbált államot alkotni: a gepidák, a keleti gótok és a longobárdok. A gepidák és a gótok véres háborúkat viseltek egymás ellen, ami oly tűrhetetlen helyzetet teremtett, hogy az utóbbiak 471-ben, alig két évtizedes politikai szereplés után Pannóniából kénytelenek voltak kivonulni és bizánci területen menedéket keresni. A győztes gepidáknak azonban rövidesen új ellenségük támadt a longobárdokban, akik a gótok után Pannóniába is áttelepültek (458-tól) és összeütközésbe kerültek az oda szintén betelepült gepidákkal. Mivel harcban egyikük sem tudott végleges győzelmet aratni, a longobárdok szövetséget kötöttek a Kárpáttér keleti szomszédságába érkezett új keleti néppel, az avarokkal, akikkel együtt aztán a gepidákat szinte teljesen kiirtották. Az új keleti néppel szemben azonban, amely a nagy steppetájba települt be, a longobárdok sem tudtak helytállni; húsz évi uralom után ők is kiűrtették szálláshelyeiket és átvonultak Itáliába (568).

A Kárpáttér második konjunktúra korszaka a IX. század második fele, amikor a medence vezértája az avarok pusztulása után még benépesítetlen, tehát

politikai vonzóereje nincs, viszont a germániai és itáliai térség a Frankbirodalom belső nehézségei miatt kiterjedt stratégiai nyúlványok fenntartására képtelen. Ebben a helyzetben szláv népek tesznek kísérletet arra, hogy a Frankbirodalmat kiszorítva, idegen fajú vezetőik alatt önálló peremuralmokat létesítsenek: északnyugaton, körülbelül a longobárdok uralmának megfelelő tájon a morva-szlávok; délnyugaton, a Száván túlról, a keleti gótok hajdani kiindulási alapjáról a szlovének-horvátok; az egykori Dáciában, a gepidák helyén pedig a bolgár-szlávok. Mint megelőzőleg a longobárdok az avarokat, úgy hívja most Arnulf német király az új keleti népet, a magyarokat, hogy segítségükkel a Kárpátmedence zavaros helyzetét tisztázza. Közös vállalkozásuk eredményeképp megszűnik a páresztendő morva-szláv függetlenség, majd a magyaroknak az ország vezértábjába való betelepülése (895) után a többi államsíra is elpusztul.

Mivel e tiszta peremállamok a térdmamikának sem belsőkárpáti sem térközi erőivel összhangban nem álltak, mindig „létküzdelmeket“ vívtak és hamarosan elpusztultak. Eltűnésükkel nem hiányérzetet, hanem megkönnyebbülést okoztak, mert ezzel a normális tájszervező erők előtt az utat ismét szabaddá tették.

Nép és állam sorsát vizsgálva a Kárpáttérben a magyar honfoglalás előtt, megfigyelhettük, hogy a római birodalom kárpáttéri nyúlványa a hunok, a frank birodalomé a magyarok betelepédekor tűnt el véglegesen, továbbá, hogy az első konjunktúraalakulatot az avarok, a másodikat a magyarok számolták fel. A peremállamok tehát, akár nagyhatalmak stratégiai nyúlványai voltak, akár tiszta peremállamok,

kivétel nélkül akkor szűntek meg a Kárpáttérben, lamikor a vezértájon, a Magyar Alföldön életerős pusztai nép jelent meg és e magtáj aktivitását helyreállította. A medenceállamok történetének vizsgálatából viszont azt látjuk, hogy ezek hibás térközi elhelyezkedésük miatt, Nyugat megerősödésekor pusztultak el. Mindeme történetfilozófiai megállapításokból kiderül, hogy a *Kárpáttér honfoglalás előtti története mindenben megerősíti a térség dinamikai vizsgálatakor tett észrevételeinket.*

A következő népre tehát, amely a Kárpáttérben államalapításra vállalkozott, geopolitikai és történetpolitikai szempontból nézve egyaránt az a feladat hárult, hogy ebben a roppant nehéz architektúrájú térségben belseurópaiag tájékozódó medenceállamot építsen. Olyan feladat ez, amivel a világtörténelemben addig még egyetlen nép sem birkózott meg!

III. FEJEZET

A KÁRPÁTMEDENCÉ MAGYAR VEZETÉS ALATT, 895-1524

1. A magyar nép etnikai felépítése

A Kárpáttér dinamikájának és a IX. század végéig hozzákapcsolódó múltnak ismeretében az államalapításra vállalkozó új keleti néppel, a magyarsággal kapcsolatban elsősorban az érdekel bennünket, hogy milyen életformával rendelkezik, milyen fokú szervezettséggel érkezik ide és milyenek faji tulajdonságai. Ezekről az ismérvektől függ ugyanis arra vonatkozó esélye, hogy alkothat-e itt medenceállamot, fenntarthatja-e uralmát addig, amíg Nyugat és Kelet problémáját valamilyen értelemben megoldja és végül, ha mindezekben szerencsésen túljutott, meg tudja-e szilárdítani uralmát?

A magyarság honfoglaláskori életformája Kelet végtelen steppéin, a hun-török népek kultúrkörében alakult ki, következésképp leglényegesebb vonása & lovasnomád jelleg volt. A tiszta nomád formától azonban kétségtelenül különbözött életmódjuk, miként ezt a történeti kútfők egybehangzó állítása igazolja. A magyarok ugyanis jártasak voltak a földművelésben és értettek a szőlőtermeléshez is. Vándorlásuk folya-

mán nem is az euráziai steppeöv legszárazabb részein haladtak, miként a hiteles nomádok, hanem csapadékosabb sávjain. A magyarság életformája tehát átmenetet alkotott a pásztor- és földműves kultúrák közt, „félnomád“ jellegű volt, azaz sokkal közelebb állt az európai formákhoz, mint hún vagy avar elődeié. Az európai és ázsiai tájalemekből fölépült Kárpátmedence térharmónikus megszervezése szempontjából ez a félig keleti, félig nyugati életforma igen fontos és kétségtelenül nagyon kedvező adottság volt.²³

A nomád életmóddal függött össze, hogy a magyar nép hatalmas állatállományával és minden kincsével együtt időnként költözött, felért legelőről friss legelőre vándorolt. A költözés és a vagyon megvédelme bonyolult katonai és politikai műveletet jelentett, amely szükségszerűen egybekovácsolta az egy életközösségben lévőket és bennük erős összetartozási tudatot alakított ki. A magyar nép eszerint jól kiforrt közösségi tudattal és katonai felépítésű, erős védő- és támadószervezettel, szabályos „nomádállammal“ érkezett meg a Kárpátmedencébe, azaz magával hozta az átmeneti idők legfőbb biztosítékát, a szervezett hatalmat.

A magyarság faji tulajdonságait keresve, e nép vérségi összetételének vizsgálatából kell kiindulnunk. Az idevágó tudományos megállapítások szerint a magyarság vérállományában a kárpáti államalapítás idejében is ugyanazok a fajelemek voltak túlsúlyban,

²³ Ha figyelembe vesszük még azt is, hogy a magyarsággal egybeolvadt székelység olyan életformával bírt, amely erdős-hegyes földrajzi tájak megszállására képesít, akkor ezt a mozzanatot még jobban hangsúlyozhatjuk.

mint manapság. A legtöbb fajelem a nép kettős, finnugor-török eredetével volt kapcsolatos, amit a benne ma is meglévő körülbelül 25%-kal jelezhető Iceletbalti és az ugyancsak 25%-nyi turanid típus, jól kifejez. Ehhez járult a vándorlások során felvett és ma körülbelül 20%-ban jelenlévő dinári és, 30 o/o-nyi egyéb — vegyes — fajtípus.

Ha ezeket a típusokat a lelki raszbélyegek szempontjából osztályozzuk, a turanid és a dinári típust azonosnak kell vennünk. És ekkor azt találjuk, hogy a magyarság viszonylagos többségének — kb. 50 o/o-ának — lelkialkatát az ezekkel kapcsolódó örökséganyag határozza meg. Eszerint a magyarság legfőbb jellemvonása a vakmerőségig fokozódó bátorság, a harcias természet és az uralkodásra való hajlam. A turanid és dinári fajelem után legnagyobb arányban a keletbalti elem szerepel a magyarság, vérállományában. Az ezzel a típussal kapcsolódó egyik, leggyakoribb öröklődő vonás a végletekig való kitartás és a szívós helytállás. Ezeket az adottságokat egy képbe szerkesztve, láthatjuk, hogy a magyarság óriási többségének olyan a lelkialkata, hogy ezt a népet legelső karakterológusa, Bölcs Leo császár szavaival joggal nevezhetjük vitéz katonák és körmönfont politizáló szilárd közösségének. A magyar nép jellemében ezek az analízis útján is megállapítható vonások oly erőteljesen kiemelkednek, hogy ezeket a későbbi lélekbúvárok is kénytelenek voltak észrevenni, még ha a magyar nép legnagyobb ellenségei voltak is. Nem önhízelgés tehát, ha a magyarságot olyan szerencsés faji tulajdonságokkal megáldott népnek mondjuk, aminőkkel csak az ókori,

birodalomalapító népek: a rómaiak, görögök, indusok, hetiták, kínaiak és japánok, meg a középkori Európát és Ázsiát megszerző népek: hunok, törökök, normannok és németek rendelkeztek. A magyarság e faji alkatban gyökerező képességei — a katonai és politikai tehetség — olyan fölöttb értékes mozzanatok, amelyek a kárpáti térségben való megmaradás szempontjából sorsdöntő jelentőségűek.

A magyarság félnomád életformája, erősen összpontosított hatalmi szervezete és katona-politikus jellege, egyszóval mindaz, amit e nép magával hoz, csupa olyan adottság, amely a Kárpáttér dinamikai felépítésével a legteljesebb mértékben összhangban áll. *A IX. század végén államalapításra vállalkozó magyar népben éppen ezért „született“ kárpáti népet kelt látnunk, mely hivatott arra, hogy ebben a térségben az évszázadok óta várt politikai kibontakozást a siker reményével megkísérelje.*²⁴

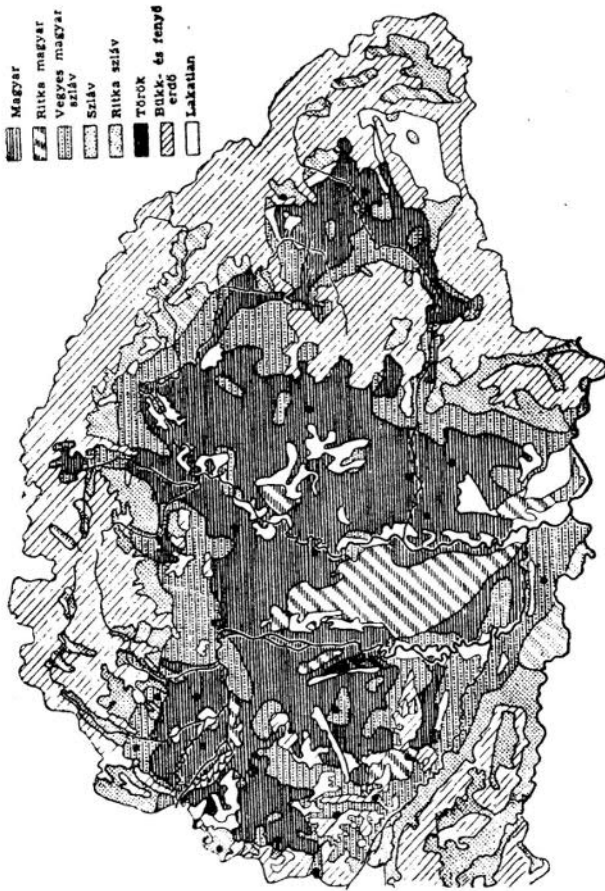
²⁴ A kárpáti magyar államalapításról szólva, történetírásunknak elsősorban ezeket az európai követelményekhez közelálló faji és kulturális adottságokat kell kidomborítania, s nem annyira a külső erőhatások és idegen elemek szerepét. Hiszen ha ez utóbbiak játszották volna a főszerepet, akkor már a hunok és avarok államalapítása is sikerrel járhatott volna.

„A magyarság őstörténete“ (Budapest 1943) c. munkában, melyet Ligeti Lajos szerkesztett, Deér József már kellően érvényesíti ezt a szempontot. Ő írja, hogy „az Európához való alkalmazkodásnak faji, politikai, társadalmi, gazdasági és lelki előfeltételei már a honfoglalás kori állapotokban adva voltak... Így minden jel arra vall, hogy a belső fejlődés lassan, de következetesen ható erőinek sokkal nagyobb szerep jutott a magyarság új életformájának kialakításában, mint a szomszédnépek hatalmi nyomásának vagy műveltségterjesztő tevékenységének.“ I. d. mű 151. 1.

2. A magyar nép és a magyar állam elhelyezkedése a Kárpátmedencében

A Kárpáttérben a magyar nép is az életformájának legjobban megfelelő gazdaságföldrajzi tájakon helyezkedett el. Félnomád létére a XI. század végéig legsűrűbben az ország három nagy medencéjét (a Magyar Alföldet, a Kisalföldet és az Erdélyi-medencét), az ezeket összekötő völgyeket (a Szamos és a Maros völgyét), meg az enyhe éghajlatú dunántúli dombvidéket szállta meg. Behatolt azonban a ritkás erdők és a középmagas hegyek vidékére is, különösen a dús aljnövényzetű és makkoltatásra kiválóan alkalmas tölgyesekbe, és megtelepedett a mocsarakból és folyók árterületéből kiemelkedő földhátakon is, nevezetesen a Dráva, Száva és az Al-Duna vidékén. Nem ülte meg sűrűn a magyarság az életformája szempontjából csak nehezen hasznosítható, - túlságosan száraz lösz- és homokvidékeket: a Nagykunságot, a Kiskunságot és a Deliblati puszták homokját, és elkerülte a magas hegyvidékeket borító, aljnövényzet nélküli sűrű erdőket: a bükkösök és fenyvesek rengetegét. Szemügyre véve e megszállt területet (1. a 3. képet)²⁵, megállapíthatjuk, hogy a magyar nép, félnomád életformájának hála, lényegesen több és változatosabb területet tudott birtokba-Tenni, mint egészen nomád és így teljesen a száraz steppére utalt hún és avar elődei. Az új honfoglaló nép, azáltal, hogy a Kárpátmedence térdinamikailag

²⁵ Az Archivum Europae centro-orientalis IV. (1938) évfolyamában e térkép szerkesztője, Kniezsa István, ugyanezt a témát színes ábrázolásban is bemutatja.

(3. kép) A magyar nép elhelyezkedése a Kárpátmedencében (XI. század)

legfontosabb vidékeit saját népi erőivel kitöltötte, az uralom szempontjából a közte és a térség közt szükséges összhangot addig még soha el nem ért mértékben valósította meg.

A magyar nép — láttuk — kiváló katonai és politikai érzékkel rendelkezett és e jellemvonásait erős nomád hatalmi szervezetén keresztül a gyakorlatban is érvényesítette. A Kárpáttér birtokbavételekor a magyar vezérek nem is csupán megélhetési szempontok szerint jártak el, hanem *messzemenőleg* figyelembevették a politikai és katonai követelményeket is. Így a legnagyobb veszélyeknek kitett vidékekre — Kelet felé, ahonnan a félelmetes besenyők új támadása volt várható, és Nyugat felé, ahonnan a hunkorszak visszatérésétől rettegő Belső-Európa reakciójával kellett számolni — a legharciasabb törzseket! telepítették le. A ténylegesen megszállt terület körül kő- és fatorlaszokból mesterséges erődövet (gyepút) építettek, amelyet fontos szakaszain állandóan őriztettek, miként ezt a magyar nyelvben ma is élő sok *-őr*, *-les*, *-lövő* stb. összetételű helységnevé is emlékeztetünkbe idézi. Ezen az erődövön túl viszont, régi nomád szokás szerint, többnapnyi lakatlan járóföldet (gyepüelve) vontak ellenőrzésük alá. A hadászatiilag fontosabb pozíciókba itt is őrségeket állítottak. Az őrségeket — később királyi várakat — idővel a gyepüelve területén mind kijebb állították fel, úgyhogy ezek a XI. század végén már a Kárpátok főgerincvonalához közel, az oklevelek szavai szerint is „nagy hegyek között“ — *inter al-pes* — feküdtek. A magyarság tehát kezdettől fogva kiterjesztette hatalmát az egész földrajzi egységre, azt egyetlent

politikai szervezetbe olvasztotta, vagyis államterületét is összhangba hozta a térség természetes követelményeivel.

Ha végül azt vizsgáljuk, hogy az állam berendezése milyen viszonyba került a térség dinamizmusával, elsősorban arra kell rámutatnunk, hogy a honfoglaló magyar törzsek legerősebbike, amelyből a fejedelem is származott, a Kárpáttér vezértáján, annak is legnagyobb stratégiai jelentőségű vidékén, a Duna könyökétől délre, a nagy folyó két partján települt meg. Eleve elfoglalta tehát azt a helyet, ahonnan az egész földrajzi egység központosítható. A magyar fejedelmek, mihelyt a szomszédos népektől a X. század közepén az első súlyos vereségeket elszenvedték és fölismerték, hogy új hazájukban csak a hatalom állandó összpontosításával maradhatnak meg, éltek is a vezértáj nyújtotta lehetőséggel s Géza fejedelem, majd István király megszüntette az állam törzsekből alakult föderatív szerkezetét s az egész főhatalmat saját kezébe vonta össze. Ezzel a lépéssel az állam elnyerte a Kárpáttér dinamizmusához illő egységes belső szerkezetét.

Az állam belső berendezésével kapcsolatban rá kell mutatnunk még arra is, hogy a magyar uralmi eszme a vérségi és örökségi jogon alapult, tehát a főhatalom és a magyar etnikum között szoros kapcsolat létesült. Az állam „alkotmányos“ berendezésének ez a módja még a pogány államszemléletben gyökerezett, de fennmaradt a kereszténység felvétele után is s így ez alkotta az, egyik legnagyobb eltérést a nyugati államok isteni eredetű uralmi eszmén nyugvó belső berendezése és

a magyar állam berendezése között,²⁶ de egyúttal ez biztosította azoknak a kiváló faji tulajdonságoknak állandó érvényesülését is, amelyek a Duna vízrendszere és a Kárpátok hegyláncá által meghatározott földrajzi egységben a tartós uralomnak éppoly lényeges feltétele, mint az államhatalom egységes jellege.

*Mindezeknek a koincideneciáknak alapján, főrészen tehát sorsszerűen, röviddel a honfoglalás után "Nép, Ország, Állam — vagyis az egész felsőkárpáti magyar uralom csodálatos harmóniába futott a földrajzi egység dinamizmusával."*²⁶

Kérdés, vajjon ez a honfoglalás után kialakult felsőkárpáti összhang a magyar uralom további századaiban is zavartalanul megmaradt-e?

Hogy a magyar nép és a Kárpáttér összhangja továbbra is valóban megmaradt, vagyis e nép elő-

²⁶ Csekey István, Magyarország alkotmánya (Budapest 1943) 22. l.; Ligeti Lajos (szerk.), A magyarság őstörténete (Budapest 1943) 132. és 135. l. és Giuseppe Deér, L'evoluzione dell'idea dello Stato Ungherese (Roma XIX) 27. l. A magyar állam létfeltételei közül a vér-faj mozzanatot, ezt a pogány elemet a későbbiek megértéséhez hangsúlyoznunk kell.

²⁷ A nyugati államok és a magyar állam kialakulásában az alapvető különbség az, hogy amíg ott egy-egy magtáj — Ile de Francé, Kasztília, Brandenburg, Piemont — fejedelmének hosszú harcokat kellett vívnia az állam népi, területi és hatalmi egységének kialakításáért, addig a Kárpátmedencében mindez szinte egycsapásra megvalósult. A magyar királyság kialakulását nem előzte meg semmiféle provincializmus, az egyszerre kitöltötte az egész teret és eleve magába foglalta az egész népet; Európa legelső nemzeti államát tehát a magyar államban kell szemlélni.

nyös geopolitikai porcióiból nem mozdult ki, ezt a magyar királyok következetes telepítéspolitikai elveivel tették lehetővé. Az idegen etnikumú népeket ugyanis ők — mint alább magyarázatát találjuk — nem „akárhová“ telepítették az országba, hanem főleg olyan helyekre, ahol a magyar nép és a térség kialakult viszonyát nem zavarták. Nagy szabadságokat, saját életszokásaik szerint való autonóm életet is csak ott biztosítottak számukra, ahol önmagukban voltak. Tehát az idegen etnikumú népekkel kapcsolatban olyan intézkedést nem hoztak, amellyel a magyarság eredeti településföldrajzi helyzetét számbavehető módon rosszabbra változtatták volna. Ellenkezőleg, a magyar etnikumú népesség céltudatos telepítésével, egész falvaknak más életformát igénylő vidékekre, a hegyek közé való előretolásával az ország e főnépét következetesen arra sarkalták, hogy életformáját differenciálja és mind nagyobb területet tudjon etnikumával befűdni. Ezekből a honvédelmi és gazdasági célokból folytatott telepítésekből kétségtelenül az a politikai elv csendül ki, hogy a magyar nép érdekeit öntudatosan óvják, amit egyébként a „magyar“ etnikai jelzőnek más etnikumokkal szemben mindvégig megmaradt külön értékbeli hangsúlya is kézenfekvővé tesz.²⁸ De akár öntudatos volt ez az eljárás, akár mechanikus, részben-e, vagy egészben, a dolog érdemét illetően mitsem változtat, mert a magyarság összetartásából, magasraértékeléséből és következetes

²⁸ V. ö. Mályusz Elemér tanulmányait a Századok LXXIII. és LXXV. (1939 és 1941) és Hittel VIII. (1943) évfolyamaiban, valamint az ott idézett munkákat és Deér József cikkét a Hittel VIII. (1943) évf.

erősítéséből, ebből az általános állammaximából az államvezető nép és a térség közt kialakult kezdeti harmóniának megóvása és fokozása következett.

Az államterületre (országra) fordítva figyelmünket megállapíthatjuk, hogy azt a magyar királyok sohasem osztották szét családjaik között, mint például a lengyel uralkodók. S ha fiaiknak hercegségeket adtak, ezek területét is rendszerint a törzsterület határain túl fekvő, meghódított országok és tartományok testéből szabták ki. De arra is vigyáztak, hogy földrajzi egységet alkotó országukhoz heterogén területeket ne forrasszanak hozzá. Ha tehát idegen tartományokat hódítottak meg, azokból külön kormányzati egységeket alkottak. Viszont ha az ország törzsterületének, az „anyaországnak“ elveszett darabjait szerezték vissza, azokat mindenkor a régi módon, a természetes helyükre illesztették vissza. A XIII. század vége óta ez a minden vonatkozásban következetesen megfigyelhető országlási alapelv — a területi egység elve — már annyira általános, hogy nemcsak a király, hanem az egész nemzet aszerint gondolkodik. Bizonyítják ezt azok a törvények, amelyek az uralkodót az országrészek megtartására, illetőleg az elidegenített területek visszaszerzésére kötelezik, és bizonyítja az az eskü is, amellyel a trónralépő király a korona területi épségének megvédelmezését megfogadja. A területi épség elve tehát, amely a királyok tanításai nyomán a magyarság politikai gondolkodásának tengelyévé vált, a térség és államterület közt kialakult kezdetbeli összhangot mindaddig biztosította, amíg a kárpáti államban ennél a népnél maradt a vezetőszerp.

Az állam hatalmi felépítésének a térséggel való összhangját — emlékezünk rá — az egységes állam-eszme és a vérségi alapú jogrendszer biztosította. Ezek a biztosítékok is megmaradtak a későbbi századokban. Az egységes állameszme szentistváni elve — segítve az egyházi centralizmustól — oly mélyen begyökerezett a magyarság politikai gondolkodásába, hogy szinte vallásos dogmává lett s tőle ellenkező koreszmék idején sem tértek el. Ez magyarázza meg, hogy a magyar királyság kormányzati és közigazgatási egysége még a hűbériség idején sem bomlott meg tartósan, amikor a nyugatra elterülő államok disszólúciója a főhatalom túlságos szétagolása következtében hosszú időre ténylegesen bekövetkezett. Magyarország államjogi egysége — éppúgy mint területi egysége — eleven erővel élt a köztudatban és a XIII. század végén egyes törvényekben már szintén elvszerű fogalmazásban is megjelent. Az államterület megtartását, illetőleg az elidegenített részek visszaszerzését egy alkalommal például azzal az indokolással parancsolták meg, *ut regnum Hungariae quasi ius totum partium suarum integritate possit gaudere*, — hogy Magyarország mint „jogegység“ örvendezhessék tagjai épségének.

A másik mozzanat, az államhatalom vérségi kapcsolata a magyar etnikummal mind a király személyét, mind az egész nemzetet illetőleg szintén átment a íköztudatba. Élesen rávilágítanak erre azok a szavak, amelyekkel a nádor az Árpádház kihalásakor Szent István törzsének utolsó „arany ágacsáját“ elsíratta. Az ország első tisztviselője szerint ugyanis „a nép elvesztette az örökös uralkodóját és Ráchelként

síratva veszteségét, keresi, hol találna még egy királyt Szent István *vérből*“. S amikor az idegen vérből eredt királyokkal keserves tapasztalatokat szereztek, a magyar nép minden politikailag gondolkodni tudó rétegét elemi erővel kerítette hatalmába az a tudat, hogy az új királynak, a hatalom természetes és örökös birtokosának, a magyar vérből és — most már ezt is hozzáteszik — magyar nyelvből kell származnia. És amint a főhatalom a magyarságot illeti, úgy a kormányzat is a magyar nemzeté, mert ez a királyság a magyar nemzet királysága, *Hungaricae nationis regnum*. A magyar vér érvényesülése a magyar faji tulajdonságok érvényesülését, az pedig — az egységes állameszmével együtt — az államhatalom belső berendezésének a térséggel alkotott további legteljesebb összhangját, tehát a kárpáti uralom tartósságának biztosítékát jelenti.

Az előadottakból világos, hogy *a magyar királyok Nép, Ország és Állam dolgában a kialakult rend alapelveihez az uralom megszervezése után is ragaszkodtak, ezeket az elveket -politikai szemléletük tengelyévé tették és bennük a tartós megmaradás leghatékonyabb biztosítékait ismerték fel. És világos Wz is, hogy a magyar királyok az egész nemzetet ezek szerint az állammaximák szerint állították munkába s néhány század alatt tökéletesen megtanították közjogias szemléletükre.*²⁹

²⁹ Ezen a ponton is kétségtelenül megállapítható az alapvető eltérés a nyugati államok és a magyar állam fejlődése között. A nyugati államokban t. i. a politikai közvélemény ehhez a nemzetállami szemlélethez, a népi egység, területi egység és az állami egység doktrínájához csak jóval

Ezt a királyi munkát fejezte be a késői középkor egyik legnagyobb jogásza, Verböczy István. Ő a kárpáti országépítés szabályait — a népi egység, a területi egység és az állami egység maximáját — tagadhatatlan eredetiséggel és pompás logikával *Tripartitum* c. könyvével szerves jogrendszerbe, a „szent korona tanába“ foglalta össze.³⁰ Kézikönyvvé vált művének óriási lett a közvéleményalkotó jelentősége azért is, mert a kárpáti uralom normáit a keresztény hitvilághoz szervesen hozzákapcsolta s így azokat minden vita és pártküzdelem fölé emelte. Ez a tan tehát, amelyhez hasonlóval egyetlen más nép sem dicsekedhet, zárókövét alkotja annak a közjogias magyar politikai gondolkodásnak, amely a nomádállam kialakulásával indult el és folytonosságában soha meg nem szakadva, a XV. és XVI. század fordulóján az egész magyar nemzet legteljesebb eszmebeli egységesítéséhez vezetett. *A kárpáti országésmény szilárd közvéleménnyé alakulása biztosította azt, hogy a magyar királyság a megalakulása után következő századokban is összhangban maradt a földrajzi egység léttörvényeivel, azaz tartósságának alapvető feltételeit sohasem nélkülözte.*

Az Európába jövő harmadik turáni nép tehát saját életelveit követve és eredetiségét megtartva, államával együtt úgy beilleszkedett a belsőkárpáti normarendszerbe, mint kép a keretébe.

később, századokkal a magyar fejlődés után és más logikai úton jutott el.

³⁰ A mű eredeti címe *Opus Tripartitum Juris Consuetudinarii In clyti Regni Hungariae*, 1517. Ez a mű később számos kiadásban megjelent és a magyar nemességnek valóságos második bibliájává lett.

3. Az idegen népek sorsa Magyarországon

Ma, amidőn a felsőkárpáti térséget többféle etnikum tölti ki és emiatt a legnagyobb nehézségekbe ütközik e térség politikai felépítése, a múlt történetpolitikai szempontú megfigyelőjének különös érdeklődéssel kell a korábbi századok hasonló történeti helyzeteit megvizsgálnia.

A magyar honfoglaláskor a Kárpátmedencében jelentős számban csak szláv népek éltek. A honfoglalók ez itt talált népeket nem irtották ki, hanem a pusztai népek szokása szerint belefoglalták politikai közösségükbe. A beillesztés módját a magyarok és szlávok életformája, illetőleg az aszerint való területi elhelyezkedésük szabta meg: A szlávok, mint zsákmányoló életmódot folytató és kezdetleges földműves kultúrájú nép, leginkább az alacsonyabb hegyek erdős vidékén és a földművelésre könnyen használható területeken, a síkság és hegyvidék érintkező zónájában települtek meg. Olyan gazdaságföldrajzi alkatú tájakon, amelyeket az átmeneti életformával bíró magyarság a XI. század végéig maga is hatalmas tömegekkel birtokbavett. A két nép ennek következtében egymással szoros érintkezésbe került és kiterjedt vegyes — magyar-szláv — lakosságú zónákat alkotott (1. a 3. képet). Nem volt meg tehát a lehetősége annak, hogy a szlávok az államszervező magyar néptől elkülönítve élhessenek. Mivel olyan gazdaságföldrajzi tájon éltek, amelybe a magyarok is be tudtak hatolni, annak sem volt meg a lehetősége, hogy ők az országepítéshez olyan különleges — a magyarok által nem teljesíthető — szolgálattal

járuhassanak hozzá, amelyek alapján szükségszerűen külön szervezethez jutottak volna. Az itt talált szláv népek tehát nem önálló népekként illeszkedtek be az államba és így megközelítőleg sem bírtak olyan jelentőséggel, mint aminővel az avar uralom idején rendelkeztek, vagy amilyennel a hun-korszakban az ittlakó germánok dicsekedhettek. Mivel a szlávokat a nagy tömegű államnépben való teljes elvegyüléstől semmiféle életformabeli és semmiféle közigazgatási akadály nem tartotta vissza, sorsuk a gyors és szinte teljes felszívódás lett. Az a terület, ahol a honfoglalás korában ők laktak, pár száz év múlva tiszta magyar néptalajjá változott. *A Kárpáttér első etnikai -problémája tehát egy igen nagy néprajzi átalakulással, a „morva-szlávok“, a „pannon-szlávok“ és a „bolgár-szlávok“ eltűnésével oldódott meg.*

Ismerve ezt a történeti folyamatot, óvakodnunk kell attól, hogy a Kárpáttérben a középkor végén található szláv népelemeket, vagy azok bármely jelentős részét — a német, besenyő, kun, oláh és más népeket a vitába bele sem keverve — a magyar honfoglaláskor itt talált elődök leszármazóinak tekintsük. A kutatás mai állapotában csupán a szlovákok (tótok) kis töredékéről tételezhető fel, hogy a honfoglaláskor itt élt szlávok leszármazói, azoké tudniillik, akiknek lakóhelyei a magyarság által megszállt területeken kívül estek. A középkor végén ittlakó népelemek túlnyomó többsége tehát nem a „premagyar kontinuitás“ képviselője, hanem későbbi bevándorlók, akik az államnép életformájától szükségszerűen eltérő életformával rendelkeztek és akik ennek megfelelően olyan vidékekre települtek, amelyekre a magyarság

egyelőre nem tudott nagyobb tömegekkel benyomulni ~ Az új bevándorlók közül a szláv és német elemekre vonatkozólag köztudomású, hogy őket a XII. századi német keleti előnyomulás hullámai sodorták ide, a többiek pedig a magyarok után zúduló keleti steppe- népek nyomására kerültek át a kárpáti záróvonalon.

Mindezeket a jövevény népeket a magyar királyok szívesen fogadták. Ezt a szíves fogadtatást az a körülmény magyarázza meg, hogy a Kárpátmedence teljes és korszerű birtokbavételéhez kívánatos sokféle életforma közül háromra a magyarság hosszabb ideig nem tudta magát specializálni: 1. a nyugati típusú szellemi és ipari kultúrát termelő városi életformára; 2. a Magyar Alföld száraz steppéinek birtoklásához szükséges egész nomád életformára; és 3. a magas hegyek kívánta havasi pásztorkodásra. Mivel ilyen életformájú népek a honfoglaláskor nem találtattak a Kárpátmedencében, kívánatos volt, hogy idegenből jöjjenek ide és a mondott tájakhoz kapcsolódó szolgálatokat teljesítsék, azokra a magyarokat is megtanítsák.

A keresztény magyar állam első évszázadaiban legértékesebbnek és legszükségesebbnek a városi életformát meghonosító nyugateurópai népelem látszott, Olaszok, vallonok, németek kellettek ide, akik főleg tudománnyal, keresztény erkölcsökkel és ismeretlen fegyverekkel erősítették az új királyságot. Rájuk, a nyugateurópai életforma képviselőire vonatkozott az összefoglaló elnevezés: vendégnépek (*hos-pites*). — Nomád életformájú népekre, akik a legszárazabb steppevidékeket tölthették volna fel lakossággal, kevésbé volt szükség, hiszen a vezértájat a félnomád magyarok

is kellő népi erővel birtokba tudták venni. Ilyen népek nagyobb tömegű betelepítésére csak közvetlenül a tatárbetörés (1240—1241) előtt került a sor, amikor fontosnak látszott, hogy az ország fegyveres erejét a speciálisan pusztai módon támadó ellenséggel szemben velük is öregbítsék. Ezért fogadták be a kunokat, ezt a közönségesen „pogánynak“ nevezett népet, amely a mai Románia első világháború előtti területeiről, Kúnországból menekült. — A magyar életformával meg nem szállható harmadik gazdaságföldrajzi tájnak, a kárpáti hegykoszorú erdős és magas hegyvidékének benépesítése ugyancsak a tatártámadással kapcsolatban vált időszerűvé, „amikor kiderült, hogy a régi határvédelmi rendszer — a gyeplő és gyeplővel — többé nem felel meg a honvédelem követelményeinek, és amikor helyette célra vezetőbbnek mutatkozott az ország „élőfallal“ való körülkerítése. A tatárjárás utáni ez új honvédelmi elgondolás alapján indult meg tehát az erdőirtó és hegyipásztor — életformájuk szerint ismét egy népnek felfogott — vlach (délszláv és oláh) elemek nagyobb mértékben és gyorsabb ütemben való betelepítése. *A Kárpátmedence tehát a térközi helyzetből eredt szükségletei nyomán lett a magyar uralom alatt másodszor soknépű állammá.*

Mindezek az új: *hospes* (német, olasz, vallon), *pogány* (besenyő, kun) és *vlach* (oláh, délszláv) „népek“³¹ — megfigyelhettük — a magyar életfor-

³¹ Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy a középkor szemléletében a n é p-fogalom domináns képzete az életforma. Ezért egy nép például a vlach, éjs kie,11 ő a magyar, aszerint hogy pusztai (magyar) vagy hegyvidéki (székely) az élet-

mától eltérő életformák képviselőiként jelentek meg a Kárpáttérben. A magyar államhatalom ebben a minőségükben fogadta be őket meghatározott helyekre. Mert csak így és csak ott volt rájuk szüksége az uralom tartós fennmaradása és erősítése szempontjából. Nem valami univerzális birodalomeszmény megvalósítása végett fogadták tehát szívesen a magyar királyok az idegeneket, hanem azért, *nam unius lingue uniusque moris regnim imbecille ac fragile est*, — mert az egy életformájú nép itt a Kárpáttérben, mint az összes megelőző népek története is igazolja, csak „gyöngé és törékeny“ uralmat alkothat, tehát szükségszerűen mások segítségére szorul, miként ezt a magyarok első és legbölcsebb királya csodálatos politikai éleslátással elvi síkon is felismerte. *Az idegem etnikumú népek Kárpátmedencében való létjogosultsága tehát azokon a különleges szolgálatokon alapult, amelyeket ők az államvezető néptől eltérő életformájukban és meghatározott helyeken teljesítettek. Ezek a népek következésképp nem öncélú élet végett jöttek ide, hanem mint segédnépek, az országépítés (regnum) nagy munkájának támogatására.*

formája. Amikor aztán a középkor vége felé minden nép életformája differenciálódik s ezzel párhuzamosan a nép-fogalom régi értelmében elavul, akkor annak domináns képzetévé a közös nyelv válik. A „vlach“ ekkor szétesik oláh, rác és horvát nyelvű népekre (nemzetiségekre); az egynyelvű „székely“ és „magyar“ viszont a képzeletben is egy néppé (nemzetiséggé) forr össze. Ugyanez a felfogás magyarázza meg, hogy (a székelyek leszámításával) miért szorosan, „egy nép“ a honfoglaló magyarság, annak ellenére, hogy akkor még két nyelvet beszélt: a magyart és törököt.

A középkori magyar királyok más etnikumú népeikkel szemben folytatott („nemzetiségi“)³² politikájának ez a nyers valóság az irányító szempontja. A magyar királyok ugyanis egyrészt mindig gondosan szem előtt tartották azt a tényt, hogy eltérő etnikumú (életformájú) népek is a magyar uralom támogatására rendeltettek és kemény ököllel lesújtottak rájuk, ha azok hivatásuktól elfordulva, öncélú törek-

³² Eddigi fejtegetéseinkből is látható, hogy a középkorról szólva nem helyénvaló a „nemzetiségi“ politika kifejezés alkalmazása. A nemzetiség szó ugyanis az etnikum újkori fogalmával kapcsolatos, amikor ebben a fogalomban az életforma mint konstitutív elem már háttérbeszorult (mert mindegyik nép életformája differenciálódott) és helyette előtérbelépeti; az egységes nyelv és kultúra mozzanata. Más a „nép“ és más a „nemzetiség“.

Hogy kettőjük közt mily nagy a különbség, azt a nép és nemzetiség eltérő politikai dinamizmusa is érzékelteti. A középkorban ugyanis az országban élő idegen etnikum hivatása az, hogy külön életformája alapján az uralmat szolgálja. A középkorban tehát az idegen etnikum szükséges alkatrésze, segítőeszköze és erősítője az államnak. Az újkorban viszont, amikor az államnép differenciált életformája miatt már nem szorul mások segítségére, a más etnikumú nép az uralom fenntartása szempontjából felesleges. Az eredeti hivatását elvesztett nép most új hivatást keres s célját és létét önmagában látva meg, önálló állam alapítására tör. így az állam szempontjából nemcsak hogy tehetetellé, hanem igen veszedelmes, a tartós uralmat gyengítő erővé válik. Amíg tehát a nép a regnum szempontjából konstruktív erőt, a nemzetiség destruktív erőt jelent. Ennek a történeti tényállásnak megfelelően újkori „nemzetiségi“ politikával szemben a középkorról szólva inkább „népi“ politikát kell mondanunk, mint az előbbi kifejezést utóbbi értelemben is használunk.

veséket kezdeményeztek. Ilyen vétekért — hűtlenségért — kergette ki az országból a békés természetű II. András király a Barcaságban szolgálatba állított német lovagrendet, ilyen hibáért — lázadásért — büntette meg olyan keményen az erdélyi szász népet Károly Róbert, majd később Corvin Mátyás, és hasonló előzmények után vonult fel 1280-ban a király hadereje a kunokkal szemben és verte le őket a hódi csatában. Ezek a fegyveres mozzanatok azonban korántsem jellemzői a Kárpáttérben élő sokféle nép általános szimbiózisának. Ezek nem a rendes állapotot tükrözik, hanem azt illusztrálják, hogy a különböző korban élt magyar királyok következetesen ragaszkodtak népi politikájuk egyik alapelvéhez: a magyar királysághoz való feltétlen hűséghez (*fidelitas*).

Amily gondosan vigyáztak a királyok ennek az alapelvnek betartására, éppúgy ragaszkodtak népi politikájuk másik vezérelvéhez, ahhoz, hogy e hasznos népek idegen életformája — amivel őket II. András király szavai szerint „a természet jóságos kegye ruházta fel“, — éppen a szolgálatok (*servitium*) teljesíthetése végett, tehát az uralom érdekében, feltétlen tiszteletben tartassék. Ezért — és nem a mai értelemben vett népiség megóvása végett — adományoztak a magyar királyok kisebb-nagyobb kiváltságokat, személyi és kulturális önkormányzatokat német-olaszvallon városi népelemeiknek; jász-kún pusztai telepeiknek; és hegyvidéken lakó székelyeiknek és szászaiknak. Ugyanez okból, az eredeti életforma megóvása céljából kísérleteztek a vlach nép önkormányzatának kialakításával, ami azonban e nép hegyekben, nagy területen ide-oda hullámzó élete és nem utolsó

sorban kollektív tudatának hiánya miatt — de távolról sem a magyar királyok más állásfoglalása miatt! — nem tudott gyökeret ereszteni. S a magyar királyok nemcsak megalkották a népeik ősi életformáját biztosító különféle fokú önkormányzatokat, hanem meg is védelmezték, ebben is híven a „szent király“, I. István útmutatásaihoz.³³ Tehát nem a véletlennek, hanem az elvek tudatos és következetes alkalmazásának kell tulajdonítanunk, hogy ugyanaz a II. András király, aki megelőzőleg kiűzte a német lovagrendet az országból, vetette meg alapját az erdélyi szászok külön életét biztosító önkormányzatnak, és ugyanaz a Károly Róbert és Corvin Mátyás, akik egy-egy szász felkelést vertek le és toroltak meg súlyos büntetéssel, bővítették ki és bástyázták körül még jobban a szászok önkormányzatát.

Jellemző az is, hogy amilyen büszkén hivatkoztak a más életszokású népek a szokásaikat épségbentartó szabadságaikra, éppoly büszkén emlegették az uralom fenntartásában vállalt különleges szerepüket. Itt sem a véletlen művének kell tulajdonítanunk, hanem e kettős valóság — a *servitium* és *fidelitas* — tudatos átérzésének, ha például az erdélyi szászok a szabadságaikat jelképező pecsétjükbe ezt a hivatásukra utaló

³³ Szent István király Imre herceghez intézett Intelmeiben olvassuk: „Nehéz lesz kormányoznod ezt az országot, ha nem utáznál az előtted uralkodó királyok hagyományait. Mert melyik görög kormányozná a latinokat görög szokás szerint, vagy melyik latin a görögöket a latinok módjára? Senki sem... hagyom ezért, fiam, adj nekik (az idegeneknek) táplálást jóakarattal és tisztességes tartást, hadd éljenek nálad örömebb, hogysen másutt lakozzanak.“

köriratot vésték be: *Ad retinendam Coronam*. De tudták a magyarok is, hogy a királyságnak ők a főnépe, „a hitben ragyogó, amellet nagylelkű, erőteljes és indulatos s így mindenekelőtt a fegyver bátor forgatására termett nemzete, amely számánál,, érdemeinél és méltóságánál fogva túlszárnyalja az országban élő népek sokféleségét“.³⁴ Nyilvánvaló mindebből, hogy a magyar király népi politikájának elveivel nemcsak a király, hanem a Kárpáttér minden népe tisztában volt.

*A kárpáti népek együttélésének formuláját tehát a magyar királysághoz való feltétlen hűségben és az eredeti életformának adott helyen való tiszteletben tartásában, garanciáját pedig a király rendelkezésére álló haderőben jelölhetjük meg.*³⁵

³⁴ Laskai Osvát pesti ferences házfőnök szavai a XV. és XVI. század fordulójáról.

³⁵ Közismert dolog, hogy a sokféle etnikumú nép Magyarországon összehasonlíthatatlanul nagyobb békességben élt egymás mellett, mint Európa bármely más országában. Itt sohasem dúltak olyan tartós belső háborúskodások, mint például a Németbirodalom keleti részeiben, a németek és szlávok érintkezési zónájában, és sohasem volt észlelhető olyan lángológyűlölet az idegen etnikum iránt, mint például Csehországban, jóllehet Magyarország a Nyugatról kelet felé és a Keletről nyugat felé irányuló népmozgalmaknak éppen ütközőpontjában terült el.

Ennek a valóban egyedülálló békességnek a magyarázatot hiba volna azonban csupán a magyarság keletről hozott türelmes természetében keresni. A türelmesség egyébként sem lényeges magyar jellemvonás (a magyarságnak éppen indulatosságát szokták kiemelni a lélekbúvárok). E helyett a magyarázat helyett találób a szóbanforgó térségek gazdaságföldrajzi felépítését figyelembevenni. Ha ugyanis a. térségeket ilyen szempontból

Az idegen etnikumú (életformájú) népek eddigi történetéből látható, hogy azok az államhatalom szempontjából addig alkothattak „külön“ népeket és addig volt érdemes az ő különvalóságuk „védelmével“ törődni, amíg eredeti mivoltukban és a számukra kijelölt helyen teljesítettek szolgálatokat. Illetőleg addig, amíg ugyanazokat a szolgálatokat az ország főnépe is megtanulta és maga is megszállhatta — ha számbeli ereje lehetővé tette — a számára eredetileg hozzáférhetetlen gazdaságföldrajzi vidékeket. Mert az uralom szempontjából nem az idegen *mint olyan* megóvása volt a cél és érték, mint már előbb is mondtuk,

összehasonlítjuk, látjuk, hogy egész Európában csak a Kárpát-tér rendelkezik olyan egymástól nagyon elütő tájakkal, amelyeket primitív viszonyok között egy nép maradéktalanul nem szállhat meg, ahol tehát a legnagyobb kiterjedésű egynemű tájon megtelepült főnép körül a kisebb tájcellákban más népelemek számára is marad életlehetőség, anélkül hogy azok a főnéppel bensőséges érintkezésbe jutnának. Európa más térségeiben ilyen nagy lehetőségek nincsenek, különösen a példakép említett német-szláv vegyes zónában nincs, ott tehát a különböző eredetű etnikumok minden akadály nélkül azonnal a legbensőbb érintkezésbe kerülnek egymással, folyton súrlódnak s ha öntudatosak, szükségszerűen egymás kiirtásában keresik a békét.

A magyarországi speciálisan nyugalmas középkori népi szimbiózis magyarázatát tehát elsősorban ennek az országnak Európától elütő gazdaságföldrajzi felépítésében és a középkori népek általában kevésbé differenciált életformájában kell keresnünk.

A XV. században azonban, amikor a magyarság életformája már erősen differenciálódott és a Kárpáttér sajátos tájainak teljes birtokbavételére felkészült, Magyarországon is meg-

sem az, hogy egy-egy szolgálatot, illetőleg területet valamely népcsoport kisajátítson magának, hanem hogy az „ország“ (*regnum*) a kérdéses tájjal és életformával kapcsolatos támogatást minél magasabb fokban élvezze.

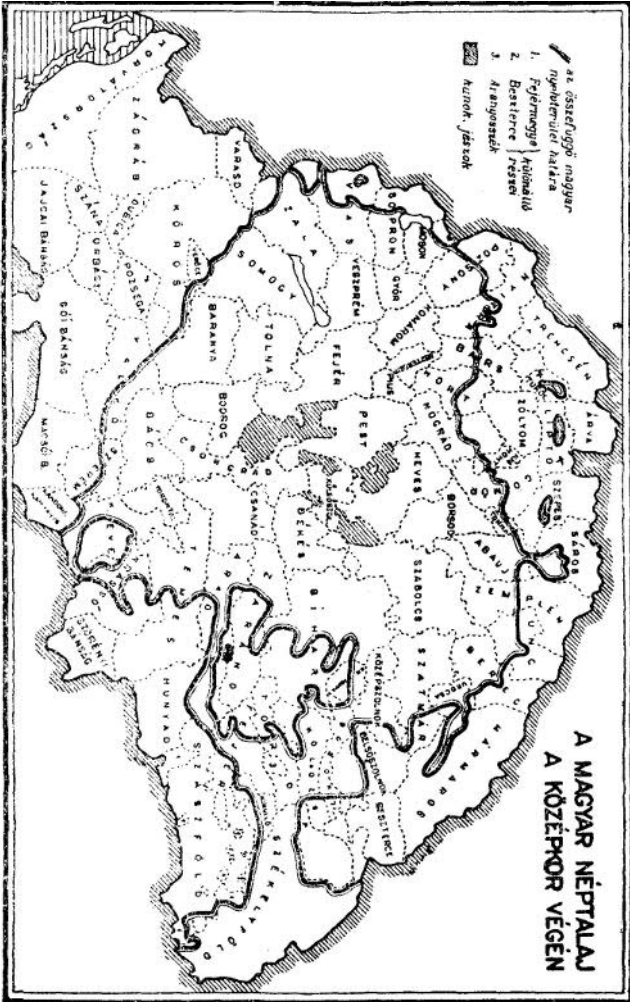
Ez a felfogás magyarázza meg, hogy mihelyt e külön népek valamelyikéből egyes családok a királyság más területén vállaltak szolgálatokat, elszakították régibb etnikumukhoz fűződő szálaikat, lényegét cseréltek, tehát szükségszerűen új — rendszerint magyar — életformát öltöttek, amivel az akkori fogalmak szerint, még ha a magyar nyelvet egyelőre nem is sajátították el, beolvadásuk befejezettnek volt tekint-

kezdődtek a súrlódások, különösen az olyan életformák területén — a városokban és a szász földön, — ahol öntudatos és erős népi élet keletkezett és ahol az illető népcsoport a területet kizárólag magának akarta kisajátítani.

Az életforma és tájához kötöttség magyarázó értékét jól érzékelteti a legújabbkori példa is: amíg a zsidók gettókban laktak, a zsidó-kérdésnek korántsem volt olyan feszítőereje és a zsidógyűlölet megközelítőleg sem vetett akkora lángokat, mint a gettókból való kiszabadulásuk és az államalkotó nép gazdasági-szellemi-társadalmi-politikai életébe való intim bekeveredésük után. Ezek a tények is a türelmességgel való magyarázat elégtelenségét mutatják és a gazdaságföldrajzi magyarázat mellett érvelnek.

A mondottak egyúttal rávilágítanak azoknak az íróknak a felületességére is, akik a középkori Európában éppen Magyarországgal kapcsolatban emlegetnek „nemzetiségi (!) elnyomást“, és az újkorban már „ezeréves“ (!) bűnökről elmélkednek. Ezeknek a tollforgatóknak fogalmuk sincs arról, hogy milyen az; uralom problematikája ebben a térségben.

hető. A nem-magyar népek lélekszáma tehát ezen a módon a Kárpáttérben állandóan csökkent. De csökkent az annak következtében is, hogy a főnép életformája a középkor végére erősen differenciálódott, maga is képessé vált az általa korábban teljesíthetetlen szolgálatokra és — miként a honfoglalás után a földművelésre alkalmas zónákba — megkezdte tömeges bevonulását az addig csak idegen etnikumok számára hozzáférhető területekre: a városi, pusztai és hegyvidéki tájakba. Ez a benyomulás élesen megfigyelhető és lépésről-lépésre követhető a hegyvidéki területen, a Felvidéken és Erdélyben, de igen jól látható egyes városokban is, a XV. század felé fokozódó lendülettel, míg a pusztai tájakon, a jász-kún területen, a hasonló folyamat, nyilván e népek kisebb különtudata és a magyarsággal való rokonsága következtében, — úgy látszik — észrevétlenül zajlott le. Mindenesetre, amikor az országba benyomuló török hadseregek ezeket a népeket ősi lakóhelyükről kimosdítják, már nyoma sincs annak, hogy a menekülők a magyarságtól bármiben is különböznenek. Ahol tehát az életforma változásával ezek az idegenből jött népek a magyarság nagy tömegeivel bensőséges érintkezésbe kerültek, utolsó idegen vonásukat: anyanyelvüket is elvesztették, asszimilálódtak. Ennek a folyamatnak eredményeként a középkor végére a Kárpátmedencéből teljesen eltűntek az olaszok, vallonok, s tősgyökeres magyar családok őseivé váltak az egykori német lovagok; eltűntek a jászok, kunok és az egyéb keleti néptörödékek; elmosódott a magyarság és székelység közti utolsó válaszfal és erősen kitágult a magyar néptalaj mélyen a hegyvidékek belseje felé (1. a 4.

képet). Mátyás király korára a második idegen népi hullámból a Kárpáttérben már csak az összlakosság-nak mintegy 20%-át kitevő idegen eredetű népelem maradt s ez is felmorzsolódóban volt. Ha a török-kor nem hoz katasztrófát a magyar uralomra, ez a maradék is kétségtelenül felszívódott volna.

Megállapítható tehát, hogy a Kárpáttér második etnikai problémája is az idegen eredetű etnikum ki-küszöbölésének útján kereste megoldását.

4. A magyar nép és a magyar állam elhelyezkedése Európában

Közép-Európa szempontjából vizsgálva a kérdést, mindenekelőtt arra kell rámutatnunk, hogy e *történeti táj* néprajzi helyzetét a magyar honfoglalás idején az a széles szláv népöv jellemezte, amely az olaszok és németek keleti határán, a Baltikumtól a Földközi-tengerig nyúlt végig. Ennek az észak-déli, mintegy 2.000 kilométer hosszú övnek a középső szakasza, amely a Kárpátmedence területére esett, az euráziai steppe nyúlványa miatt, — amit a szlávok nem tudtak benépesíteni, — valamivel gyengébb volt ugyan mint a többi része, de a folyamatosság itt sem szakadt meg. Az összefüggést a morva-, pannon- és bolgárszlávok biztosították, akik az avar uralom óta a medence nyugati és keleti dombvidékein szálltak meg.

Ez az etnográfiai helyzet a magyar honfoglalás következtében lényegesen megváltozott. Azáltal ugyanis, hogy a magyarság betelepült a Kárpátmedencébe és röviddel utóbb a morva-, pannon- és bolgárszláv-

vokat felszívta, a szláv öv folyamatosága többszáz kilométer hosszúságban megszakadt s ez a nagy népcsalád két csoportra, „nyugati“ és „déli“ szlávok csoportjára különült el. A szláv öv szétroppantásával, ezzel a hatalmas történeti cselekedettel a magyarok jelentékenyen csökkentették azokat az erőket, amelyek Belső-Európára nehezedtek és amelyek elhárítása végett megelőzőleg már Arnulf német király is az ő segítségükhöz folyamodott. Az új keleti nép európai megtelepedése így a német és olasz népnek az eddiginél kétségtelenül lényegesen kedvezőbb térközi helyzetet biztosított.

A magyarok betelepődése elősegítette tehát, hogy a Közép-Európában vezetésre hivatott három térségben — a német, az olasz és a magyar térben — a tér-i dinamikai szükségletnek megfelelő néprajzi viszonyok alakuljanak ki. A magyarság megtelepedésének etnopolitikai szempontból ez a világtörténeti jelentősége.

A magyarság Európába való beilleszkedése világnézeti szempontból nem történt meg zökkenő nélkül. Ez érthető is. Amidőn ugyanis a magyar nép Európa belső fala mögé érkezett, az ott elterülő hatalmas medencerendszert egész kiterjedésében jelentősebb harcok nélkül birtokbavehette. 907 nyarán pedig az Ennsburgnál vívott győzelmes csatával a bajor hercegek birtokát képező „Ostmark“ területét is megszerezte, úgyhogy a magyar csapatok szinte akadálytalanul végigszágulhattak Belső- és Nyugat-Európa országain. Európa tehát nem tudott a honfoglalás idején a magyarság akaratával szemben megfelelő erőket sorompóba állítani. Azzal, hogy a magyarok országuk határát az Alpok peremvidékére, sőt azon is

túl, az Enns vizéig kiterjesztették, vagyis az ellenséges tájak felé a Kárpáttér záróbástyái mindenütt az ő kezükben voltak, a védelem szempontjából igen kedvező helyzetet értek el. Ennek következtében a magyar nép joggal érezhette magát biztonságban és egyelőre semmiféle meggondolás sem készítette őket arra, hogy ne a magukkal hozott világfelfogást érvényesítsék. A magyarok természetszerűen léptek tehát rokon elődeik, a hunok és avarok útjára. Országukat ők is a keleti kultúrkörbe kapcsolták be és hatalmukat térközileg szintén Nyugat további gyengítésével akarták megerősíteni. Erre az időre, a X. század első évtizedeire esnek azok a nyugateurópai portyázások, amelyek a nép rettentő hírét a Pireneusokig, az Atlanti-óceánig és az Apennin-félsziget belsejéig elvitték s amelyek nyomán nyugaton az a meggyőződés alakult ki, hogy a hún-korszak minden borzalmával együtt visszatért.

A magyarság azonban nem sokáig szoríthatta vissza Európát az Alpokra és az Enns vidékére, mert I. Henrik (919—936) és I. Ottó (938—973) császár újjászervezte és megerősítette a német birodalmat és a lechmezei csatában (955) döntő vereséget mért a magyarokra. Ennek következtében a magyar medenceállam nyugati befejező párkánya letört s a határ a Lajta-, Rozália-hegyekre, a legbelső védelmi vonalra szorult vissza. A német birodalom a visszaszerzett párkányvidéket gyorsan benépesítette,³⁶ újjászervezte

³⁶ Oesterreich, Erbe und Sendung im deutschen Raum. Hg. von Josef Nadler und Heinrich von Srbik (Wien 1937) 49. l.

a Karoling-kori határgrófságokat³⁷ és így ezt a Kárpáttér szempontjából olyannyira fontos átjáróvidéket magába olvasztotta. Belső-Európa energiái a Kárpáttérrel szemben most túlsúlyba jutottak és a „Porta Hungarica“ előtt, az ország Achilles-sarkában, mint egykor Nagy Károly idején, a betörésre készenálltak. Félelemes arányokban bontakozott ki ekkor a magyarok előtt is az a helyzet, amely a hunok és avarok katasztrófájához vezetett, mert ismét fegyveres döntés készült abban a tekintetben, vajjon a Kárpáttér a nyugati vagy a keleti világ tartozéka-e, azaz megállhat-e itt a keleti világfelfogás és fenntartható-c továbbra is a belőle fakadó honfoglaláskori külpolitikai orientáció?

Úgy látszik, a magyarok reálisan mérlegelték Nyugat új erőviszonyait és tisztában voltak azzal, hogy a megerősödött Belső-Európával a győzelem reményében nem szállhatnak szembe. De jól ismerték ők a keleti viszonyokat is, mert tudták, hogy a Kárpátmedencéből kivonulniuk és arrafelé új hazát keresniök nem lehet. Tragikus helyzetükben sem a hún-avar népek politikáját nem választották, akik élet-halálharcot kezdtek Nyugattal, sem más barbár népekét, akik ebből a veszélyzónából elmenekültek. A magyarok eredeti utat vágta, s a kereszténységgel és az európai étellel régóta meglévő kapcsolataikat

³⁷ „Markgrafschaft heissi Grenzgrafschaft, deren Inhabern zum Schutze der Reichsgrenze eine höhere Befehlsgewalt militärischer Natur übertragen war.“ Ocsterreich, 50. l. és Dopsch, A.: La naissance et la formation de l'Etat autrichien. Revue historique. CLXXVII. k.

továbbfejlesztve, igyekeztek Nyugat szellemi közösségébe szervesen beilleszkedni, nemcsak földrajzilag, hanem lelkileg is európaiakká válni. A keresztény közösségbe való beilleszkedés szükségességét — a katasztrófából egyetlen kivezető utat — Géza fejedelem († 997) ismerte fel és az általa megkezdett művet István király folytatta, aki az 1000. évben a római pápától királyi koronát kapott és mint „szent” örökítette meg nevét Nyugat történelmében. A magyarság megtérésevel először történt meg, hogy egy keleti lovasnép polgárjogot szerzett Európában, vagyis a helyesen megszervezett Kárpátteret világnézetileg is összhangba hozta a térségi dinamika örök szabályaival. A Kárpátter Nyugathoz vagy Kelethez való tartozása a magyarság Európába való beilleszkedésével sokszáz esztendőre eldőlt.³⁸

Ez a világnézeti fordulat persze nem történt meg belső súrlódások nélkül. A „szent királynak” le kellett győznie a régi világ hatalmas vezéreit: a somogyi Koppányi és a marosi Ajtonyt, és a magyarokat vaskezével kellett új Istenükhöz szoktatnia, miként erről a Nibelung-ének is tanúskodik. A fordulat mégis sikeresen megtörtént és Szent László király (1077—1095) nagyszerű példája nyomán a kereszténység hitele az

³⁸ Ki kell emelnünk, hogy a magyar egyházi szervezet, miként a politikai szervezet is, önálló egységként alakult ki, szemben a lengyel és cseh egyházi szervezettel, amelyek a német birodalmon keresztül, tehát közvetve kapcsolódtak Rómához. A magyar állam függetlenségének a további idők folyamán az önálló egyházi szervezet is egyik biztosítéka lett. Ennek a jelentőségét kellőképpen felfoghatjuk, ha a lengyel és a cseh állam későbbi politikai történetét szemügyre vesszük.

egész nemzet lelki világában kétségtelessé lett. Ettől kezdve se szeri se száma azoknak a magyar nyilatkozatoknak, amelyek a Nyugattal való összetartozást, Európának a Kárpátok faláig való terjedését és a magyarság Kelet felé való záróállását hangsúlyozzák..

Különösen az a mozzanat vésődött bele mélyen a magyarság lelkébe, amely az európaiság megvállásával a Kárpátmedencében szorosan összekapcsolódik, tudniillik a kereszténység védelme. A magyarság ezzel a feladattal *teljesen* tisztában volt. Tudta, hogy Nyugat előretolt bástyáján bizalmi pozíciót tölt be, és meggyőződése volt, hogy erre a feladatra harcos-életformájánál fogva Istentől elhivatott, tehát hűségesen igyekezett azt teljesíteni. Hogy a magyar nép és a magyar állam a kereszténység védőbástyája, — *clipeus ac antemurale Christianitatis*, — ez a gondolat a nemesség politikai bibliájába, a Verböczy-féle *Tripartitumba*. is belekerült, jeléül annak, hogy a középkor végén ez örökszép szavakban már bennerezgett az egész nemzet történeti tudata, és hogy az egykori lovasnomád nép érzelmi és gondolatvilágában a magyarságtudat és az európaiság tudata teljesen összefonódott.

A magyar nép Nyugathoz való csatlakozása egyúttal eldöntötte a szlávok, főleg a csehek és a morvák kulturális hovatartozását is, mert számukra a bizánci út ezután végleg járhatatlanná lett.³⁹ Magyarország, rövidesen megindult balkáni expanziója, mely Hor-

³⁹ „Die Magyarén habén uns von Byzanz und vom Slawentum des Südostens losgerissen und uns fester in die deutsche Welt gedrängt“ — állapítja meg a cseh sorsról elmélkedő Pekar i d. mű 55. l.

hátszág, az Adria partja, majd az egész északbal-káni medencesor megszerzéséhez vezetett, a bizánci görög kultúra előnyomulásának is szárnyát szegte, úgyhogy a déli szlávok is részben a nyugati kultúrabefolyása alá kerültek, illetőleg ebben megerősítettek.

A magyarság Nyugathoz való csatlakozása tehát gyakorlatilag az egykori szláv népöv igen nagy területén sorsdöntő esemény volt s éppen ebben áll a magyarság Európában való megtelepedésének kulturális szempontból felfogott világtörténeti jelentősége.

Politikai szempontból keresve a magyarság európai megtelepedésének és államalkotásának világtörténeti jelentőségét, kiindulásképpen ismét Közép-Európa magyar honfoglaláskori viszonyait kell szemügyre vennünk. Európát abban az időben Kelet felé nem védte a Kárpáttérből alakítható hatalmas bástya. Ezt a térséget az európai népek a történelem korábbi szakaszaiban sem tudták politikai egységbe foglalni; a Kárpátok fala csak földrajzilag volt Nyugat határfala, politikailag soha. De nem védték Európát Kelet felé olyan sarokbástyák sem, mint a római korban, mert a frank birodalom hasonló konstrukciói már csak névleg álltak fenn. Gyakorlati értelemben tehát Európa határa a magyar honfoglaláskor az Alpok peremén és az Adria szélén haladt s a Belső-Európába vezető széles völgyek nyitva álltak az eurázsiai steppén érrefelé hullámozó népek előtt. Biztonságról szó sem lehetett.

Ez a hátrányos helyzet is lényegesen megváltozott a keresztény magyar állam megalapításával. Európa határa mindenekelőtt messze kitolódott keletre, az Alpoktól mintegy 800—1.000 kilométerre, jóval a

római limesen — Európa addigi legnagyobb expanzióján — túl. Nyugat birtokába ezzel a fordulattal olyan értékes területek jutottak, — köztük a nagy* Magyar Alföld, — amelyeket addig nem sikerült meghódítani. A területbővülésnél még fontosabb az, hogy most Európa védelmére délkeleten az egykori római és frank sarokbástyáknál sokkal hatalmasabb, integrális bástya keletkezett, olyan, aminőről csak Marcus-Aurelius imperátor álmodott, amely egészen a Kárpátokig ért. A magyarság Európába való beilleszkedésének első pozitív politikai következménye tehát e földrész területi kibővítése és Ázsia felé való elzárása lett. Mivel ezt a nagy bástyát, a Kárpátmedencét, különleges gazdaságföldrajzi felépítése miatt abban a korban csak puszta nép építhette egybe, világos az is, hogy a magyarság révén Európa néhány száz esztendővel előbb elérte belső zártságát, mintha meg kellett volna várni, amíg ezt a munkát valamelyik bennszülött európai nép fokozatos aklimatizálódással elvégzi.

A keresztény magyar állam megalapítása -politikai szempontból tehát azzal a jelentőséggel bír, hogy Európa kelet felé elérte stratégiai befejezettségét, méghozzá századokkal előbb, mint remélhető volt.

Az a tény, hogy Európa a magyarok segítségével előbb megszerezte biztonságát, nemcsak időbeli nyereség volt, hanem a nyugati kultúra kibontakozásának elengedhetetlen feltétele is. Az európai steppe útvonalán ugyanis, amely a Kárpátmedencébe és Belső-Európa, nyitott kapuihoz vezet, a magyarok után Ázsia kimeríthetetlen embertartalékából még sok nyugatellenes-lelkületű, félelmes erejű nép zúdult, így a besenyők, kunok, tatárok és törökök, hogy csak a szélesebb

körben ismert neveket említjük. Ha a magyarok időben meg nem építik a hatalmas keleti bástyát és Ázsia ostromát fel nem tartóztatják, mindezeknek a népeknek a rohamát Belső- és Nyugat-Európa területén kellett volna felfogni, miként megelőzőleg a hunok, avarok és magyarok csapásait. Ennek a sorsnak pedig súlyos következményei lettek volna. Ha ugyanis a magyar nép helyett a német és az olasz népet éri a tatárok 1240/41. évi Attilái méretű pusztítása, ha az I. Ulászló († 1444) és II. Lajos († 1526) magyar király halálát is okozó véres csaták valahol a Rajna mentén zajlanak le, és Hunyadi János és Corvin Mátyás háborúi is a Bécsi-térségben, meg a Pó síkságán dőlnek el, vagy 1541-ben Buda helyett Regensburg avagy Bologna esik a töröknek áldozatul és e többszáz éves élet-halálharcban a német és olasz nép veszi el lélekszámának felét s nem a magyarság, — Nyugatnak aligha maradt volna ideje dómok építésére, Szent Tamás *Summa-jának* elkészítésére, hatalmas *Universitas-ok* felállítására és „Nyugat csodái“ néven ismert egyéb kultúrértékek kialakítására. Hogy Nyugat mindettől a kincstől nem fosztatott meg, hogy elkerülte a borzalmas pusztítást és rengeteg véráldozatot, hogy megmenekült a besenyők, kunok, tatárok és törökök ostromától, — ez a magyaroknak köszönhető! Mert ez a nép, miként Verböczy István írta, „vére hullásával, élte odaadásával és sebeivel biztosította és mentette a többi kereszténységet, nehogy mintegy szét-tört gátakon túlterjedjen az ellenség dühe“ (*Tripartitum*).

A magyarság tehát az egész középkor folyamán — több mint félezer éven keresztül — biztonságot

szerzett Belső- és Nyugat-Európának és ezzel lehetővé tette, hogy Nyugat csodái létrejöhessenek. Azaz nemcsak a honfoglalás és a keresztény állam, megalapítása, hanem a magyarság egész középkori szerepe gazdag világtörténeti jelentőségű mozzanatokban.

5. A magyar birodalmi gondolat európai jelentősége

Ha szem előtt tartjuk, hogy a magyar királyság a középkorban Európa egyik leghatalmasabb állama volt, könnyen megértjük, hogy törzsterületéhez szinte minden időben más országok is tartoztak. Amikor ezek száma jelentősen felszaporodott, az anyaország velük együtt igen tekintélyes területi kiterjedésre és nagyhatalmi állásra tett szert. Vizsgáljuk hát meg a magyar királyság birodalmi vonatkozásait és kíséreljük meg nagyhatalmi szerepének is világtörténeti értékelését.⁴⁰

Kronológiai sorrendben Magyarország első nagy területi gyarapodása a már említett ennsburgi (907)

⁴⁰ A magyar politikai irodalom a **birodalom** szóval újabban a **belső-kárpáti térséget** szokta megjelölni. Ez a szóhasználat azonban hibás. A **belső-kárpáti térség** térdinamikai és történeti egység lévén, neve helyesen **ország**. „**Birodalom**“ csak akkor áll elő, ha ehhez az „**anyaországhoz**“ más országok és tartományok is csatlakoznak, amelyekre az anyaország politikai rendezőeszméje kiterjed, ahol tehát más hatalmak befolyása kiküszöböltetett.

Az **ország** és **birodalom** körüli fogalomzavar egyik oka nyilván az, hogy a néprajzi elv, mint államalkotó elv újabban túlságosan előtérbe került. Érdekünk, hogy a **helyes** terminológiával éljünk és beszéljünk továbbra is Szent István „**országáról**“, és csak a maga helyén. (III. Béla, az Anjouk, Mátyás király stb. korában) szóljunk „**birodalomról**“.

győzelmes csata után következett be, amikor az egykori Karoling-határgrófságok magyar fennhatóság alá kerültek. Ezek birtokában egy olyan kárpáti nagyhatalom kialakulása figyelhető meg, amely nyugat felé fejt ki erős aktivitást. A megszerzett tartományok ugyanis az alpesi peremvidéken terültek el, tehát a legfontosabb nyugati kapcsolótájon, ahonnan a közép-német és északolasz területekre, Közép-Európa e két rendezőtájjára igen erős nyomást lehet gyakorolni. Az első magyar nagyhatalom jelentőségét éppen ez a körülmény adja meg. *Azzal ugyanis, hogy a magyarság a középeurópai rendezőtájak Kárpátmedencébe való beavatkozását meggátolta, száz esztendőnyi időt nyert mindazoknak a tapasztalatoknak a megszerzésére, amelyek birtokában később sikeresen beilleszkedett Európába.*

Az első magyar nagyhatalom megerősödésére azonban nem kerülhetett sor, mert az alpesi peremvidéket a német császárság már a X. század közepére visszahódította és így Magyarországot nyugati aktív politikájának területi feltételétől megfosztva, nagyhatalmi pozíciójának feladására kényszerítette.

A magyar királyok az alpesi peremvidék megszerzésére később is tettek kísérleteket, de nem olyan szándékkal, hogy ezáltal egy nyugati aspirációjú dunai nagyhatalom területi feltételeit szerezzék meg. Az (újabb indítók szinte mindig a keleti gondokból fakadt. Vagy arról volt szó, hogy e peremvidék birtokában a magyar királyok megakadályozhassák a belseurópai erőket abban, hogy az Európa-bátyán elfoglalt magyarságot hátulról zavarják; vagy arról, hogy e kapcsolótáj segítségével a német térség erőit

a keleti veszély elhárításában, ebben az egyetemes európai munkában felhasználhassák. Az előbbi esetre példa IV. Béla király eljárása, aki a tatárjárás után — okulva a múlton — Stíriát vette birtokába; utóbbira Corvin Mátyásé, aki Stíriát, Belső-Ausztriát, a Morva-örgrófságot és Szilézia tartományt is hódoltatta és ezek birtokában kísérelte meg a német térség erőit mozgató császári korona megszerzését. Hasonló koncepciót valósított meg megelőzőleg Zsigmond király aki magyar koronája mellé a német, illetőleg a római királyi (1433-tól császári) koronát is megszerezte. Ugyanerre a gondolkodásra mutat Habsburgi Ferdinánd magyar királlyá választása (1526), valamint az egész XV.—XVII. századi magyar politikai irodalom is, amelyben vörös fonálként húzódik végig az az eszme, hogy a magyar királyság a keleti világhatalommal, a törökkel szemben csak belseurópai segítséggel vívhat eredményes harcot.

Az önálló nagy terekkel való unió azonban, — ahová a nyugati támogatás megszerzése gyakran vezetett, — azt a veszélyt rejtette magában, hogy a magyar király hatalmának súlypontja a törzsterület határain kívülre tolódik, vagyis hogy az unió vég-eredményben nem idézi elő a Kárpáttér erőgyarapodását, hanem attól von el energiát más terek felvirágoztatására. Emiatt nem lelkesedett a magyarság Anjou Lajos nápolyi vállalkozásaiért, emiatt nem nézte j őszemmel Zsigmond németbirodalmi állása végett szükséges „külföldi“ tartózkodásait és ezért keletkezett idehaza Corvin Mátyás messzenéző politikája ellen az az összeesküvés, amelybe a nagy renaissance-uralkodó legmeghittebb munkatársai is

beletartoztak és bele is buktak. Nem is sikerült az önálló életre hivatott terek erejét egyik magyar uralkodónak sem tartósan beállítania a keleti veszéllyel kapcsolatos szolgálatba,⁴¹ és nem származott pozitív előny a többi unióból sem, nevezetesen a Jagello-kori lengyel-magyar, illetőleg cseh-magyar unióból, a rövidebb életűekről nem is szólva.

Az események tehát megerősítették azt a térdinamikai megállapítást, hogy a német, olasz, magyar térségek azonos sorsközösségbe tartoznak, de önálló egységek, vagyis külpolitikai együttműködésüket erőszakos úton és közjogi összekapcsolással tartósan biztosítani nem lehet.

A magyar királyok a Kárpátok északkeleti, külső oldalán is szereztek jelentős kiterjedésű területeket és azokat Halics és Lodoméria néven szervezték hűbéres tartományukká. Ezeknek a területeknek azonban nem volt szerves földrajzi összefüggésük a magyar királyság törzsterületével s nem is látható bennük egy újabb, kelet felé törekvő magyar nagyhatalom felvonulási területe. Halics és Lodoméria — a későbbi Galícia — az Árpádkorban inkább dinasztikus érdekeket szolgált, semmint reálpolitikailag indokolt szükségleteket. A magyar királyok a rokoni szálakkal hozzájuk fűzött kisebb szláv fejedelmek egymásközi torzsolkodásában ezekre a területekre támaszkodva tettek igazságot. A tartományok dinasztikus jellegét mutatja az is, hogy később, a XIV. században, családi kapcsolatok révén kerültek a lengyel királyok birto-

⁴¹ Mindez vonatkozik az 1526 után uralkodó Habsburgkirályokra is!

kába, akik erre támaszkodva indították meg nagyhatalmi állásukhoz vezető keleteurópai terjeszkedésüket.⁴² Ezek iránt a Kárpátokon túl fekvő területek iránt magyar részről később sem mutatkozott különösebb érdeklődés, mert a szinte mindig baráti Lengyelország megerősödése óta a magyar, királyságot e keleti gyengébb gátja felől komoly veszedelem nem fenyegette, Lengyelország felosztása után viszont a birtok — a régi magyar királyok jogigénye alapján — a Habsburg-birodalomba kebeleztetett be. így Magyarország északkelet felé eső pontja az ázsiai nagytér közvetlen nyomásától az első világháborúig szinte mindig mentesült. A galíciai „előtér“ anélkül, hogy jogilag a magyar királysághoz tartozott volna, ezt az országot is fedezte. *A Kárpátok hegygerincein túl tehát — jogi formák szerint — tartósan nem keletkeztek magyar birodalmi alkatrészek, ezekre támaszkodva nem is jött létre magyar nagyhatalom:*

A magyar királyság tulajdonképeni nagyhatalmi expanziós területe, Délkelet-Európa sajátos földrajzi és történeti szerkezetének következtében az Észak-Balkán volt. Amint a térközi erők kedvező alakulása lehetővé tette, ezek felé a területek felé a magyar királyság nyomban meg is indult. Ez a helyzet a XI.—XII. század fordulóján következett be, amikor a régi Szlavónia, a régi Horvátország és az Adria partján elnyúló Dalmácia került magyar fennhatóság alá. Ezek a területek voltak a dél felé aktív magyar nagyhatalom első tartós pillérei. Hozzájuk csatlakozott

⁴² Henri Grappin, *Histoire de la Pologne* (Paris 1922) 42. s köv. 1.

még a Száva jobbpartján alakult Ráma (Bosznia), amelynek megszerzése szintén a XII. század első felében történt meg.

A lendületes fejlődést ekkor az új életre kelt görög császárság, ez a bolgár térségbe behatolt nagyhatalom félszázadra megakasztotta. Az ellenfél azonban az Észak-Balkánon — rövid uralmi ideje miatt — korántsem tudott olyan néprajzi és kulturális változásokat előidézni, mint 955 után a német császárság az alpesi peremtájon. Így itt továbbra is megmaradt az a kedvező történeti felépítés, amely a magyar birodalom további kibontakozását lehetővé tette. A görög császárság visszahúzódása után, a XII. és XIII. század fordulóján, a második magyar birodalom valóban továbbépült, s a régi szerzemények folytatásaképpen magábaolvasztván az összes északbalkáni medencét, a XIII. század közepén elérkezett természetes záróvonalaihoz. Az Árpádok királysága most Délkelet-Európa vezérlő hatalma lett (1. az 5. képet).

A virágában álló magyar nagyhatalmat a tatárok 1240/41. évi borzalmas rohama elpusztította. Kiinduló területei azonban megmaradtak és így e pusztító nép visszavonulása, illetőleg Magyarország szomszédságában felállított országának széthullása után, a XIV. század második felében a régi helyén gyorsan visszaállhatott. Egymásután visszatértek az Árpád-kori örökség elveszett területei és hozzájuk újak is csatlakoztak: visszatért a Drina-Száva-Duna által alkotott szögben lévő Macsó-i-bánság (1312), visszatért Bosznia (1322), Bolgárország (1367), Havasalföld (1369) és Szerbia (1371), meghódolt Moldva (1359) és egyidőre

a magyar királysághoz csatoltatott a más irányban fekvő lengyel (1370) és a nápolyi (1348) királyság is. Ezeknek a területeknek a birtokában a magyar királyság nemcsak újra vezérhatalma lett Délkelet-Euró-

A magyar birodalom kialakulása.

45. kép)

pának, hanem befolyásos állást foglalt el a német és olasz térség felé is.

Az újjáépített birodalmat megint egy Ázsiából Európába törő nép, az akkori világ első katonai

hatalma, a török tette tönkre. Ez a félelmes erejű nép a bizánci görög császárság romjain közeledett a Kárpáttér felé és lépcsőzetesen tarolta le a magyar birodalmat az 1389-ben, 1395/96-ban, továbbá a XV. század végén és a XVI. század elején vezetett nagy hadjáratokban.

Ha figyelembe vesszük, hogy a megelőző magyar birodalmat is egy keleti veszély — a tatár hatalom — pusztította el, és hogy a magyar királyság déli expanziója csak akkor valósulhatott meg és csak addig tarthatott, amíg Kelet hatalmait az utolsó balkáni bulváron kívül meg lehetett állítani, világos, hogy a magyar nagyhatalmi állás feltétele a keleti veszély nemléte. Ha viszont a középkori magyar birodalom tartósságát nézzük, észrevehetjük, hogy egyes balkáni területek az ország törzsterületével tartósan azonos életközösségbe olvadtak. A régi Szlavónia és a régi Horvátország, megszerzésétől kezdve az első világháború végéig, több mint nyolc évszázadon keresztül élt a magyar királyság törzsterületével azonos életközösségben, a Száva jobbparti vízgyűjtő területe közel négy századon át, a Szörényi-bánság — a későbbi Kis-Oláhország vagy Olténia — közel háromszáz évig, a Dalmát-part és a Narenta vidéke pedig körülbelül kétszáz évig. *Megállapítható tehát, hogy a tartós magyar nagyhatalomnak a történelem tanúsága szerint is az északbalkáni peremvidék és az Adria keleti partvidéke a kritériuma, feltétele pedig keleti veszély nemléte, illetőleg annak elháríthatósága.*

Ha felvetjük a kérdést, vajjon a magyar nagyhatalom, mint történeti jelenség, teljesítette-e azokat az európai feladatokat, amelyek földrajzi helyzetéből

reáhárultak, vagyis megvolt-e létjogosultsága és erkölcsi indokoltsága, határozott igennel felelhetünk. Mert mi volt ez a feladat? Az, hogy a magyar királyság a Balkán közepén, a maga déli orografiai záróvonalán erős gátat építsen a Kárpáttér és Belső-Európa felé előretörő imperializmusok útjába. A magyar királyság ezt a feladatot úgy teljesítette, hogy az Észak-Balkánon nyugati értelmű politikai szervezeteket alkotott és a délszláv-román népeket nyugati kultúrtartalommal igyekezett megtölteni. Egyrészt tehát lerakta e vidék önálló állami életének alapjait, másrészt előkészítette az itt élő népeket legújabbkori európai feladataikra. A magyar misszionárius tevékenység különösen a régi bolgár birodalom, a görög császárság és Kúnország összeroppanásával leginkább zűrzavarba jutott területeken: Boszniában, Moldvában és a Havasalföldön figyelhető meg. Ezt az építő és nevelő munkát az újabb magyar történetírás részleteiben is napról-napra világosabban elénk tárja. Háborúban viszont úgy teljesítette feladatát a magyar nagyhatalom, hogy az általa őrzött külső európai gátat katonai erejével mindaddig tartotta, amíg a túlnyomó török hatalom véres harcokban onnan le nem szorította. A magyar királyság ezen a gáton állította meg a görög császárság nyugat felé törő imperialisztikus rohamát és ezen tartóztatta fel másfél évszázadon keresztül a török imperializmus hullámait is, miután ez a hatalom megelőzőleg a Balkánon érdekelt összes nagyterektől elhódította a félsziget bejárókapuit.

A magyar nagyhatalom politikai és katonai érdekeit, valamint erkölcsi jogosultságát számos nyilatkozattal nemcsak az akkori keresztény világ élő lelki-

Ismerete, a római pápa ismerte el, hanem elismerték azt a legközvetlenebbül érdekelt balkáni tartományok maguk is. Megható példával bizonyítja ezt a kis Ragúza 1426-ban kelt mély értelmű nyilatkozata, amely azt magyarázza, hogy „miként a test nem lehet el lélek nélkül, úgy nem maradhat fenn ez a kis közösség a hegyek szakadékai, a tenger hullámai és a viharok közepette, mint szikla, Magyarország szent koronájának kegye és védelme nélkül”.⁴³ És tisztában voltak ezzel a magyarság vezetői is, akiket nem érdekelt a galíciai királyi birtok, nem érdekelt II. Endre tervezett bizánci császársága, az Anjouk világhuralmi törekvése, Zsigmond és Mátyás német-római császársága, de akik meggyőződéssel kötöttek kardot valahányszor csak kockára került az ország északbalkáni — nagyhatalmi — állása.

*Vitathatatlan tény, hogy a magyar királyság a hatalma alatt állt balkáni területeken Európa szempont jáh 61 hatalmas politikai és kulturális munkát teljesített, és építő-nevelő tevékenységével hatékonyan elősegítette az újabb európai rend kialakulását. A magyar nagyhatalomnak megvan tehát a történetileg felfogott erkölcsi igazolása.*⁴⁴

⁴³ Csekey István, Magyarország alkotmánya (Budapest 1943) 24. l.

⁴⁴ Ezt a munkát semleges megfigyelők is elismerik, csak épen azok utódai vitatják, akik javára e nagyszabású civilizáló misszió elsősorban történt. A magyar irodalom idevágó dokumentációjára a jelen tanulmányhoz felhasznált és a jegyzetekben felsorolt művek is útmutatással szolgálnak. A történeti fejlődést egy legutóbb megjelent német munka, Schneefuss könyve is úgy látja: „Aus dem Innern des Karpatenbogens strahlten die

6. Magyar tragédia

A magyar nép, a magyar állam és a magyar birodalom térközi elhelyezkedésének kedvező következményeit elsősorban a Kárpátmedencével azonos sorsközösségbe utalt terek, Itália és Németország élvezte. A három tér között az összetartozást ekként a földrajzi tényezőkön kívül most már történeti kötelekek is szilárdították. A sokrétű érdekközösséget mindjárt az új évezred első évtizedében a pápa, a német császár és a magyar király egyformán felismerték, és a nagy ügyet, a *Respublica Christiana-t* szem előtt tartva, aszerint is cselekedtek.

Az „új Európában“ való az együttműködés azonban nem tartott sokáig, mert a német császári udvarban II. Konrád (1024—1039) a reális erőviszonyokra felépített és elődei által helyesen felismert külpolitikától eltért és Közép-Európa gyökeresen megváltozott viszonyai ellenére a régi európai — most már imperialistának minősülő — politikához tért vissza. Szemei előtt eszményképül az egykori Frankbirodalom lebegett s annak visszaállítására törekedett.

A Közép-Európában sem ideológiailag sem reálpolitikaiúag nem korszerű német császári expanzió, azon a címen, hogy az egykori frank birodalomnak a szép Pannónia is tartozéka volt, a magyar királyt is hűbéresévé akarta tenni, akárcsak a cseh és a lengyel királyokat. A merész kísérlet azonban eredmény-

Kräfte aus, die diesen Gebieten staatliche Organisation und allmähliche Kultivierung brachten.“
Walter Schneefuss, Donauräume und Donaureiche
(Wien 1942) 48. 1.

telenül végződött, — éppúgy, mint a Makedón császárok hasonló kísérlete, akik a XII. században újra-éledt bizánci császárságba akarták a magyar királyságot bekebelezni. A magyar uralkodók ugyanis a honfoglalástól eddig eltelt századok alatt már minden vonatkozásban kiismerték országuk térdinamikai helyzetét, megvalósították a megmaradás feltételeit, többek között kiépítették a Kárpátmedencében kívánatos erősen központosított hatalmat is, úgyhogy a saját országuknál több mint kétszer akkora és sűrűbben lakott, de feudális széttagoltságban élő két császári hatalommal sikeresen megmérköztek.

A XI. századi német és a XII. századi bizánci imperializmus ellen folytatott sikeres harcokban Magyarország fegyveresen is kivívta magának a jogot, hogy földrajzi adottságainak megfelelően, mint önmagáért való független állam, egyenrangú társként illeszkedjék be az európai államok közösségébe.

A középkori keresztény közösség azonban, — bár annak Magyarország lelkileg szerves része és politikailag oszlopos tagja lett s helyét a fegyver jogán is kivívta, — a közösségi gondolatot elsősorban a román-germán népekre korlátozta, következőleg a magyarságban továbbra is parvenü népet, az egykori Európa-ellenséget, a hunok és avarok kártékony utódait szemlélte. Még a helyszínen járt és itt nagy szívéllyességgel fogadott Ottó freisingeni püspök is olyan írásokat hagyott hátra, amelyekből kiderül, hogy irigykedéssel csodálta az „isten elnézését“ (*divina patientia*), amiért a magyaroknak, „ezeknek az emberi szörnyeknek“ ily gyönyörűséges földet juttatott országul (*talibus hominum monstis lam delectabilem ex-*

posuit terram). Hiányzott Európában a lelki együttérzés, amely a neofita magyar néppel való tartós, együttműködésnek alapja lehetett volna. *Ez az ellenséges nyugati közvélemény súlyos következményekkel járt őseinkre, mert ennek következtében mindazokkal a keleti veszélyekkel szemben, amelyek nemcsak tynagyar, hanem általános európai problémák voltak, egyedülmaradtak.*⁴⁵

Európa csak a XV. században döbönt rá, amikor a török már az összes balkáni államokat lehengerelte, hogy mégiscsak a lebecsült magyarság az egyetlen komoly erőtenyező, amely Keletnek ellen tud állni és meg tudja védeni Belső-Európát az előzőnléstől. Ekkor ment csak át az európai köztudatba az immár sokszázados valóság, hogy a magyarok országa a nyugati közösség védőbástyája, — *clipeus ac antemurale Christianitatis*, — ahogy a pápák, a német császárok és minden gondolkodni tudó európai egyéniség ezt az országot különböző kifejezésekkel emlegette. A magyar nép lelki recepciója tehát megtörtént. Komoly tettekre azonban ezután sem sem került sor, mert a XIV. század második felétől kezdve Belső-Európában az európai közösségi tudat keresztény formája rohamos bomlásnak indult s helyét egyelőre szűklátókörű nemzeti önzés foglalta el. *Így elsősorban Európán múlt, hogy a XVI. század elején az integrális Európa-bástya elveszett s a következő*

⁴⁵ Keservesen panaszkolta ezt már IV. Béla király is, aki hiába könyörgött a szomszédos osztrák fejedelmeknél és a szentszéknél, hogy küldjenek segítséget a tatár ellen, még, súlyos áldozatok ellenében sem kapott egyebet, csak szavakat, nisi verba, mikéjnt a király írta.

időkben ismét be kellett érni a maradókból épített kisebb stratégiai értékű sarokbástyákkal. Az európai polgári élet határa ennek következtében szükségszerűen ismét az Alpok-Adria vonalára szorult vissza.

Áttekintve mindazt, amit a magyarság középkori, 1526-ig tartó világpolitikai szerepére vonatkozólag megismertünk, két értékmozzanatot kell különös hangsúllyal kiemelnünk. 1. Hogy a sokféle európai és turáni nép közül, amely a Kárpáttérben megfordult, csak a magyarság ismerte fel teljes egészében e térség belső dinamizmusát, az váltotta tettekre a felismerésből fakadó követelményeket s csak az tudott cselekedeteiből állammaximákat és kormányzati elveket kialakítani. 2. Ugyancsak a magyar nép volt az egyetlen itt megfordult nép, amely a földrajzi egység térközi dinamizmusához alkalmazkodni tudott: pacifikálta Délkelet-Európa legnagyobb részét, beillesztette ezt a tájat az európai kultúrkörbe és hatalmi szférájával záróállást foglalt el Kelet felé, egyszóval ő volt az a nép, amely a Kárpáttérrel függvényeivei együtt a „rengési zónából“ kiemelte s ezen a történeti tájon a kontinens egyik legszilárdabb politikai alukatát valósította meg.

A kettős eredmény azt bizonyítja, hogy *a magyarság a Kárpáttér államépítési problémáját megoldottéi és történeti szereplésével más népek hasonló kísérlete elé örök időkre normát állított. Ez volt a középkori „magyar csoda“, a magyar nép legnagyobb világtörténeti teljesítménye. Olyan teljesítmény, amely nagy birodalomalkotó népekével egyenrangú és amely*

mindaddig számítani jog, amíg lesz európai kultúra“ és lesz európai magyar nép.

Szomorú tragédia, — „magyar sors“, — hogy Európa nem viszonzta messziről jött leányának hozzávaló hűségét hasonló odaadással és máig“ sem vezekelte le mostoha bánásmódját.⁴⁶

⁴⁶ A napipolitikának a tudományos gondolkodásra való túlzott befolyása okozza, hogy a magyarság középkori történetéről a külföldi kézikönyvekben általában torz vagy hiányos képet találunk. Bennük Magyarország európai szempontból figyelmet érdemlő története vagy a török kiűzése után kezdődik (amikor a némettség teljesítménye domborítható ki), vagy az osztrák-magyar kiegyezéssel (amikor Közép-Európa szlavofil szerkezeti felépítése sugalmazható) — aszerint, hogy az író milyen politikai felfogás hevíti. Ha Délkelet-Európa erőviszonyait a külföld úgy akarja megismerni, amilyen a történet folyamán valóságban volt, egyoldalúságától meg kell szabadulnia. V. ö. Baráth Tibor a franciayelvű tankönyvekről és tudományos művekről írt cikkeit, *S z á z a d o k* 1935 LXIX. és 1937 LXXI. évf.

IV. FEJEZET

A TÖRÖK HATALOH TÚLSÚLYA, 1526-1686.

1. Az állam és a nép térséggel alkotott összhangja megbomlik

A nagyhatalmi kritériumától megfosztott magyar királyság a XVI. század elején a Dráva, Száva, Al-Duna és Kárpátok vonalán már sokszáz kilométeren határos volt a török hatalommal és végső veszedelemben forgott. Az ország azonban még mindig egyedül harcolt, mert a keresztény közösség csak szavakkal segített, a magát „legkeresztényebbnek“ címző francia király ugyan még ezirányú tevékenységével is az ellenfelet, a törököt támogatta. Ilyen körülmények közt történt meg, hogy a magyarság Közép-Európa sorsdöntő nagy csatájában, a mohácsi síkon egyedül maradt olyan ellenséggel szemben, amelynek legyőzésehez a harcban érdekelt három középeurópai térség — Itália, Németország és Magyarország — egyesített erejére lett volna szükség. A kereszténység utolsói gátja tehát a túlerejű nyomás következtében átszakadt (1526) és a Kárpátmedencében a magyar uralomnak vége lett.

A török célkitűzése Bécs elfoglalása volt; hadigépezetének főelemét a várakban lakó janicsárok és

a könnyű lovasság alkotta. Ezek szerint a determinánsok szerint avatkozott be a Kárpáttér állami és népi viszonyaiba és az általuk megszabott módon idézett elő ott nagy eltolódásokat. Nem erőszakolta a lovasság számára nehezen járható negyvidéki teretek: A Felvidék és Erdély katonai megszállását; ezeken a tájakon megelégedett politikai hegemoniájának elismertetésével, Erdély protektorátussá tételével és a „bécsi király“ magyarországi birtokai után való megadóztatásával. Ezzel szemben szívósan törekedett mindazoknak a területeknek a katonai meghódítására és biztosítására, amelyeket a Bécs elé való felvonulás szempontjából szükségesnek tartott: a kárpáti medencerendszer középső és nyugati tagjának meghódítására, valamint a síkságot bevégző első hegyvidéki vonalon emelt várak bevetelére. A török, hódításának legnagyobb kiterjedésekor, 1664-ben, valóban ezeket a területeket, a nagy Alföldet és a Dunántúl felét szakította ki a magyar állam testéből és helyezte, a hozzátartozó peremvárakkal együtt, közvetlen igazgatása alá, míg az ország többi területén a politikai befolyással megelégedett (1. a 6. képet). *Nem egységes formában ugyan, de az egész Kárpáttérben valóban az ő hatalma érvényesült. Így itt a magyar uralom bukása után török uralomról kell beszélnünk.*⁴⁷

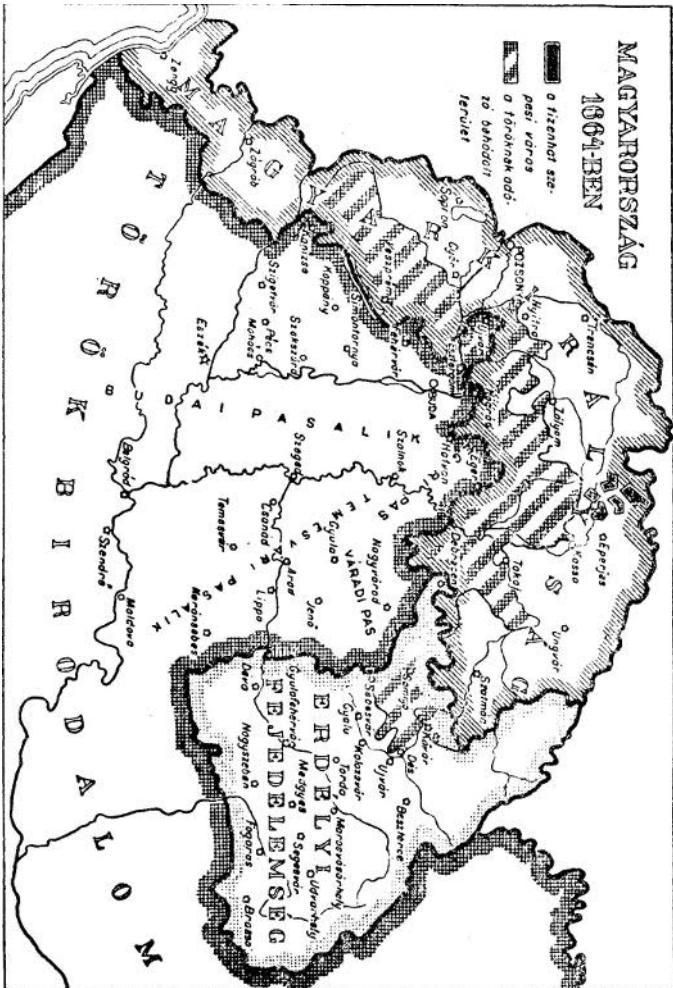
⁴⁷ A Habsburg-birodalomról elmélkedő történetpolitikai munkákban gyakran olvashatjuk, hogy a Habsburg-szervezet „közel 400 évig“, a római birodalom „közel ötszáz évig“ irányította a Kárpátmedence sorsát, következésképp, hogy e térség „legtartósabb“, a természeti adottságokhoz „legjobban illő“ szervezési formájának a „kívről jövő birodalomala-

Az ország testébe benyomult török éktől nyugatra elterülő „Magyar királyság“ és a tőle keletre létrejött új „Erdélyi fejedelemség“ alkotta a függetlenségében erősen korlátozott és külső támaszra utalt két csonka magyar államot. A nyugati állam a hajdani magyar királyság hagyományos külpolitikai tájékozódásának megfelelően német segítséget keresett, amit az alpesi peremtájon elterülő és időközben meggyarapodott „Ostmark“ fejedelmének magyar királlyá választásával igyekezett megszerezni.

Az alpesi kapcsolótáj most indult el nagy karrierjének útján, amikor a magyar királyság nyugati és északi sávja, valamint társkirálysága — Csehország — hozzácsatlakozott, amikor tehát fejlődésének feltétele, a Kárpáttér megbénulása bekövetkezett. A

pításokat“ kell tekintenünk. Eltekintve attól, hogy a megelőző „uniók“ erre a konklúzióra rácaffoltak, ha közelebről nézzük a tényeket ez a felfogás önmagában is tarthatatlanná válik. 1526-tól körülbelül 1686-ig, a térség kulcspontjának, Buda várának visszafoglalásáig ugyanis a Kárpátmedence politikai helyzetét a török hatalom szabta meg. Ugyanez idő alatt a Habsburgok fennhatósága alá tartozó magyar országrész csak vékony szegélye, töredéke a hatalmas magyar királyságnak, és 1606-ig ennek a töredék országrésznek birtoklásáért is évi adót szedett a török. Az 1867—1918 közt eltelt félszáz esztendő szintén nem tekinthető osztrák-német uralomnak, hanem magyarnak. Mindezt levonva a 400 — pontosabban 392 — esztendőből, a Habsburgi osztrák-német uralom időtartama 181 esztendőre zsugorodik össze. És ez a 181 év, akárcsak a római birodalom többszáz esztendeje, mennyi létküzdelemmel volt tele! Messzebbmenő következtetések levonása előtt tanácsos a tartósság helyes idejét, nemkülönben minőségét szem előtt tartani. V. ö. Schnceffuss, id. mű 107 és 108. 1. és a 13. ábránkat.

Magyarország a török hódítás legnagyobb kiterjedése korában
(6. kép)

hajtani német határgrófság létezése ezzel a fordulattal európai szükségletté vált, az vette át Magyarország világtörténeti hivatását.

A magyarok azonban hiába sürgették a Habsburgoktól hivatásukkal együttjáró kötelességeik teljesítését, a töröknek Európa e fontos bástyájából való kiűzését, ők — a magyarok nagy kiábrándulására — előbbrevalónak tartották, hogy meggyarapodott erőikkel családjuk számára a német császári koronát biztosítsák és birodalmukhoz újabb meg újabb nyugateurópai területeket, spanyol, burgundi és hollandiai birtokokat szerezzenek, amelyek semmiféle szerves kapcsolatban nem álltak a Kárpáttérrel, csak erejét fogyasztották. A Habsburgok a királyi Magyarországon nem is az integrális kárpáti bástya egyik darabját látták, hanem Bécs és Ausztria katonai védőterepét, amely őket csak defenzívára kötelezi. Európa záróbástyájának visszahódítása helyett, jóllehet ehhez a XVII. század elején már lett volna elegendő erejük, megelégedtek a frank uralom idejére emlékeztető sarokbástyával s annak a közös országhalmazba való kormányzati és közigazgatási beolvasztását tekintették főfeladatuknak. A Habsburgok tehát a török uralom idején, nem jutottak túl a peremállam koncepcióján.

Az erdélyi fejedelmek tudták, hogy az állam, amelynek élére kerültek, kényszeralakulat, török parancsra létrejött és török támogatással fennálló állam. Mindazonáltal a végső célt, a török kiűzést és az egységes Magyarország helyreállítását nem tévesztették szem elől s ennek érdekében hol német, hol lengyel támaszték után nyújtották ki kezüket, amit

néhányszor sikerült is elérniök, anélkül azonban, hogy a kívánt végső célt megvalósíthatták volna, így az erdélyi állam egész fennállása idején szintén peremállam maradt.

A török a Kárpáttér vezértáján, a nagy Magyar Alföldön lévő centripetális erőket megbénította ugyan, cie maga e néptalajától túlságosan messze eső területet nem tudta benépesíteni, azaz megfelelő vonzóerővel felruházni. Ebből a körülményből a térdinamika szabályai szerint önként az következett, hogy a Kárpáttérnek ő is csak egy darabját tudta ténylegesen beilleszteni államszervezetébe, ő is csak peremállamot alkotott.

Így a tér és állam Mohácsnál megbomlott harmóniáját a küzdő felek egyike sem tudta helyreállítani, következésképpen a Kárpáttér a török uralom idején mindvégig többállamú maradt.

Mint a Kárpáttér peremszerkezetű felépítése idején a múltban, úgy most is heves küzdelmet folytattak egymás ellen a kárpáti államok. A török hegemoniáját a csonka magyar államok Örökké vitatták, a fegyveres harc köztük úgyszólván szüntelenül folyt. A törökkel kötött béke is csak annyit jelentett, hogy a felek várak vívásától és nagyobb csapatok felvonultatásától tartózkodtak, de a portyázást naponként gyakorolhatták. A török imperializmuson kívül a királyi Magyarország az idegen — osztrák-német — uralmat létesítő bécsi peremközponttal is hadilábon állt s ez a küzdelem Erdély nacionalista fejedelmeinek beavatkozásával időnként szintén fegyverei összeütközésig fokozódott. *A Kárpáttér pacifikálásáról a török uralom idején tehát szó sem lehet, ez a*

„veszélyövezet“ ismét a magyar honfoglalás előtti állapotába süllyedt vissza, „rengési terítetté“ lett.

Összefoglalva következtetéseinket, megállapíthatjuk, hogy a Kárpáttér állam-problémáját a török nem tudta megoldani és arra nem is törekedett.

2. A török uralom a Kárpátmedencében a magyar nép népi állományának pusztításával okozta a legmesszebb kiható változást. A magyarság zöme ugyanis a Kárpáttér három medencéjében, éppen azokon a területeken helyezkedett el, amelyeken a török hadseregek felvonulni szoktak s így minden hadjáratban az pusztult a legtömegesebben. Mivel a török feltartóztatására épült végvárakban is magyarok alkották a védők zömét, az ellenséges hadseregek felmorzsolásának nagy feladata is leginkább az ő vállaira nehezedett. Ezt a rettenetes véráldozattal járó sorsot, amely az ország kultúrártékeit is borzalmas pusztítással sújtotta, őseinknek a török végleges kiűzéséig, több mint százötven esztendeig kellett viselniök s így az ország törzsterületén körülbelül ugyanannyi ideig hadakoztak ezzel az ellenséggel, mint a határokon kívül.

Amíg tehát a magyarság hűséges őrállása Belső- és Nyugat-Európában népszaporodás szempontjából is hatalmas fejlődést tett lehetővé, addig a Kárpáttérben ez a szerep szükségszerűen a nép tragédiájához vezetett. A magyarság ugyanis a katonai erejével arányban nem álló küzdelem vállalásával odajutott, hogy majdnem teljesen kiirtották. Az elszenvedett pusztulás méreteire jellemző, hogy az a terület, amelyet a magyarság etnikumával befedett, a török harcok

után lényegesen kisebb lett. Különösen délen jelentős a kisebbedés, ahol a magyar etnikum hajdan a Száva-Al-Duna vonaláig ért és most a Dráva-Szabadka-Maros vonalára szorult vissza. Még jellemzőbb a magyar nép tragédiájára lélekszámának ijesztő csökkenése. A török kivonulása után megejtett összeírások ugyanis a kétszáz évvel korábbi állapothoz képest 640/o-os csökkenést mutatnak. Ha a kétszáz év alatti szaporodást is figyelembe vesszük, ami szintén elpusztult, és az összeírás időpontjában a kellő és a meglévő lélekszám különbségét keressük, a magyar nép pusztulásának arányát legalább 80 o/o-ban kell megjelölnünk.⁴⁸ *Ezekből a számadatokból világos, hogy a magyar nép Nyugat hűséges védelmezése következtében szorult le a nagy népek sorából a kis népek sorába, amiatt vesztette el jövő nagyságának, nagyhatalmi politikájának legbiztosabb alapját. Ekkora, áldozatot — nyugodtan állíthatjuk — a világtörténelem eddigi folyamán egyetlen más nép sem hozott Európa védelmében.*⁴⁹

⁴⁸ Amíg a XV. század végén a Kárpátmedencében körülbelül 4 millió lélek élt s annak mintegy 80%-a (3.200.000) volt magyar etnikumú, addig a török kivonulása után, 1720-ban 2.582.000 egyén, de ebből is csak 44,90/0 (1.600,000) volt a magyar. — A két összeírás közt eltelt mintegy 220 esztendő magyar népszaporodását alacsony kulcs szerint (100%) a törzslétszám kétszeresében állapítottuk meg, hogy hozzávetőleges számvetésünket elvégezhesük.

⁴⁹ Ismeretes, hogy a délszláv népek és a románok sokkal hosszabb ideig voltak török uralom alatt, mint a magyarok, de megközelítőleg sem szenvedtek olyan lélekszámbeli veszteséget. Ők ugyanis — a horvátok kivételével — nemcsak, hogy nem álltak ellen a török invázióknak, hanem segédhadaikkal

Hogy ez a küzdelem milyen hatékony volt és Nyugat megmaradása valamint kulturális fejlődése szempontjából milyen felbecsülhetetlen lehetőségeket biztosított, azt két körülmény mutatja. Egyrészt az, hogy mindazok a hadseregek, amelyek a nagy Törökbirodalomból háromszáz esztendő folyamán a Kárpáttér- és kapcsolt részeiben felvonultak, itt morzsolódtak fel úgyannyira, hogy a török, ez az Európa-ellenség mindössze csak kétszer tudott belseurópai tájakra megjelenni és ott is pusztítani: 1529-ben és 1683-ban, amikor Bécs városát vette ostrom alá. Másrészt mutatja az a különbség is, amely az akkori nyugateurópai és kárpáttéri kultúra között jelentkezett. Amíg a magyaroknak harcolniuk, majd a romok eltakarításával kellett foglalkozniuk, Versail-

az ellenséghez csatlakozva még előnyöket is szereztek. Különösen áll ez a szerbekre. Emilé Haumant francia történétíró, aki „Jugoszlávia kialakulásáról“ terjedelmes könyvet írt, a szerb nép szempontjából a török uralmat nem is mondja károsnak, hanem előnyösnek. A szerb etnikum ugyanis i. a török uralomnak köszönheti északabbra tolódását, a zord hegyeknél sokkal értékesebb tájak, a Száva-Al-Duna felé; 2. annak következtében terjedhetett át Boszniába, Dalmáciába, Horvátországba és Magyarországra; és 3. a török uralom segítette elo, hogy, a szerbség) a balkáni romanizált népelemeket magába szívhatta. Egyszóval a töröknek és a szerbek behódolásának tulajdonítható a nagykiterjedésű és néprajzilag homogén újkori „Szerbia“. Emilé Haumant, *La formation de la Yougoslavie, XVe—XXe siècles* (Paris 1930) 95—97. 1. — Ugyanezeket a megállapításokat — mutat is mutatandis — a románokra is vonatkoztathatjuk. Mert a török uralom a román nép számára sem hozott katasztrófát, mint ezt nemzeti történetírójuk, Jorga Miklós minden alkalommal hangsúlyozta is. Egyik Párizsban tartott előadásában a török-

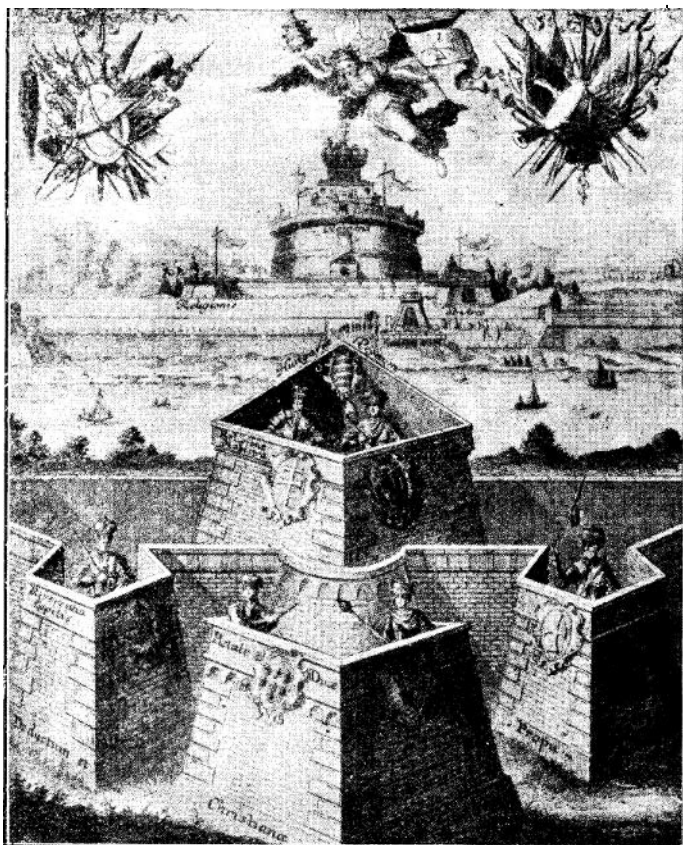
lesban elkészülhetett a káprázatos palota, Colbert tevékenysége nyomán kialakulhatott a világhírű francia ipar, alkothatott Corneille és Racine, gondolkodhatott Pascal és Descartes és Le Brun ecsetje alól tömegesen kerülhettek ki az új Franciaország dicsőségét megörökítő hatalmas vásznak... *Mindezt a magyarság tette lehetővé, amely a török uralom idején is Nyugat védőbástyája maradt, mint volt megelőzőleg félezer éven keresztül* (1. a 7. képet).⁵⁰

román viszonyról szólva például kijelentette: „Je touche ici á une erreur très répendue, que j'ai cherché toujours á combattre... Il n y avait pas une situation d'esclavage, de soumission absolue du côté des Roumains, une situation de tyrannie insupportable... de la part de l'Empire Ottoman.“ Nicolae Iorga, *Sobieski et les Roumains* (Paris 1933) 3. 1.

Való igaz tehát, hogy mindazok a népek, amelyek a töröknek behódoltak és a nyugati közösség védelmével kevesebbet törődtek, megmenekültek a magyar nép katasztrófájától. De ha Délkelet-Európában egyedül a magyar nép pusztult 60–80 %-os arányban, ha egyedül ő védte szívósan Nyugatot, a balkáni népek pedig ugyanekkor Keletet szolgálták és jövő nagyságuk alapját szerezték meg, és mégis a „kereszténység védője“ jelzővel ékesítik fel nemzetüket, úgy a magyar történetíróknak kötelességük rámutatni arra, hogy ez a jelző ott nem ugyanazt a tartalmat fedi, mint a magyar történetre alkalmazva.

⁵⁰ A magyar közírók joggal hangsúlyozzák ezeket a, felbecsülhetetlen szolgálatokat különösen azokkal a lekicsinylő külföldi állításokkal szemben, amelyek a magyarság kultúrelmékeinek fogyatékoságából bizonyos faji sajátságokra, alkotóerőbeli gyengeségre, egyenest a magyarság alsóbbrendűségére következtetnek.

A magyar történetírás mindenkor elismerte, sőt nagyon is kiemelte, hogy a török kivonulása után az ország és Nyugat-

A magyarság a keresztény Európa védőbástyája

(7. kép)

(E XVIII. századi rézmetszeten háttérben a római Angyalvár, a keresztény szolidaritás jelképe látható. Elöl a magyar királyság cs tartományai, mint e közösség előretolt védőbástyái.)

A magyar nép lélekszámának fogyásával párhuzamosan nem kevesbedett a Kárpáttérben élő idegen népek lélekszáma. Ezek ugyanis túlnyomórésztben hegyvidéken laktak, a katonai felvonulás útvonalaitól távol, s így családi otthonaik megmenekültek a pusztulástól. Ők nemcsak hogy nyugodtan szaporodhattak, hanem etnikumuk még külső bevándorlás, rokon népek betelepülése következtében is gyarapodott. Így állt elő az a helyzet, hogy az idegen népek a török kivonulása után, a Kárpátmedence összlakosságának a kétszáz évvel azelőtti 20% helyett immár 55%-át alkották. A lélekszámbeli gyarapodással párhuzamosan az ő etnikumukkal befedett országrészek kiter-

Európa között kultúra tekintetében óriási színvonalbeli különbség keletkezett. De nagyon helyesen azt a magyarázatot fűzte hozzá, hogy ez a kultúr színvonalbeli különbség nem a magyar alkotóerő gyengeségét jelenti, — a magyarság alkotóerejéről a korábbi századokban bőséges bizonyítékot szolgáltatott, — hanem azt, hogy a magyaroknak állandóan az ellenséggel kellett foglalkozniuk és minden energiájukat a velük folytatott küzdelemben kellett felhasználniuk. Itt sem béke sem nyugalom nem volt, amely a nagyszabású kultúrák kialakítások elengedhetetlen feltétele. Jól mondja Hegedűs Lóránt: „Ha a nyári utazó Bécs körül nagyszerű kolostorokat, értékes gobelin-kincseket, a középkor és a reneszánsz csodálatos faragványait, képeit nézi; ha eljut tovább nyugatra, Morva- és Csehországba és ott is dúsgazdag paloták, hatalmas dómok vagy gyönyörű freskóktól túlterhelt könyvtárak fogadják, — jusson eszébe, hogy mindezek helyett minket ért az Alföldnek egészért a Felvidék széléig történt rettenetes elpusztítása és hogy ezt a kincset mi adtuk Ausztriának azzal, hogy odatartottuk saját elvérző erőinket.“ Hegedűs Lóránt, *Magyarország és Ausztria a történelem mérlegén* (Budapest 1936)

jedése is jelentékenyen megnövekedett. Ennek következtében a Dunántúl nyugati részén, szűkebb sávon és kisebb-nagyobb megszakításokkal ugyan, de némileg helyreállt a honfoglaláskor megszakított észak-déli szláv folytonosság (és a Dél-Magyarországon valamint a Duna vonala mentén létesült telepeik pilléreinek át egy másik szláv néprajzi híd is kialakulóban volt. Fontos mozzanat még az is, hogy ez idegen népek földrajzi elhelyezkedése is előnyösebb lett. Most már nemcsak a hegyes-erdős vidékeken, gazdaságilag és politikailag kevésbé jelentős tájakon laktak, hanem — életformájukat differenciálva — lehúzódtak az alföldekre is, azokra a területekre, amelyek korábban a magyar élet rezervációs területei voltak. A népi arányok e nagymértvű eltolódása megakasztotta a Kárpátter egynyelvűsége felé tartó folyamatát, az életformák differenciálódása és az új területi elhelyezkedés pedig gyökeresen módosította az idegen népek („nemzetiségek“) viszonyát az ország főnépéhez. *A török uralom tehát a Kárpátteret újra soknépű országgá változtatta, de olyan összetételben, amely a hagyományos szimbiózis folytatását lehetetlenné tette!*

A magyarság és a nemzetiségek sorsát egybevetve világosan megállapítható, hogy a török uralom a *Kárpátter* több mint félezer esztendő alatt kialakult népi erő-

⁵¹ A történet e XVI—XVII. századi menete, sőt — mint látni fogjuk — a XVIII. századi is nyilvánvalóan az idegen népeknek — s nem a magyaroknak — kedvezett. Hiba ezért azt állítani, amit a XIX. és XX. századi magyarellenes publicisztika állít, hogy tudniillik a magyarok a XVI—XVIII. században a nem magyar népeket (nemzetiségeket) „elnyomták“.

viszonyait felforgatta, a faji tulajdonságainál fogva vezetésre hivatott népet túlságosan meggyengítette, ezzel *a tér és a nép közt szükséges összhangot megzavarta és a természetes politikai rend alapjait századokra tönkretette.*

2. A magyarság politikai tudata megmarad

Abban a borzasztó viharban, amely a Kárpát-medence térharmónikus rendjét rombadöntötte, csak egyetlen oszlop maradt épen: a magyarság politikai tudata. Az ország területét szét lehetett szaggatni, az állami épületet össze lehetett rombolni, a népi egyensúlyhelyzetet is fel lehetett borítani, de a magyar nép emlékezetéből az egykori nagyságot és e nagyság szellemét kitörölni nem lehetett. Mindez mint örök eszmény a három felé széttagolt haza fiaiban sértetlenül továbbélt, és ahol politikai megnyilatkozásra lehetőség maradt, mint a királyi Magyarországon és a fejedelmi Erdélyben, jelenléte és irányító szerepe filológiaiilag is kimutatható.

A politikai tudat letéteményese Magyarországon a rendek, Erdélyben a nemzeti fejedelmek, a megszállt — „hódoltsági“ — területeken pedig az egyszerű nép maga volt. Hogy ők Nép, Ország, Állam és az európai szolidaritás dolgában mindezen ideálok szörnyű katasztrófájának idején miként gondolkodtak és hogy az ő lelkükben milyen elemi erővel élt tovább a régi magyar hagyomány, csak két adattal világítsuk meg.

Az egyiket Bocskai István, Erdély útmutató fejedelme szolgáltatta. Ő a legnyomatékosabb módon,

végrendeletileg intette az erdélyieket, hogy a magyarországiaktól, „ha más fejedelem alatt lesének is, el ne szakadjanak.“ A királyságbeli magyar testvéreinek pedig meghagyta, hogy „az erdélyieket tőlök el ne taszítsák, tartsák ő atyjafioknak és ő véreknek; aa idő ha mit hoz, egymás javát örvendjék és egymás nyavalyáját fájlalják és mindenben oltalommal, segítséggel légyenek egymáshoz.“ Mindezt azért, mert a magyar nemzet fennmaradásának egyetlen módja: „ha nem szakadozunk el egymástól.“ Azt is megmondja a fejedelem, hogy amíg a magyar korona idegen nemzetnél marad, a királyi Magyarország mellett mindenkor szükség lesz az erdélyi, második magyar államra. Ha azonban a magyar dolgok rendbejönnek, ha az idegen uralom Magyarországon megszűnik, azaz „ha a magyar korona Magyarorszában magyar kézhez kelne, — így hagyta meg Bocskai a magyaroknak, — egyenlő értelemből azon korona alá a régi mód szerint adják magukat.“⁵² A népi, a területi és az állami egység tudata tehát elevenen élt a köztudatban, aszerint írtak és gondolkodtak a magyarok a királyságban, a fejedelemségben és a hódoltságban egyaránt, Bocskai előtt épúgy mint Bocskai után. I

És amily világosan élt a magyarság tudatában a. belsőkárpáti normarendszer, épúgy épségben megmaradt e nép emlékezetében a helyes térközi elhelyezkedésnek, a nyugati világnézethez való tartozásnak és a középeurópai szolidaritásnak a tudata. Jól meg-

⁵² Közli Benda Kálmán, A magyar nemzeti hivatástudat története a XV — XVII. században (Budapest 1937) 81. 6. köv. 1.

világítja ezt az a rendkívül jellemző párbeszéd, amely a XVI. század közepén egy portai magyar követ, Zay Ferenc töröktől elüldözött huszárkapitány és a török nagyvezér között Konstantinápolyban zajlott le. A díván végeztével a nagyvezér így szólt a magyar követhoz: „Te magyar vagy, ti magyarok miért nem nyugodtok meg, a német disznóktól térjettek át végre a hatalmas császárhoz; fejemre esküszöm, egész Magyarországot megkapjátok szandsákban; a királytok úgysem törődik veletek, a németek jobban gyűlölnék benneteket, mint minket; okosabb lesz, ha mi — magyar és török — a német disznót kétfelől mérsároljuk, most úgyis neki arattok és szüreteltek.“ Zay kapitány ezekre a csábító szavakra így felelt: „Nem helyes ez a beszéd, mert igaz ugyan, hogy a nyelvnek varietása megkülönbözteti a németet, spanyolt, olaszt, franciát, csehet, lengyelt, magyart, de egy és ugyanazon vallás köt össze bennünket, mert mindnyájan ugyanazon Istent hisszük.“⁵³ Ez a párbeszéd a török századokban époly vakító fényvel világítja meg a magyarság gondolkodási módját, mint Bocskai István idézett végrendelete.

*Nép, Ország és Állam egysége, a nyugati közösség és a középeurópai szolidaritás tudata, egyszerűen az integrális keresztény magyar királyság eszménye a lelkekben csorbítatlanul fennmaradt.*⁵⁴

⁵³ Közli Szekfű Gyula, Magyar történet (Budapest é. n.) IV. 115. 1.

⁵⁴ Abból, hogy a népi, a területi és az állami egység tudata megmaradt, önként következett, hogy a török uralom idején új állameszme a magyarok között nem keletkezett, sem a királyi Magyarországon, sem Erdélyben, még

A magyar nemzet nemcsak eszmeileg ragaszkodott félezeréves hagyományaihoz, hanem — miként már előadtuk — cselekedeteit is aszerint irányította. Vállalta azokat az erejét meghaladó küzdelmeket, amelyeket ideáljához való szívós ragaszkodásából kifolyó-

kevésbé a hódoltsági területen, hanem mindenütt az egységes-magyar uralom visszaállítására törekedtek. V. ö. Baráth Tibor, *Magyar történet* (Kolozsvár 1941) 96. s. köv. 1. é. & Asztalos Miklós, *Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés* (Budapest 1928) 8—14. l. — Az önmagáért való erdélyi állam gondolata csak az önálló fejedelemség bukása után, egyes írók irodalmi munkáiban jelentkezett, amikor ennek gyakorlati kivitelezésére már semmi lehetőség nem volt.

Külön államiság eszméjének nyomára a nem magyar népek közt is csak a horvátoknál akadunk, akik Horvátország-Szlavónia területén a külön tartománygyűlés, a bán megnövekedett hatalma s a királyi Magyarország pozsonyi kormányzervereitől való effektív elszakadás következtében — a török előnyomulás nagyon megnehezítette a közvetlen érintkezést, (1. a. 6. térképet) — öncélú politikai gondolkodást indítottak el. A török-kori horvát államgondolat további fejlődését azonban a felszabadító háborúk megakadályozták. Olv. Baráth Tibor, *Magyar állam adóügye, Századok* LXIV. évf. 1930., 719—724. l.; Miskolczy Gyula, *A horvát kérdés története és irományai a rendi állam korában I—II.* (Budapest 1927, 1928) és Georg Wilhelm Köhler, *Beiträge Zur Ideologie der kroatischen Frage in ihrer Entwicklung bis 1918* (München 1942) c. művét.

Arról azonban, hogy a török korban öncélú szlovák államgondolat keletkezett volna, vagy hogy a királyi Magyarországból a mai (1943) Szlovákia bármilyen formában való előzményét lássuk — mint azt az újabb publicisztikai irodalom. — egyik munkása, Schneefuss kívánja (i. d. mű 31. s. köv. 1.) — szó sem lehet. A királyi Magyarország mindenkor az integrális kárpáti magyar államért küzdött, területén a mai szlovák államideológiának nem találhatjuk nyomát.

lag vállalnia kellett: harcolt a pogány ellen, harcolt az idegen uralmat létesítő Habsburg-kormányzat ellen és mindezek mellett folytatta balkáni misszióját, az idegen népek civilizálását. Utóbbi feladatát ugyan már nem a Balkánon teljesítette, hanem törzsterületén, főleg Erdélyben, ahol a magyar fejedelmek jelentős erőfeszítéseket tettek vlach alattvalóik európai formákba való Öltöztetésére és evégből nekik a nyugati kereszténység evangéliumát is lefordították anyai nyelvükre. *Ennyi rengeteg küzdelem láttán, csodálkozhatunk-e azon, ha a távolabbi szemlélő — Nyugat-Európa — előtt a magyarság hovatovább úgy tűnt jel, mint a történelem nagy harcosa, „Le Guerrier de l’Histoire“?!*

A magyarság a kárpáti bástyában, Európa e legkényesebb őrhelyén akkor is megbízható népnek bizonyult, amikor ennek a bástyának már csak részei bmaradtak meg s a védők abban is nagyon megfogytakoztak. Hű maradt Nyugathoz, de hű maradt önmagához is, mert országésményét sosem számolta fel, Kelettel és Nyugattal szemben is védelmezte, vagyis a nemzet európai jövőjét erkölcsileg és jogilag egyképen biztosította.

V. FEJEZET

A KELETI NÉMETSÉG URALNI KÍSÉRLETE, 1686 1867

1. A német uralom hatalmi feltételei

A török uralom a Kárpátmedencének sem belterületi, sem térközi normarendszerébe nem illeszkedett be; tartósságának csak egyetlen biztosítéka volt, a szultánok félvilágot lebíró katonai ereje. Fennállása tehát Nyugat szempontjából mindvégig nyugtalanító jelenség maradt, akárcsak hajdanában a hun, az avar vagy jóidéig a magyar uralomé, és mihelyt a szultánok katonai ereje megingott, — a zsitvatoroki békével (1606) ez bekövetkezett — a török uralom felszámolása időszerűvé lett. A Habsburgok nyugat felé tekintő politikájának tulajdonítható csupán, hogy ez a régvárt esemény mégis csak a XVII. század utolsó harmadában történt meg, amikor egy általános európai szövetségnek sikerült Buda várát 1686-ban a török kezéből kiragadni és az ellenséget szinte egy lökéssel a Száva-Tisza-Maros vonalára visszaszorítani. Jellemző, hogy ebben a szövetségben a Kárpátmedencével azonos sorsközösségbe tartozó két térség, Németország és Itália vitte a vezetős szerepet. És jellemző az is, hogy lamint a nagy Magyar Alföld, a Kárpáttér vezértája visszakerült, Erdély különállása a belsőkárpáti normarendszernek megfelelően megszűnt (1690)

és röviddel utóbb (1718) a Maros alatt elterülő Temesvidék is visszatért a szent koronához. *A magyar államterület földrajzi egysége így kétszázados széttagoltság után ismét helyreállt és a Habsburgok mint magyar királyok az egész kárpáti térségnek kizárólagos urai lettek.*

A Habsburg-uralom azonban nem jelentette a régi államiság életrekelését, sem a magyar nép irányítószerepének helyreállítását. A Kárpáttér visszahódításakor ugyanis ennek a magyarságtól idegen vérű dinasztiának középeurópai politikai szemléletét egy immár közel kétszáz esztendő múltra visszatekintő államgondolat, az úgynevezett *Gesamtstaatsidee* határozta meg, amely minden fejedelmi birtokuk egyetlen politikai egységbe való összeolvasztását tűzte ki célul. Ezt az összállamgondolatot hatalmas kormányzati apparátus: megfelelő szellemben nevelt német hivatalnoki kar, német szellemű hadsereg, német udvartartás és a római katolikus Egyház messzenyúló szervezete támasztotta alá. A nagy fordulatkor tehát a Habsburg-német összállamgondolat a hozzátartozó kormányzati szervezet segítségével Magyarország nyugati, szegélyéről, ahol a török korban is érvényesült, az ország egész területére kiterjeszkedett. *Így a török kiűzése után a Kárpáttérben a régi magyar királyság felújulása helyett egy új államgondolat keretében a keleti németség uralma következett be.*

Hogy megérthessük azokat a problémákat, amelyek a keleti németség kárpáti uralma alatt előálltak, rá kell mutatnunk az uralmi terület térbeli felépítésére és az összállamgondolatot támogató népi erők nagyságára.

Mindenekelőtt észre kell vennünk, hogy a Habsburg-birodalom kelet felé való eltolódása nem zárult le a Kárpáttér megszerzésével. 1772-ben Galícia, 1797-ben pedig Dalmácia került a dinasztia jogara alá és röviddel utóbb újabb balkáni területek megszerzése látszott szükségesnek. A török birodalom összeroppanásával párhuzamosan ugyanis keleten, Oroszország személyében, új nagyhatalom alakult ki, amely a Balkánon is aktívan lépett fel és a monarchia biztonságát erről az oldalról is fenyegetni készült. Az Oroszország elleni védekezés tehát Közép-Európa balkáni védőgátjának felújítását, azaz a monarchia további déli terjeszkedését tette szükségessé. Amíg az állami feladatok keleten bővültek, nyugaton is lényeges változások történtek. A Habsburgok a westfáliai béke (1648) után elvesztették a Németbirodalomban korábban élvezett befolyásukat, mivel ez a térség több mint háromszáz kisebb-nagyobb szuverén fejedelemségre hullott szét és politikailag szinte mozdíthatatlan tömeggé változott. Amikor aztán ebben a térségben a XVIII. században új integrálódási folyamat indult meg, ez már nem a Habsburgok, hanem Poroszország irányítása alatt ment végbe, s így a Habsburgok háttérbeszorulása fokozódott. A hétéves háborúban elvesztették Sziléziát, 1806-ban lemondtak a német császári koronáról s 1866-ban a német államszövetségből is kizárattak. Nyugat felé tehát állandó hatalmi zsugorodás kísérte a Habsburg-uralom keleti expanzióját.

A birodalom belső erőviszonyait tekintve mindeme változások után legfeltűnőbb az, hogy a keleti németiség nem rendelkezett többé azzal az erővel, amely

minden nagyszabású politikai és katonai cselekvésének nélkülözhetetlen feltétele és összálamgondolatának is legszilárdabb oszlopa volt, tudniillik az össznémetiség erejével. A keleti németiség hatalmi alapja tulajdonképpen az alpesi peremvidékre zsugorodott össze, erre a német, magyar és olasz nagyterek közt lebegő kis tájra, amihez legfeljebb a Cseh-medence erőit számíthatjuk még hozzá, melyek felett a Habsburgok a fehérhegyi csata (1620) óta korlátlanul rendelkeztek. Ez a hatalmi alap azonban túlságosan kicsiny volt a Habsburgok nagy ambíciójához, hogy Közép-Európa mindhárom vezértájában uralkodjanak és amellet a magyar térségben gyökeres átalakításokat hajtsanak végre.

*A németbirodalmi támasz kiesésével és a magyar államterület röviddel utóbb történt megszerzésével tehát olyan eltolódás következett be a Habsburgmonarchiában, hogy ott az alpesi peremvidék és a keleti németiség vezetőszerpe anakronizmussá vált.*⁵⁵

⁵⁵ Már rámutattunk arra, hogy az alpesi peremtáj a Kárpáttérhez képest alárendelt jelentőségű. A német birodalom hoz való viszonyára vonatkozólag jellemző, hogy történetének minden sorsdöntő mozzanata a német fegyverek árnyékában zajlott le. Az Ostmark megalapítását, majd újra felállítását a birodalom megelőző fegyvertényei tették lehetővé; a fehérhegyi csata sorsát, amely Csehországot megnyitotta a Habsburgok abszoluzizmusa előtt, birodalmi erők döntötték el; Budavár visszavételénél ismét azok szerepeltek. S amint ettől a támasztól Ausztria elesett, sorsdöntő csatákban nem tudott helytállni: Ennsburgnál 907-ben; a forradalomban 1848—49-ben; Königrätznél 1866-ban; — hacsak a magyar térség nem pótolta Németországot, mint a dürnkruti csatában (1278) Habsburgi Rudolf és Ottokár cseh király végső leszámolása-

A bécsi udvar nem mérlegelte kellően a birodalom területi és népi összetételében a XVII. század folyamán bekövetkezett és később fokozódott eltolódásokat és nem is vonta le belőlük az esedékes bel- és külpolitikai konzekvenciákat. Az állampolitika tengelye továbbra is az összállamgondolat maradt s ennek megfelelően a birodalmat ezután is az alpesi peremről, erről az immár periferikus helyzetű tájról kormányozták, az összállamgondolathoz hű, de elégtelen német erőkre támaszkodva. Térközi viszonylatban is a régi álmokat kergették és a birodalom megerősítését a nagynémet és az olasz integrációs, szükségszerűen a bécsi peremuralom ellen irányuló törekvések visszaszorításával igyekeztek elérni. Ez a koncepció Közép-Európa térdinamikája szempontjából az összes konstruktív erők háttérbeszorítását, az ellenük való örökös hadakozást jelentette, másrészt azt a meg nem szűnő gondot, hogy az uralom fenntartásához szükséges államhű (*gutgesinnt, verlässlich*) elemek számát minden lehető módon szaporítsák. *Az osztrák összállamgondolat olyan külpolitikát igényelt tehát, amely a középeurópai sorsközösséget lazította és olyan belpolitikát, amely a birodalom önálló életre hivatott népeit forradalomba kergette.*

kor; a hétéves háborúban (1756—1763); vagy a XIX. század második felében, 1867 után.

Az alpesi peremtáj helyzetét, amennyiben Németországra utal, jól jellemzi Schneefuss: „Mit dem Rückhalt, den die Stellung als deutscher Kaiser wenigstens moralisch gab, waren die kühnsten Kombinationen möglich gewesen; ohne diese Verbindung brach alles wieder zusammen.“ I d. mű 85; 1.

Az összállamgondolatnak megfelelően a töröktől visszahódított Kárpáttérben a bécsi kormány nem állította helyre a régi magyar kormányzati és közigazgatási egységet, hanem az államterületnek közel felét különleges közigazgatási és kormányzati szervek útján közvetlenül a bécsi központi hatóságok alá rendelte⁵⁶ és az országra olyan közjogi állást igyekezett rákényszeríteni, mint aminővel a német tartományok rendelkeztek.⁵⁷ Amikor ez az új felépítésű monarchia a hétéves háborúban (1756—1763) először sodródott létét veszélyeztető nemzetközi bonyodalomba, kiderült, hogy az addig eszközölt átalakításokkal a birodalom közjogi egységét még nem sikerült elérni, nevezetesen, hogy a bécsi kormány Magyarország felett még nem rendelkezik teljes szabadsággal. Mivel azonban a birodalom nagyhatalmi állását Magyarország erői nélkül biztosítani nem volt lehetséges, a teljes egységesítést, azaz a magyar államiság teljes szétzúzását határozták el s a nagy munka irányítására 1761-ben külön kormány szervet (*Staatsrat*)

⁵⁶ Ezekben a hatóságokban magyarok, mint nem államhű (bösgesinn) elemek hosszú időn keresztül egyáltalában nem vehettek részt. S amennyiben oda később bekerültek és jelentős szerepre tettek szert, mint Izdenczy, jórészt fajukból kivetkőzött magyarok, az „allerhöchster Dienst“ léleknélküli eszközei voltak.

⁵⁷ 1687-ben megszüntették az addigi választókirályságot és az uralkodócsalád örökös voltát állapították meg; 1715-ben állandó hadsereget állítottak fel német vezényleti nyelvvel és a bécsi haditanács vezetése alatt; 1723-ban törvényben mondták ki, hogy az osztrák örökös tartományok és Magyarország együttesen birtoklandók, közösen védelmezendők és újra szabályozták a trónutódlást módját stb.

létesítettek. A bécsi udvar az egységesítés gondolatába annyira belemerült, hogy II. József már nem is koronáztatta magát magyar királlyá, hanem a független magyar államiság jelképét, a koronát, mint valami múzeumi tárgyat Bécsbe szállíttatta. Uralkodásának tív éve alatt a magyar közjog háttérbeszorítása és a birodalom egységesítése valóban gyors lépetekkel haladt előre.

A magyar államiság szétzúzásával párhuzamosan komoly lépéseket tett a bécsi kormány abban az irányban is, hogy a Kárpátteret etnikai viszonylatban is az összállamgondolathoz alakítsa. Már a török uralom idején elhangzottak egyes osztrák nyilatkozatok, amelyek a magyar nép háttérbeszorítását és megbízható, az összállamgondolathoz hű (*gutgesinnt*) elemek, főleg németek betelepítését szorgalmazták (Basta, Montecuccoli, stb.). Ez a gondolat a Kárpátmedence visszahódítása után a bécsi kormánykörökben szintén közvéleménnyé erősödött, úgyannyira, hogy a magyarok visszatelepődését az újonnan megszerzett területekre minden módon megnehezítették⁵⁸ és egyes fontos vidékekre, mint a Marostól délre, az ország déli kijáraitainak előterébe, katonai rendszabályokkal akadályozták meg. Magyarok helyett a déli országrészekbe, Buda környékére, meg a kárpáti uralom szempontjából fontos egyéb tájakra Németországból és a császári tartományokból különleges ígéretekkel és csábításokkal nagy tömegekben *wohlgesinnt* telepéseket, elsősorban németeket hoztak be. A Kárpáttér nyugati kapujában megerősödött és most a vezértáj legérzékenyebb

⁵⁸V. ö. *aneoaquistica commissio* működését.

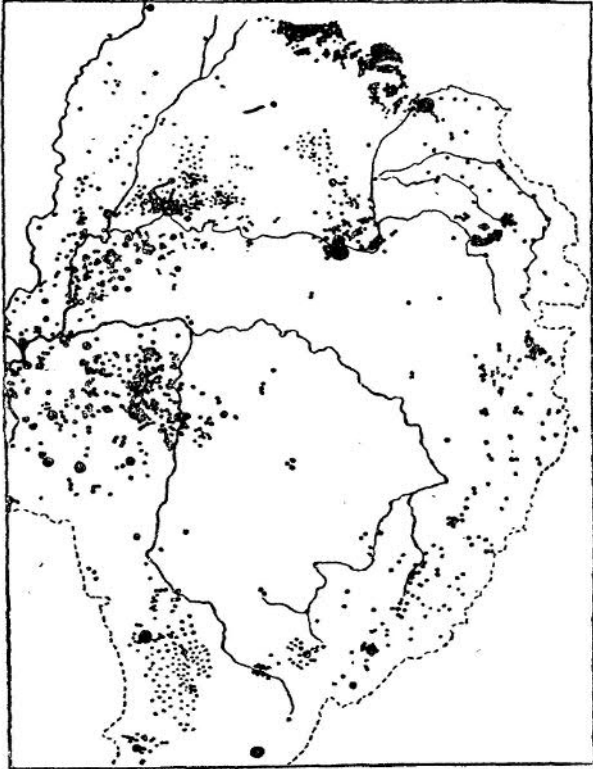
vidékein is nagy tömegekben felhalmozódott németiség iazt a benyomást kelti a mai szemlélőben, mintha ez a nép — sorsszerűen vagy öntudatosan? — mindazokat a területeket meg akarta volna szállni, amelyek a Kárpáttérben való tartós uralomhoz, egyúttal a magyarság teljes háttérbeszorításához szükségesek (1. a 8. képet).⁵⁹ A Magyar Alföld különleges gazdasági szerkezete miatt azonban ez az állapot nem következett be. A snás viszonyokhoz szokott német telepések ugyanis Magyarország alföldi tájain csak igen nehezen tudtak gyökeret verni. A szélsőséges klíma és a sajátos megélhetési viszonyok több ízben megtizedelték őket, másrészüket meg visszavándorlásra készítették.⁶⁰ így a törököktől visszahódított vidékekre, különösen Dél-Magyarországra, a németek mellé az összállameszme szempontjából megbízhatónak tetsző más népeket is

⁵⁹ Hogy a bécsi kormány magyarországi telepítéseinek hatalompolitikai következményei voltak, ez kétségtelen. Vitás mindössze annyi, hogy mikortól kezdve öntudatos ez a cselekedet. V. ö. Johann Kosa, Die ungarische Kolonisationsfrage um die Mitte des XIX. Jahrhunderts. Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve VIII. évf. (1938) 2. s. köv. 1.

⁶⁰ Még a XIX. század közepén lezajlott telepítésekkel kapcsolatban megjelent német hírlapi cikkekben is tükröződik ez a helyzet. A Hamburger Börsenblatt pl. ezt írta: „Diese Prärien sind von allén Strecken der gemässigten und heissen Zone Europas... das wenigst bewohnte Land. Die Wiener wünschen Den, dem sie übel wollen in jene Gegend... Es ist ein grüner Wiesenteppich, mit kurzem Gras bewachsen, von einzeln Sumpf strecken unterbrochen, ein Grab für Deutsche, aber das eigentliche Magyarische “W o h n l a n d.“ Hasonlóan írt a Rheinischer Beobachter és más lapok. Kosa, i d. mű 25. 1.

telepítettek, nagyobb számban különösen szerbeket. Mindezeknek az állampolitikai intézkedéseknek következtében idegen néprajzi ábrázatot öltött több egykor színmagyar vidék, és a magyar néptalaj megkisebbedt határai mentén köröskörül széles idegen néprajzi

(8. kép) A német telepek maradványai az 1910. évi népszámlálás alapján
(A legkisebb pont 1.000, a legnagyobb pont 40.000 lelket jelent. Prinz III. 207)

gyűrű keletkezett. A magyarság etnográfiai súlyában is nagy eltolódás keletkezett, mert létszáma országos viszonylatban az 1720-ban talált 44,9%-ról 1787-ig 39 %-ra esett vissza.⁶¹

Az *összállamgondolatból* folyt végül az a követelmény, hogy a külön magyar szellemiséget is megszüntessék, vagyis a Monarchiát lelkileg is egységesítsék. Mária Terézia nagyvonalú iskola- és társadalmpolitikája is ezt a célt szolgálta, amely szükség-szerűen az egynépűséghez, a magyarság teljes asszimilációjához vezetett volna. Freiherr von Gebler, a nagy királynő tanácsosa, a folyamatot logikusan végiggondolva meg is mondta, hogy a fejedelemnek a végső cél, az egységes etnikum kialakítására kell törekednie.⁶² Ezt a programot nagy energiával vitte tovább II. József, aki 1784-ben el is rendelte, hogy Magyarországon az iskola és a közelet nyelve a német legyen. Ezek a kormányintézkedések a magyar szel-

⁶¹ 1787-ben az ország összlakossága 8.003.000-, ebből magyar 3.122.000 (39%)- Thirring Gyula *Magyarország népessége* II. József korában (Budapest 1938) c. munkájában 1876-ra 8.491.806 lelket mutat ki, de nem közli a nemzetiségek szerinti megoszlást.

⁶² „Ich halte die Nebeneinführung der deutschen Sprache eben durch die Schule, so wie in Hungarn, also auch in Galizien, für höchst nützlich. Der Staat muss darauf achten, nach und nach ein Volk zu werden. Ich weiss, dass ganze und halbe Saecula dazu gehören, und dass am allerwenigsten ein Zwang stattfindet; alléin der Staat lebt ewig und ist für allé Menschenalter hinaus, und nach dieser Aussicht, nicht für seine eigene kurze Lebenszeit muss der Fürst und Staatsdiener denken und handeln.“ *O e s t e r - reich*, 225. l.

lem és a magyar gondolat gyökereit támadták meg, bár a hangsúly — egész természetesen — nem a magyarság kipusztításán, hanem az összállamgondolat megszilárdításán volt.

A XVIII. század végén a magyar államiság, a magyar nép és a magyar szellem háttérbeszorítása már oly méreteket öltött, hogy egyesek, mint Herder is, ennek a népnek végső katasztrófájával számoltak. A helyzet azonban korántsem volt ennyire komoly, mert a felvilágosodás eszméi a magyarság kezébe új szellemi fegyvereket adtak és II. József halálakor (1790) a kedvező nemzetközi helyzetet felhasználva, mint a birodalom annyi népe, már a magyarság is forradalom küszöbén állott és a híres 1790/91. évi országgyűlésen modern érveléssel és hangos szóval utasította vissza az összállamgondolatot és hordozóját, a germanizmust, újra megerősítve vele szemben a magyar államgondolatot és a magyar népi tudatot. Ezzel a fordulattal a Kárpátmedencében százados német remények egy-csapásra füstbementek.

A XVIII. század végén ország-világ előtt kiderült, hogy a Habsburg-birodalom német erői az összállamgondolat megvalósítására és a birodalom épségének megtartására elégtelenek, valamint hogy a magyar állameszme, a tartóoszlopaiban végzett pusztítások ellenére is hatalmas erővel él tovább.'

A bécsi kormány a századvégi eseményekből azonban mégsem az összállameszme kudarcát állapította meg, hanem azt, hogy a „rebellis“ erők még mindig túlságosan nagyok és hátrányos térközi helyzetben a monarchia létét is veszélyeztethetik, következésképpen hogy ezeknek az erőknek a lekötéséről illetőleg

további szétmorzsolásáról kell gondoskodni. Mivel erre a feladatra a Monarchia németisége elégtelen, a kivitelezésben segítségül kell hívni azokat a népeket, amelyek érdekei a rebellis magyarság érdekeivel nem egyeznek meg, tehát a nemzetiségeket, közülök is elsősorban a szlávokat. Az ő mozgalmukban, a „szlávizmusban“ találták meg a „magyarizmus“ legmegfelelőbb ellensúlyát, az *angemessenes Gegengewicht-et*, miként Kolowrat mondotta.⁶³

A németek és a szlávok területi elhelyezkedését tekintve kiderül, hogy ebben a gondolatban a birodalom peremvidékeinek a törzstáj ellen való összefogásáról, valóságos kisantant-prefigurációról van szó és most ez lett a Habsburg-állameszme új tartóoszlopa. A koncepció már I. Lipótnál felbukkant, de csak az 1790-es válságban alakult gondosan követett állammaximává.⁶⁴ S amint a népeknek egymással való ellensúlyozása, a *divide et impera* elve *kárpáti* viszonylatban „bevált“, a módszert a birodalom többi országában is alkalmazásba vették, úgyhogy I. Ferenc már mint kitűnő államkonzerváló eszközzel dicsekedhetett vele a bécsi francia nagykövetnek.⁶⁵ Az 1790-es

⁶³ Miskolczy, id. mű I. k. 592. l. és passim.

⁶⁴ Baráth, Magyar történet, 117. s. köv. l.

⁶⁵ „Mes peuples sont étrangers les uns aux autres: tant mieux. Ils ne prennent pas les mêmes maladies en même temps. En France, quand la fièvre vient, elle vous prend tous le même jour. Je mets des Hongrois en Italie, et des Italiens en Hongrie. Chacun garde son voisin. Ils ne se comprennent pas, ils se détestent. De leurs antipathies naît l'ordre, et de leur haine réciproque la paix générale.“ Idézi L. Légiér, *Histoire de l'Autriche-Hongrie* (Paris 1897) 454. l.

— Ennek az egyensúlyozó politikának megvolt a megfelelő

bonyodalomból tehát egy új belpolitikai irány alakult ki, amely elvileg továbbra is az összállamgondolat alapján mozgott, gyakorlatilag azonban egyre többet veszített német jellegéből és mindinkább dinasztikussá lett.

Az új rendszer, amelynek legnagyobb haszonélvezői a szlávok voltak,⁶⁶ meghozta az államalkotó magyarság és a bevándorolt idegen népek közt korábban nem tapasztalt vetélkedést, a mérhetetlen politikai gyűlöletet, meghozta a német, az olasz és a magyar; tájak elidegensítését a mindnyájukat összekötő és mindnyájukat uralni akaró alpesi peremtájtól, de korántsem a Kárpáttér rendjét és külső biztonságát* miként a Habsburgok — a középeurópai sorsközös séget súlyosan félreértve — remélték. Az újabb térközi bonyodalom alkalmával, 1848/49-ben a birodalomnak már ismét minden önálló életre vágyó népe — olaszok, németek, magyarok, sőt a dédelgetett csehek is — nyílt forradalomban álltak, és kiderült, hogy a szlávokra támaszkodó összállamgondolat is megbukott. A német, magyar és olasz nacionalizmus egyre magasabbra csapó hullámaiban a dinasztia trónját is csak úgy lehetett megmenteni, hogy Közép-Európa legnagyobb ellenfelének, a keleteurópai nagy térséget

változata németbirodalmi és itáliai viszonylatban is, ahol a Habsburgok állameszméje a *Kleinstaateri* fenntartását tette szükségessé.

⁶⁶ Hangsúlyoznunk kell, hogy a XVIII. században és a XIX. század elején a telepítési politikán kívül az állampolitika is a nemzetiségeknek kedvezett, a magyarságnak viszont mindkettő ártott. A nemzetiségi elnyomás vádjá tehát ezekre a századokra sem igazolható.

uraló cári Oroszországnak segítségét kellett igénybevenni. *Az 1790-es bukás óta tehát még két emberöltő sem telt el, a peremerők együttes koalíciójára felépített kárpáti össz államgondolat újra megbukott.*

A keleti németiség élén álló Habsburg-dinasztia 1849 és 1867 között még egy — utolsó — nagyszabású kísérletet tett arra, hogy minden idegen támaszt félretolva, egyedül a megbízható németiségre hagyatkozva, tehát ismét a német nacionalizmus színeiben építse fel. évszázados álmát, a császári össz államot. Ezúttal azonban a régi segítőtársak, a Bécs jóvoltából politikai iskolázottságra szert tett nemzetiségek is jórészen a terv ellen foglaltak állást, mert a dinasztia támogatása fejében beígért *Gleichberechtigung* helyett, miként az egykorúak csípősen megjegyzték, nekik is a *Gleichbekechtigung* jutott osztályrészül. A három nagytér közt lebegő, tehát rossz térdinamikai elhelyezkedésű alpesi peremtáj részben már nagynémet eszméktől áthatott nyolc milliányi németisége azonban az alkalmazásbavett drasztikus eszközökkel sem volt képes a harminckilencmilliós birodalomba új lelket lehelni, kormányozni és létét térközileg is biztosítani. A katasztrófa rövidesen bekövetkezett: Lombardia és Velence elszakításával (1859, 1866) a keleti németiséget össz államgondolatával együtt kizárták az olasz térségből; a porosz-osztrák háborúk eredményeként a Németbirodalomból (1866) és negyvenkilenc, valamint az olasz-német események következtében a magyar térségből is (1867). Az össz birodalmi koncepciót tehát Közép-Európa autonóm erői maguk likvidálták.

A keleti németiségre támaszkodó, egzisztenciális küzdelmekkel teli, mindössze 181 évig tartó Habsburg-

uralom mérlege tehát az, hogy a Kárpáttér régi harmóniája tovább bomlott anélkül, hogy új egyensúlyi helyzet alakult volna ki. A keleti németiség erőit nem sikerült a Kárpáttér államproblémáját megoldani, sem a tájat a török-kori rengési övezetből kiemelni.

2. A nemzetiségek kialakulnak és szembehelyezkednek a kárpáti országeszménnyel

A török és a német uralom alatt idegen népelemek oly tömegesen vándoroltak be a Kárpátmedencébe, hogy számarányuk az összlakosságban jelentékenyen megnövekedett. Amíg a XV. század végén létszámuk csak 20% körül mozgott, 1720-ban már 55,1%-ra, a tömeges betelepítések lezajlása után, 1787-ben viszont 61%-ra emelkedett.

Az idegen népek új helyzetét számszerű gyarapodásukon kívül az is érzékelteti, hogy etnikumukkal most már nemcsak olyan területeket borítottak be, amelyeket a magyarság nem tudott megszállni, hanem dombvidékeket, völgyeket és medencebeli sík területeket, tehát ősmagyar tájakat is: a Magyar Alföld déli szélét, az erdélyi-medence egyes részeit, Budapest környékét, fokozottabban a nyugati kapu előterét és más oly vidékeket, ahol rájuk a magyar államgondolat szempontjából szükség nem volt.

Új mozzanat e népek történetében az is, különösen a Balkánról bevándorolt vlachokéban, hogy életformájuk a bécsi kormányzat nyomása következtében gyorsan differenciálódott. A hegyipásztorkodás mellett kialakult és egyre nagyobb jelentőségre tett szert a

földművelés, a katonáskodás, a bányászat és az értelmiségi foglalkozás. Az idegen népek így mind nagyobb arányokban kezdték űzni azokat a foglalkozásokat, amelyeket korábban csak az ország főnépe gyakorolt, következőképp széles fronton érintkezésbe kerültek vele és életlehetőségeit vitatták.

Az idegen népek felszaporodása, települési helyük eltolódása és életformájuk differenciálódása nyomán előállt új helyzetben tehát a köztük és az ország főnépe közt a további szimbiózis feltételei többé nem forogtak fenn: az idegen népek a magyar uralom szempontjából segédnépjellegüket elvesztették.

Amikor megszűnt a lehetősége annak, hogy az idegen népek a magyar államban való létjogosultságukat életformájuk alapján, tehát a *servitium* és a *fidelitas* fogalmai szerint képzeljék el, ittlétükre új indokolást kerestek. Ezt abban a nagy jövőjű állam-bölcseletben találták meg, amely éppen e fordulat idején, a XVIII. században kezdte meg pályafutását és helyezte teljesen új alapokra emberek és embercsoportok egymáshoz való viszonyát az államban. Ez a filozófia — a felvilágosodás államfilozófiája — gyökeresen szakított a középkori szemlélettel és az állam politikai és társadalmi fölépítését az uralom megszemélyesítőjének, a királynak tett szolgálatok helyett, a természetjogból kiindulva és minden földi realitást félretolva, az egyenlőség és szabadság eszméi valamint a népfelsgtan alapján képzelte el. A nem-magyar népek többsége — a horvátok, szerbek, románok és az erdélyi szászok, azaz a XVI—XVIII. században legjobban megbolygatott területek népei — a XVIII. század végén bámulatosan rövid idő alatt magukévá

tették az új szemléletmódot, amely nagyon alkalmas volt arra, hogy az eltelt két és fél század alatt az ország főnépének rovására megszerzett státuskvójukat megvédelmezzék és előnyomulásukat tovább folytathassák.

A legvilágosabban látható a megváltozott gondolkodási mód az egykori vlach népek — oláhok, szerbek és horvátok — történetében. Ezek a népek küzdenek az ellen a felfogás ellen, amely szerint új lakóhelyeiken csak ideiglenesen (*pro tempore*) lennének s az országba csupán közérdekű szolgálataik miatt (*propter interessé publicum*) nyertek volna bebocsátást és ott most is csak ezen a címein tűrnék meg őket. Állítják, hogy ők már a honfoglalás idején (!) mai helyeiken laktak és a krónikák, oklevelek tanúságai szerint mint egyenrangú felek, szabadságaik megtartásával kötöttek szerződést a honfoglaló magyar vezérekkel és vállaltak szolgálatokat az országban. Szabadságaiktól és egyenlő jogaiktól, mindettől az ősi (!) kincstől az idők mostohaságai — a magyarok elnyomása (!) — megfosztotta őket és most, miután minderre rádöbentek, vissza kívánják állítani a régi helyzetet. E tipikusan XVIII. századi politikai szemléletnek a múltra való érvényesítésével, „történeti“ joggalapon követelik, hogy a magyar törvénykönyvekből a“ valóság elhomályosodásával (!) oda becsúszott, új helyzetükben már sértőnek tartott kifejezéseket töröljék, hogy papságuk, nemességük, polgárságuk és parasztságuk legyen egyenlő az ország főnépének hasonló társadalmi osztályaival, a hivatalokban és köztisztviselőkben számarányuknak megfelelően érvényesüljenek és általában hogy őket „régii“ helyzetüknek megfelelően

minden különbségtevés nélkül (*absque ullo discrimine*) fogadják be az országba.⁶⁷

Az új érvek mellett egyelőre még a középkori existenciális szemléletből eredő régi érveket is felsorakoztatják, bár érzik, hogy azok súlya egyre kisebb. A románok például követeléseiket azzal is támogatják, hogy ők közérdekű szolgálataikkal lényegesen előmozdítják az állam biztonságát, hiszen katonáskodnak, só- és fémhányákban dolgoznak, földműves rétegük nagy adókat fizet és így tovább, szóval már mindazokat a szolgáltatásokat képesek teljesíteni, mint az ország főnépe, — és mégis más elbánásban részesülnek.⁶⁸

*Az idegen népek gondolkodási módjának megváltozásával szétszakadt az az utolsó abroncs is, amely őket szervesen belefoglalta a belsőkárpáti életközösségbe. A XVIII. század végén ők már különválásukban szemlélik magukat, függetlenül az állam főnépétől és létjogosultságukat önmagukból merítik: átalakultak nemzetiségekké.*⁶⁹

A felvilágosodás korában az idegen népek többsége túljutott tehát azon a fokon, hogy meggyőzőkissel szolgálja a Kárpáttérben Mohács óta egy-

⁶⁷ Ugyancsak megváltozott existenciális szemléletükből kifolyólag, követelik 1848-ban, hogy a segédnépjellegre utaló oláh, rác, tót és rutén elnevezések helyett a nemzeti létet kidomporító román, szerb, szlovák és ruszin szavak használtassanak.

⁶⁸ V. ö. Baráth, Magyar történet, 114. s köv. 1.; Miskolczy és Köhler id. műveit, azonkívül Juhász Márta „Az erdélyi románok XVIII. századi politikai gondolkodása” címen készülő doktori értekezését.

⁶⁹ V. ö. a 31. és 32. jegyzetet.

mással viaskodó államgondolatok bármelyikét, akár a magyar medenceállamgondolatot, akár a német országállamgondolatot. Most már csak ott és csak addig szolgálnak, amíg ezzel saját célkitűzéseiket előmozdítják, tehát a bécsi kormányt is csak addig, amíg a magyarországgal szemben kezdett küzdelmükhöz segítséget nyújt. E mellé a felvilágosodás idején kialakult nacionalista belpolitikai magatartás mellé a következő eszmehullám, a romantika korában a külpolitikai magatartás is kialakult. A romantika államfilozófiája ugyanis a nyelv és a vérségi kötelék államalkotó erejének előtérbehelyezésével a már önálló életű és gondolkodású idegen népeknek (nemzetiségeknek) útmutatást adott ahhoz, hogy új állami kereteket képzelhessenek el. Ennek az új ideológiának hatása alatt elsősorban a három nagy nemzetiség, a román, a szerb és a horvát jutott arra a gondolatra, hogy a Kárpátmedencéből az etnikumukkal befedett területeket kiszakítsák és a határokon túl! elterülő azonos etnikumú tájakkal közös államban egyesítsék. A nemzetiségek államgondolatának alapja tehát a belső berendezkedés tekintetében az egyenlőség, szabadság és népfelsgtan (a demokrácia elvei), az államkereteket illetőleg pedig a nemzetiségi (francia állambölcsélok terminológiájával szólva, a nacionalitárius) elv lett, — egyszóval a XVIII—XIX. századi koreszmék, szemben a magyarság tér és faj princípiumán alapuló stabil államgondolatával.

Térképre vetítve a nemzetiségek XIX. század közepére világosan kiforrt államtervezeteit, kiderül, hogy; minden esetben olyan állam életre hívásáról van szó, amely a Kárpáttér földrajzi egységének széttörését

tételezi fel és amely a magyarság török-német uralom alattinál is erősebb visszaszorítását vonja *maga*. után.

*Nyilvánvaló mindebből, hogy a nemzetiségek demokratikus-nacionalitárius autonóm államgondolata a belsőkárpati térség dinamizmusával össze nem egyeztethető és a magyarság létérdekeivel homlokegyenest ellenkező elgondolás, vagyis hogy a Kárpáttér idegen népei, amióta önálló gondolkodásra tettek szert, e térség politikai rendjének romboló erőivé váltak.*⁷⁰

A nemzetiségek és a magyarság közt kialakult feszültség és elvi ellentét az általános középeurópai biztonság kérdését is közlről érintette. A nemzetiségek ugyanis, hogy a Kárpáttér néprajzi alapon szétszakíthassák és birtokállományukat térközileg biztosíthassák, azoknak az idegen hatalmaknak támogatását keresik, amelyeknek az az érdekük, hogy a középeurópai biztonsági rendszer felbomljék. S ezek a téridegen hatalmak annál szívesebben megadják magyarországi exponenseiknek a kívánt támogatást, mert a német-olasz-magyar-bolgár térségekből alakuló középeurópai biztonsági rendszernek éppen Magyarország a középső tartóoszlopa. A nemzetiségek demokratikus és nacionalitárius államgondolatának kialakulása tehát nemcsak Magyarország felosztását, hanem a térség és fajiség elvén felépülő egész középeurópai és balkáni rend gyökeres átalakítását is jelenti és nemcsak a magyar, hanem a bolgár, az olasz és a

⁷⁰ Ez a fejlődés is bizonyítja, hogy a Szent Istvánnak tulajdonított etnopolitikai elvek érvényessége időhöz kötött: aa idegen népek csak a *servitium* és *fidelitas* kötelékében lehetnek a *regnum* támaszai.

német nép leigázásának gondolatát is magában foglalja és e történeti tájion teljesen új politikai egyensúly kialakítását veti felszínre.

Amint a térség és fajiség elvén alapuló földrajzilag és történetileg kialakult középeurópai rendnek Magyarország és a magyar nép a központi pillére, úgy a népiség és demokrácia elvén elképzelt másik, úgynevezett keleteurópai rendnek a peremvidékek és a rajtuk lakó nemzetiségek. Medenceállam és peremállam közti választás tehát egyúttal Közép-Európa és Kelet-Európa néven ismert biztonsági rendszer közti választást is jelenti.

*Világos ezért, hogy a nemzetiségek Közép-Európa földrajzi és történeti alapon kiépült rendszerének helyzetüknél fogva ellenségei, következőleg mindaddig, amíg a felem néprajzi helyzet fennmarad, a Kárpátteret és Közép-Európát biztonságosan megszervezni nem lehet.*⁷¹

⁷¹ Fejtegetéseinkből kiderül, hogy hiba a nemzetiségek törekvéseit úgy felfogni, mint a magyarosítás reakcióját. Először is azért, mert ezek a törekvések már akkor kialakultak, amikor magyarosításról még szó sem lehetett. Hiszen a XVI—XVIII. század, sőt a XIX. század első fele is a nemzetiségek számára biztosította a kedvezőbb s a magyarság számára a kedvezőtlenebb helyzetet, mint ezt a történeti tény a megfelelő helyen külön is hangsúlyoztuk. Másodszer azért hibás ez a felfogás, mert pontosan megállapítható, hogy a nemzetiségi mozgalmak az idegen népek felszaporodásának, új területi elhelyezkedésüknek, differenciálódott életformájuknak és az új korszaknak voltak logikus és autonóm következményei. Bécs szerepe is legfeljebb csak gyorsíthatta a fejlődést, de nem idézhette elő. A nemzetiségi mozgalmak tehát — jól je g y e z z ü k meg — nem kívülről erők reakció-

3. A magyarság erőfeszítései a kárpáti rend helyreállítására

A magyarság a Habsburgok által képviselt összálameszmével szemben, amely a magyar államiság felolvasztását és a magyar nép kipusztításának veszélyét foglalta magában, következetesen elutasító magatartást tanúsított. Ezzel szemben ősi politikai tudatkincséhez, a Kárpátmedence egységes és független állameszméjéhez és fajtája még mindig relatív többségben lévő vezetőszerepéhez szívósan ragaszkodott. Ha politikai szemléletétől és a vele kapcsolatos erkölcsi értékektől még legnagyobb katasztrófája idején, a török-kor századaiban sem tágított, most még kevésbé volt hajlandó elpártolni. *A magyarság tehát a német összálameszme uralma idején is történeti útvonálán haladt.*

A magyarok következetes politikai vonalvezetését Bécs, az összmonarchia szempontjából ítélkezve, szí-

jaként, hanem autodeterminált történeti folyamat eredményeként álltak elő.

A fejlődés természetéből következik, hogy mindig az időben újabban keletkezett mozgalom az, amely magának helyet kiharcolni, tehát a régi világot valamely frontján visszaszorítani kénytelen. Ha tehát a magyar honfoglalástól kialakult kárpáti politikai renddel szemben a nemzetiségi mozgalom fiatalabb mozgalom, — mint ahogy tényleg az, — akkor szükségszerűen ez új mozgalom képviselői, a nemzetiségek kezdték meg a támadást a régi rend hordozói, a magyarság ellen. Ezt a fontos mozzanatot, hogy a támadó fél nem a magyarság, hanem a nemzetiségek voltak, a nemzetiségi kérdés vizsgálatakor szem előtt kell tartanunk, mert jelentősége az értékelés szempontjából igen nagy.

vesén bélyegezte *rebellis* magatartásnak és a magyar megújuló restaurációs törekvéseket *Angriff-nek*. Pedig magyar részről a magyar állameszme és az összállameszme nagy küzdelmében lázadásról és támadásról nem beszélhetünk, mert a magyarság nem jogilag elismert állapot ellen küzdött és nem új dolgot akart, hanem éppen az erkölcsi és «jogi indítékot nélkülöző, újítani akaró ellenséggel szemben védekezett.⁷² Ami a magyar küzdelemben új volt, — újabb az abszolutizmus korszellemé idején született összállamgondolatnál is, — az nem a végső cél, csak az annak érdekében használt eszközök voltak. Amíg ugyanis Magyarországon a középkori gondolkodási mód volt érvényben, addig a védelem is csak a középkori eredetű rendi keretekben folyt. Ezeket a harci kereteket azonban szívósan védelmezték és ha kellett, fegyverrel is óvták a bécsi abszolutizmus megsemmisítésétől. De mihelyt a középkori gondolatformák elavultak és a felvilágosodás, a romantika, majd a liberalizmus új politikai szemléletet alakított ki, a magyarság védekezése is korszerű formákat öltött. A felvilágosodás idején a népfelsgtan, az egyenlőség és a szabadság fegyvereivel érveltek, a romantika idején történeti és népi jogokat hangoztattak, a liberalizmus idején pedig a nagy tömegeket mozgósították. De mindez nem

⁷² Jól mondja az egyik nagy magyar történrtíró: „E dacoló (magyar) fegyverek célja nem a Krisztus köpönyegének szétdarabolása, a felségjogok teljességének szétszaggatása, nem bomlasztás, nem új államtestek kreálása volt; hanem küzdelem az élő államtest organizmusában az egyoldalú túltengés ellen, az államot fenntartó és igazgató erők arányos megoszlása, alkotmányos elhelyezkedése érdekében.“ Károlyi Árpád, *Néhány történelmi tanulmány* (Budapest 1930) 262. 1.

alakított ki új magyar államgondolatot, — ebben áll a különbség a nemzetiségekkel szemben, — hanem eszköz szerepet töltött be a történeti örökség tovább-ápolásában.

A magyar államiságért és a magyarság kárpáti vezetőszerepének visszaállításáért folytatott harc elsősorban ugyan a dinasztia és a magyar nemzet harca volt, de nem nélkülözte a középeurópai vonatkozásokat sem. Ebben a tekintetben is csak az eszközök változtak, de a harcmódor a régi maradt. Amíg a Németbirodalom politikai és katonai aktivitása a XVII. század közepén szenvedett súlyos bénulásból helyre nem állt és amíg az olasz és a bolgár tér föl nem szabadt, addig a magyar külpolitika rendkívül finom felismeréssel elsősorban azokkal a hatalmakkal igyekezett összeköttetést keresni — és talált is, — amelyek ezekben a középeurópai érdekeltségű térségekben a legnagyobb politikai befolyást gyakorolták, tehát a francia és a török nagyhatalommal és ezek segítségével igyekeztek Bécs nyomását ellensúlyozni. A XVII. századi és XVIII. század eleji magyar felkelésekben ez a két külpolitikai szál következetesen és gyakran együttesen is megfigyelhető. Később, amikor a német erők Poroszország, az olasz erők Piemont vezetése alatt integrálódni kezdtek, a nagy válságok idején: 1790-ben és 1848—49-ben, a magyar mozgalmak vezetői ismét az iránytű szívósságával keresték az utat a velük sorsközösségbe utalt középeurópai tájak vezetői felé, de már a weimari udvarba, a frankfurti parlamentbe és az itáliai légiókhoz, másrészt a megkisebbedett hatalmú, de a balkáni bolgár térségben még mindig domináns török portához.

E nagy következetességgel és céltudatossággal vezetett bel- és külpolitika, amelyben az ősi magyar faji tulajdonságoknak: a katonaeényeknek és a politikai érzéknek nagy szerep jutott, drámai fejezeteken és véres cezúrákon keresztül sikeresen elvezetett 1867-hez, a keleti németiség és a magyarság megbéküléséhez, s ezzel a magyar államiság visszaállításához.

*A magyarság tehát a Habsburg-összállameszmével szemben is diadalra juttatta kulcspozíciójából a térség és fajiség elvén alapuló ősi államgondolatát és ezzel az aktussal, mint az események igazolták, fél-századra az egész történeti táj sorsát eldöntötte.*⁷³⁻⁷⁴

⁷³ Idegen szemlélőknek is feltűnt, hogy a magyarság államgondolata és politikai alkotóereje a többszázéves mostoha sors ellenére is mily töretlenül élt tovább. Ritter von Wimmer, a Habsburg-monarchia történeti hivatásának vizsgálója nagyrészt ennek a szellemi erőnek tulajdonítja, hogy a magyar államiság helyreállt és Magyarország a monarchiában is magáhozragadta a vezetéset. „Dass es [Ungarn] aber auch die Führung [in der Monarchie] übernehmen musste, hat seinen Grund ausser in der politischen Schwäche Österreichs auch noch in der Zähigkeit und Überlegenheit der ungarischen, Politik, die seit jeher gewohnt war, mit englischer Unbeirrbarkeit einem Ziele entgegenzustreben und dadurch grosse Erfolge zu erringen. Wimmer, Die Ostmark. Österreich—Ungarns Mission in der Weltgeschichte (Wien 1917) 26. l. — Redlich az osztrák állameszme, történetírója is nagy elismeréssel szól a magyarság politikai problematikájának világotatásáról, különösen Eötvös, Széchen, Deák szerepével kapcsolatban. Josef Redlich, Das österreichische Staats- und Reichsproblem I—II. (Leipzig 1920, 1926.)

⁷⁴ A „dunai konföderáció“ néven megjelölni szokott országoszmény első kidolgozása az emigráns Kossuth Lajos nevéhez fűződik. Ő és mindazok, akik az idők folyamán e

Amíg a magyarság Bécs felé, az úgynevezett közjogi fronton szinte teljes sikerrel harcolt és visszaperelte történeti örökségét, addig a másik, úgynevezett nemzetiségi fronton sem szalasztotta el a sikert,

gondolatnak híveiül szegődtek, abban a hitben éltek, hogy a nemzetiségek idegen (osztrák-német) befolyástól félrevezetve(!) és a magyarság elhibázott (!) nemzetiségi politikája következtében, tehát külső behatások következtében kerültek szembe a magyar vezetésű kárpáti politikai renddel. Ennek megfelelően vallották, hogy a káros befolyások kiküszöbölésével, vagyis a németiségtől való elszakadással és a nemzetiségek politikai tényezővé való kifejlesztésével, a dunai—kárpáti szolidaritás helyreáll, s ezen a tájon szilárd alapú nagyhatalom jön létre, mely minden veszéllyel dacolhat.

A dunakönföderáció gondolata a nemzetiségi kérdés dinamikájának és a középeurópai sorsközösségnek súlyos félreismerése alapján keletkezett és megvalósulása semmiesetre sem hozott volna a magyarságnak és Közép-Európának „mosolygó jövőt“, mint Kossuth gondolta, hanem borzalmas katasztrófát. A könföderáció ugyanis azért, hogy a más államgondolatot képviselő nemzetiségeket komoly politikai tényezőkké fejleszti és az országot az ő javukra decentralizálja, felborítja a kárpáti és középeurópai szilárd politikai rend alapját: a (magyar) nép és a kárpáti állam, valamint az államterület és a térség közti harmóniát. Azzal pedig, hogy a kárpátmedencével szolidária német térségtől eltávolodik, a középeurópai sorsközösséget robbantja szét és a magyarság nemzetközi biztonságát veszélyezteti. Nép, Ország, Állam tragikus disszolúcióját jelenti tehát a dunai könföderáció, miként ezt a hasonló útra tévedt Kossuth-epigonok, Jászi Oszkárak 1918-ban be is bizonyították.

A reális érzéküket el nem veszített politikai vezéreink, élen Deák Ferencsel, a könföderációs gondolatot már keletkezése idején, a múlt század ötvenes éveinek elején, a leghatározottabban elutasították s így az akkori magyar politikai gondolkodásban csak epizód jelleggel bírt és ott semmiféle mélyebb nyomot nem hagyott.

bár a viszonyok ott nem alakultak ennyire kedvezően. A magyarság gondolkodási módja a nemzetiségekkel kapcsolatban is a hagyományos volt. Velük szemben most is azt a felfogást vallotta, hogy amennyiben azok olyan helyekre települtek, ahol a magyar uralom szempontjából nem értékesíthetők, ott nincs külön létjogosultságuk, következésképp ott, de csakis ott, magyarokká kell válniuk. Ahol pedig a magyar állameszme szempontjából van létjogosultságuk, ott saját etnikumukban megőrzendők, de lelkileg ott is a magyar uralom exponenseinek kell lenniük. Magyar szempontból tehát továbbra is oláh, tót, rác, sváb, rutén... *népekről* volt szó, és nem román, szlovák, szerb, ruszin *nemzetekről*. Ezek a gondolatok a felvilágosodás első nagy nacionalista hullámának idején költők, írók és politikusok nyilatkozataiban számos változatban ránkmaradtak és külföldön is ismertté váltak.⁷⁵ *Nyilvánvaló, hogy ez a most már magyarosításnak nevezett mozgalom nem új törekvés volt, miként a magyarellenes -publicisztika feltűnteti, hanem a régi magyar etnopolitikai elvek survivance-a, amely az ősi néptalaj visszaperelését irányította, tehát lényegében époly tradicionális és konzervatív mozgalom, mint a magyar államgondolat védelme.*

⁷⁵ Ezzel kapcsolatban a legnagyobb szenvedélyeket felkavaró egyik nyilatkozatot Kossuth Lajos tette a pozsonyi szerb főföldöttség vezetője, Sztratimirovics György előtt. Itt is a rác—szerb elnevezés körül keletkezett a félreértés, rriert Kossuth' a „szerb“ koncedálásával is megmaradt amellet a felfogás mellett, hogy „szerb nemzet nincs“. Thim József, A magyarországi 1848—49 - i k i szerb fölkelés története (Budapest 1940) I. 38, s köv. 1.

Ez a magyar felfogás annak ellenére, hogy a felvilágosodás művelődési gondolatával szembenállt, a racionális politikai elvek segítségével elemi erővel terjedt el az országban és hódított a nemzetiségek között is és két-három emberöltő múltán messzemenő következményekkel járt. Azok a népelemek ugyanis, amelyek olyan életformát alkottak és olyan tájakra helyezkedtek el, ahol szimbiózisra alig volt lehetőség, magyarokká váltak. Így lett a politikai életben szereplő nemesség szinte teljes egészében magyarrá s így magyarosodott meg a XIX. század közepére „tünelmés gyorsasággal“, mint az egykorúak is mondták, a német városi polgárság, ennek következtében tűntek el a magyar néptalaj köztépén keletkezett apróbb sebek, fejlődött vissza a dunántúli szláv népöv és gyarapodott némileg kiterjedésben a magyar néptalaj. Ennek a minden fizikai kényszer nélkül, pusztán a szellem erejével és a magyarság népi tömegeivel végzett, tehát minden erkölcsi tehertételtől mentes természetes asszimilációnak (magyarosodásnak) következtében 1869-re a magyarság arányszáma a Kárpátmedencében az 1787. évi mélypontról (39%) 45%-ra emelkedett, 1910-ben pedig elérte az 54,5%-ot.

A magyarság csodálatos biológiai megerősödésével párhuzamosan a magyar állameszme megerősödése is bekövetkezett, híven a magyar felfogáshoz, mely szerint az idegen népeknek is a magyar államgondolatot kell támogatniuk. Az ország német etnikumú lakossága, az erdélyi szászokat kivéve, lelkileg teljesen a magyar államgondolat mellé állott, úgyszintén a török és német uralom által kevésbé megbolygatott tót és ru-

tén lakosság zöme, nemkülönben a számos apróbb néptörök. Mindezekkel együtt a magyar államgondolat híveinek száma a XIX. század közepén 65—70 %-ra tehető.⁷⁶

⁷⁶ A magyar államgondolat a horvátok közt is visszhangra talált. Ott a túrmezei nemesség volt legharcosabb képviselője, bár támogatói más vidéken is akadtak. Bizonyára ezekre célzott Gáj Lajos, az első horvát publicista, amikor megállapította, hogy „az áldatlan magyarizmus lassankint behatol még az ő szegény, vak hazájába is“ (1830). Gáj olyan jelentősnek találta a magyar államgondolat szerepét Horvátországban, hogy egész életét az ellene való küzdelemnek szentelte, s nem nyugodott, amíg azt a melléktartományokból ki nem szorította. Miskolczy, i. d. mű I. 179, 577 és II. 554. s köv. I. De az oláhok közt is divatos volt az „ungaro-mánia“, miként Baritiu az első román újságíró írta (1838). *Publicatiunile periodice Romanesti* I. Red. Nerva Hódos—Al. Sadi Ionescu (Bucuresti 1913) 289. I. Nem kerülte el mindez az éles szemű Kolowrat gróf államminiszter figyelmét sem, aki az összállameszméért aggódva, 1840-ben ezeket a sorokat vetette papírra: „Die Ergebnisse der neuen Zeit zeigen, wie der Magyarismus mehr und mehr um sich greift, wie er nicht nur die bisher glücklicherweise verschiedenartigen Bewohner Ungarns in eine Masse zu verschmelzen, sondern auch die Nationalität der Nebenländer zu untergraben sich beefert.“ Miskolczy, i. d. mű I. 592. I.

Túlzott lépés volna azonban ezekből az adatokból messze menő következtetéseket levonni és azt állítani, hogy Dél-Magyarország és a melléktartományok magyar államgondolathoz; való hűsége a német, szlovák¹, rutén és az apróbb nemzetiségek hűségével azonos volna. Mindezt inkább csak annak bizonyítékaként kell fogadnunk, hogy a XIX. század közepén 65—70%-ra becsült hungarizmus (magyarizmus) inkább alacsony, mint magas számarány.

A magyarság népi és politikai erőviszonyait a XVIII. század utolsó harmadában és a XIX. század első felében lefolyt demográfiai és szellemi eltolódás oly jelentős mértékben megjavította, hogy az 1867-ben bekövetkezett újabb magyar uralom már szilárd alapokra épülhetett fel.

VI. FEJEZET

AZ ÚJABB MAGYAR VEZETÉS, 1867-1918

1. A magyarság újra felépíti a belsőkárpáti dinamizmussal összhangban álló államát és harmonikusan beilleszti Közép-Európába

A keleti németiség Habsburg-birodalomban élvezett egyeduradalma a XIX. század ötvenes-hatvanas éveiben katasztrófájának utolsó állomásához közeledett. Az önálló államgondolatra berendezkedő és fokozatosan Oroszország felé tájékozódó szlávok ugyania többé nem voltak megbízható támaszként felhasználhatók, az olasz és a nagynémet térségben élvezett pozíció elveszett és szertefoszlott a negyvenkilences válságban sorsdöntőnek bizonyult orosz barátság. A kritikus helyzetben a Habsburg-monarchia további fennmaradása csak úgy volt megmenthető, hogy a germanizmus visszahúzódott az osztrák tartományokba és a Kárpáttérben átadta a vezetőserepet a földrajzilag és történetileg legjelentősebb öntudatos népnek, a nemzetiségek tekintélyes részétől is támogatott magyarságnak. *Ezzel a fordulattal a Kárpáttér ismét magyar vezetés alá került (1867) és ott automatikusan? helyreállt a tér és állam összhangja.*

A politikai restaurációt azonban nem követte nyomon a tér és nép összhangjának helyreállítása. Ez ugyanis csak kisebb részben volt jogi úton megoldható probléma, nagyobb részben telepítés- és gazdaságpolitikai kérdés volt. Ám a magyarság ellenében a Mohács előtti századokban folytatott energikus telepítési politikájával és ellentétben a Habsburgok hatalmpolitikai vonatkozásokkal gazdagon átszőtt telepítési és kultúrpolitikájával, jóllehet ismét rendelkezett az állam hatalmi eszközeivel, ebben az irányban mégsem tett semminemű eredménnyel járó nagyszabású kísérletet. Az akkor uralkodó szabadelvű felfogásnak megfelelően csak a legszűkebb értelemben vett állampolitikai mozzanatokra terjesztette ki figyelmét, aktív népesedés- és gazdaságpolitikát nem folytatott, a kultúrpolitika irányítását is lehetőleg a felekezeteknek engedte át, vagyis ezeken a nemzetpolitikailag fontos tereken szabad utat engedett az erők játéknak. Városokban, ipari központokban és országos átlagban a természeti erők így is jelentékenyen felduzzasztottak a magyar lakosságot⁷⁷ és e nép 1900-ban már elérte az országban az abszolút többséget (51,4%). Az idegen népek — a románok, szerbek és a horvátok kivételével — ismét arra a történelmi útra kerültek, mint a XII—XIII., a XV., illetőleg a XVIII. században: életformájuk az egyoldalúság, néptalajuk az összezsugorodás felé közeledett, vagyis a nemzetiségi kérdés ismét az idegen népek eltűnésével készült meg-

⁷⁷ A városi népesség az ország thj. és rt. városaiban 1787-ben 60,8 %-ban, 1910-ben már 80,1%-ban magyar. Jászi Oszkár, i. d. mű 389. l.

oldódni.⁷⁸ Azonban a frissen beolvadt és a magyar hagyományoktól kevésbé átjárt új tömegekkel, mint nyereséggel szemben ott állt a súlyos veszteség, amely a nemzetiségi vidékeken a százezerszámra elkallódott és a még nagyobb tömegekben Amerikába kivándorolt színmagyarokból alakult. *Az erők szabad játéka nem pótolta a céltudatos magyar etnopolitika biztosan járható eredményeit és így a térség és a magyar nép között a teljes, harmónia az újabb magyar uralom idején sem állt helyre.*

A magyar államiság 1867-ben történt visszaállításával a monarchia „rebellis“ erőinek legnagyobbika, melyet a németek után lélekszám, politikai érettség és szellemi fejlődés tekintetében legkiválóbb nép, a magyarság képviselt, a birodalomfenntartó erőkhez csatlakozott. Magyarság és németiség ketten vették át most a mintegy 40 millió lakosságú dunai táj politikát vezetését, mindegyik a maga államában, Magyarországon illetőleg Ausztriában.

Ha figyelembe vesszük, hogy az alpesi peremtájon elhelyezkedő keleti németiség dunavölgyi vezetőszerpe amár a nagynémet támasz elvesztése után tarthatatlanná vált, és hogy a hétéves háborúban, az 1790-es válságban, az 1848/49-es viharban, valamint az 1850/60-as évek fordulóján ismételtelen megbukott,

⁷⁸ Az idegen népek problémája a nyugateurópai államokban is akként oldódott meg, hogy a kisebbség a többségi népbe felszívódott. 1910-ben Magyarországon az irányító pozíciók 80—90%-a a magyar állameszme híveinek a kezében volt; ez az ország tehát politikai szerkezetét tekintve teljesen nemzetállami jelleget mutatott.

továbbá, hogy ez utóbbi alkalommal már a Habsburg-birodalom végső katasztrófája is kirajzolódott, akkor az 1867-es elrendezésében, amely ezt a katasztrófát elhárította és a keleti németiség középeurópai szereplését hosszabb időre ismét lehetővé tette, felfelé ívelő fejlődést kell látnunk. A magyarság 67-tel azt a támaszt nyújtotta a keleti németiségnek, amit rendes körülmények között a Németbirodalom szokott nyújtani.⁷⁹

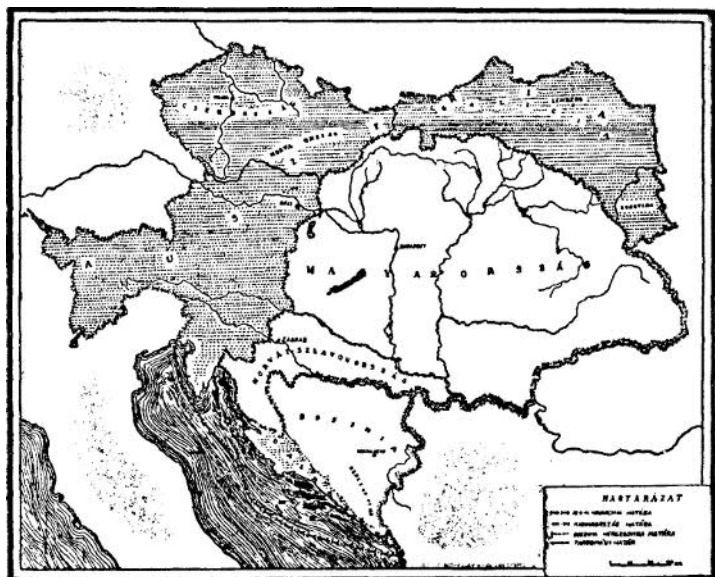
Az „osztrák-magyar kiegyezés“ (dualizmus) néven ismert belső átalakulásnak helyes értelmezése tehát az, hogy általa a Habsburg-birodalom hatalmi felépítése a népi és politikai erőviszonyokkal fobban összhangba került és életét több mint félszázaddal meghosszabbíthatta.⁸⁰

Térdinamikai szempontból elemezve a kettős monarchiát, bármely kartográfiai ábrázolás alapján kivehetjük, hogy annak törzsét a Kárpáttér néven ismert földrajzi táj alkotta; ott helyezkedett el a monarchia egyik állama „Magyarország“. A monarchia másik államát a maradék részek, „Őfelsége egyéb országai“ (Ausztria) alkották, amelyek a magyar törzs körül hatalmas félköralakú ívben helyezkedtek el.

⁷⁹ V. ö. az 55. jegyzettel.

⁸⁰ Ezért tartjuk tévesnek azt a felfogást, amelyet a nemzetiségek hirdetnek és egy nagy tekintélyű német munkában is olvashatunk, hogy t. i. „Der Dualismus war“ aber der Anfang vora Ende.“ Oesterreich, 241. l. V. ö. Baráth Tibor, A dunai táj a francianyelvű történetírás tükrében 1871—1935- Századok LXXI. évf. 1937.

Ausztria területének legfontosabb darabja kétségte-
nül az alpesi peremvidék volt, az a föld, amely annak
idején az első nyugat felé aktív magyar birodalmat
alkotta és Belső-Európa felé az új monarchiának is

Az Osztrák-Magyar Monarchia politikai térképe

(9. kép. V. ő. az 1. képpel)

nagyhatalmi súlyt biztosított. Délebbre helyezkedett
el Dalmácia, amely a magyar államhoz tartozó
Horvát-Szlavonországgal együtt a közös birodalom
északbalkáni hegemóniáját garantálta. A törzste-

rülettől északnyugatra esett Csehország és Morvaország, északkeletre Galícia; valamennyi a keleti veszély elhárítása szempontjából értékes tartomány. Ehhez a Magyarországot félkörben körülvevő tartomány-övhöz csatlakozott a berlini kongresszuson (1878) megszerzett és 1908-ban a monarchiába bekebelezett déli fekvésű Bosznia és Hercegovina, Közép-Európa balkáni védőgátja. Mindezt térképen szemlélve (1. s 9. és az 1. képet), lehetetlen szabadulnunk attól a lenyűgöző benyomástól, hogy e közepes nagyságú tartományok hivatása voltaképpen az, hogy Magyarország nagy testét védjék, hatalmi terjeszkedését elősegítsék, azaz neki mintegy katonai felvonuló terepekül, nyugati és déli oldalát biztosító messze előretolt bástyákul szolgáljanak. *Az Osztrák-Magyar Monarchia térdinamikai szempontból valóban nem volt piás, mint az Árpádok és az Anjouk új formában életrekelt hatalmas birodalma, Közép-Európa dél., nyugat és kelet jelé akcióképes elsőrendű nagyhatalma.*

Az új Habsburg-birodalomban a magyar állam területi zártságával, erős központi szerkezetével és egységes történeti múltjával magasan fölötte állt ikerállamának, a földrajzilag széteső, erős központosítást nem tűrő és heterogén történeti felépítésű osztrák tartományoknak. A térdinamikai és történelmi előny mellett Magyarország néprajzi szempontból is kedvezőbb felépítésű volt. A magyar államban ugyanis a központi elhelyezkedésű és befolyását minden irányban közvetlenül gyakorló 48,1%-nyi művelt magyarság körül aránylag kis létszámú, a műveltségnek és a gazdasági jólétnek csak alacsonyabb fokán álló népek

éltek, szemben a mindeme viszonylatban gyengébb Ausztriával (1. a 10. képet).⁸¹ És végül nagyon fontos a két állam erejének összemérésekor az a mozzanat is, hogy a magyar államban a vezető magyarság erős politikai öntudattal rendelkezett s a nemzetiségek igen tekintélyes részét (1914-ben is kb. 75 %/o-át) megszerezte a magyar állameszme hívéül. Az osztrák államban viszont az osztrák németiség nemzeti tudata és politikai génusza az évszázados Habsburg-abszolutizmus alatt eltompult, nélkülözötte a nagy feladathoz, az osztrák állam és a közös birodalom kormányzásához szükséges alkotóerőt és a nemzetiségeket is asszimilálni képes politikai vonzóerőt. A keleti németiség — helyesen figyelte meg Redlich — az

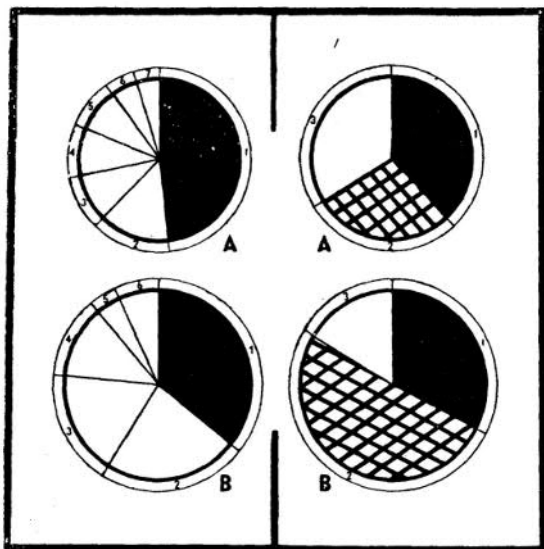
81 Ausztria nemzetiségi megoszlása 1910-ben: 1. német 9,950.266, az összlakosság 35,58%-a; 2. cseh-morva-szlovák 6,435.983, 23,02%; 3. lengyel 4,967.984, 17,7%; 4. rutén 3,518.854, 12,58%; 5. szlovén 1,252.940, 4,48%; 6. egyéb 1,837.845, 6,57%; együtt 27,963.872. Österreichisches Statistisches Handbuch XXXI. évf. 1913. 6.1.

Magyarország nemzetiségi megoszlása 1910-ben: 1. magyar 10,050.575, 48,10/0; 2. román 2,949.032, 14,10/0; 3. német 2,037.435, 9,8%; 4. szlovák 1,967.970, 9,40/0; 5. horvát 1,833.162, 8,8%; 6. szerb 1,106.471, 5,3%; 7. egyéb 941.842, 4,5%; együtt 20,886.487.

Magyarország létszáma Horvát - Szlavonország nélkül: 18,264.533. Ebből magyar 54,5%; román 16,1%; szlovák 10,7%, német 10,4%; rutén 2,5%; egyéb 4,8%. — Bosznia-Hercegovina lakosságát egyik államhoz sem számítottuk hozzá.

Ausztriában a 10. éven felüli lakosságból írni-olvasni nem tudott 1910-ben: a németek 3,12%-a; a nemzetiségek 24%-a. Magyarországon a 6. éven felüli lakosságból ugyanakkor: a magyarok 21%-a; a nemzetiségek 45%-a.

összállamgondolat és a magyar államgondolat küzdelme idején is passzívan viselkedett, eszközszerepet játszott a dinasztia kezében és pusztán külső impul-

Magyarország (A) és Ausztria (B) néprajzi és művelődési viszonyai az 1910. évi népszámlálás eredményei szerint

(10. kép, v. ö. a 81. jegyzettel)

(A baloldali két körben: 1. = az államgondolatot szolgáló nép; 2—7, illetőleg 2—6 a nemzetiségek aránya. — A jobboldali két körben: 1. = az államgondolatot szolgáló nép írni-olvasni tudó részének aránya; 2. = a nemzetiségek írni-olvasni tudói; 3. = az összlakosság analfabétái)

adóknak engedelmeskedett.⁸² *Az osztrák-magyar birodalom két állama közül kétségkívül a magyar állfámnak volt több életrevalósága.*[^]

Érthető, ha az osztrák németiség e sajátosságos földrajzi, néprajzi és faji adottságok közepette maradék uralmi területén, Ausztriában sem tudta állandósítani vezetőszerepét és háttérbeszorult a közös birodalom irányításában is. Galícia és Csehország egymásután széles önkormányzatra tett szert s az 1882-es választási reform után a nemzetiségek általában is valóságos második államszervező tényezőként vonultak be az osztrák alkotmányba. Az államgondolatba így ott a területi és faji elv helyett fokozatosan a népi és demokratikus elv nyomult előtérbe és ennek követ-

⁸² „Als cigenartigstes Merkmal des ganzen Kampfes, áen das vom Magyarentum beherrschte Ungarn um seine Stellung im Reiche führte, darf man wohl die Tatsache bezeichnen, dass von Anbeginn dieser Kampf ausschliesslich mit der Dynastie und gegen sie geführt worden ist, während die Völker der westlichen Reichshälfte dem zeitweise so furchtbar gesteigerten Kampfe in politischer Untätigkeit gegenüberstehen, tatsächlich allerdings durch die jeder Zeit bewährte Dienstwilligkeit des kaiserlichen Heeres der Dynastie die Mittel zur Überwindung und Niederhaltung Ungarns unweigerlich gewährleisten.“ Redlich, i d. mű II. 672. 1.

⁸³ „Tatsächlich war aber das politisch fest geschlossene und von seiner energischen magyarischen Adelschichte geführte Ungarn dem liberalen Österreich mit seinem ununterbrochenen Streit der einzelnen Nationen weit überlegen“ — mondja Schneefuss is, i d. mű 99. 1. Nyilvánvaló tehát, hogy Magyarország nem azonosítható Ausztriával, és helytelen dolog Ausztriát és Magyarországot egy kalap alá véve, egyszerűen a „monarchia“ életképességéről vagy életképtelenségéről beszélni. Magyarország életképes állam volt, Ausztria ellenben nem volt az.

keztében hamarosan napirendre került Ausztria föderalista átalakításának szükségessége. A széttöredező történeti folyamat azonban a monarchia és Közép-Európa évszázados harcok után nagy fáradsággal kiépített szerkezetét felborítással fenyegette, úgyhogy a zárt területű, népileg egészségesebb felépítésű és a magyarság energikusabb politikai vezetése alatt álló magyar államnak mind fokozottabb mértékben kellett ikerálíama segítségére sietnie és sok tekintetben a Iközös birodalom sorsának irányítását is átvállalnia. *A monarchia két államának földrajzi, néprajzi és faji különbözősége odavezetett tehát, hogy az új „magyar“ birodalomban a vezető nép, a magyarság lett.*⁸⁴

Amint a magyarság nagy befolyáshoz jutott és legzseniálisabb államférfiai egyike, id. Andrássy Gyula gróf átvette a magyar miniszterelnöki tárcát, majd a közös külügyminisztérium irányítását, a Habsburg-birodalom térközi viszonylatban is nagy biztonsággal lépett a régi magyar hagyományok útjára. Andrássy gróf mindenekelőtt háttérbeszorította azokat az igen befolyásos osztrák politikai és katonai egyéniségeket,

⁸⁴ Az idevezető történeti folyamatot Bismarck már előre látta. Erre mutat az a kijelentése, amelyet még 1867 előtt a monarchia szentpétervári nagykövetének, a cseh származású Thun-Hohenstein grófnak tett. „Wenn ich das Unglück hätte, — mondta Bismarck, — Kaiser von Österreich zu sein, so würde ich morgen nach Pest übersiedeln, in Husarenuniform ungarisch reden und reiten, Ungarn alles einverleiben, was hinein passfy selbst vor den ungarischen Landtag treten und mit ihm verhandeln, ihm die unverkennbare Wahrheit sagen, dass König Ton Ungarn die erste Eigenschaft des Kaisers von Österreich sei, allé übrigen aber Nebenländer.“ Franz Ronneberger, *Bismarck und Südosteuropa* (Berlin 1941) 101. 1.

akik az 1866-os német győzelmek miatt a porosz-francia háború idején szívesen kezdtek volna Poroszországgal testvérháborút. Mint külügyminiszter végleg felszámolta az egységes Németbirodalom és az egységes Itália irányában táplált revanche-gondolatot és ezekkel a „magyar“ birodalommal azonos sorsközösségbe utalt térségekkel baráti kapcsolatokat teremtett. Ennek köszönhető, hogy 1878-ban, a berlini kongresszuson a monarchia hatalmas külpolitikai sikert érhetett el, amennyiben a Balkánon, természetes expanziója útvonalán Bosznia és Hercegovina tartományt megszállhatta. Ugyancsak Andrássy érdeme, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia 1879-ben a kettős szövetség megkötésével megtalálta a Németbirodalommal való tartós együttműködés formuláját, amihez utóda alatt Olaszország is csatlakozott (1882). Ezzel az eredményekben szokatlanul gazdag külpolitikai tevékenységgel Andrássy Gyula a középeurópai sorsközösség eszményi formáját valósította meg, ezt a tércsoportot a kelet- és nyugateurópai idegen hatalmak imperiaлизмusa elől elzárta, a monarchia balkáni expanzióját lehetővé tette és tartós békét hozott a Kárpátmedencébe. Andrássy Gyula gróf szerencsésnek mondhatta magát, hogy mozgalmas külpolitikai pályáján Bismarck kancellár személyében kongeniális munkatársat talált, aki éppoly világosan látta a német-magyar és az általános középeurópai sorsközösséget, mint ő.⁸⁵ *A ptagyarság tehát bekapcsolódva a monarchia irányító*

⁸⁵ A már közölt Bismarck-nyilatkozatokat ebben a vonatkozásban kiegészítik az alábbiak. „Da sitzen zwischen Donau und Kárpáten die Ungarn, — mondta a vaskancellár. Für ims ist das gerade sa, als ob dort Deutsche sässen, denn ihr

tényezői közé, döntő szerepet játszott a középeurópai sorsközösségi tudat felújításában és e történeti táj térharmónikus politikai szervezetének jelépítésében.

A régi Magyarországnak, a régi „magyar“ birodalomnak és a régi magyar szövetségi rendszernek szinte teljesen azonos formájú feléledése minden Közép-Európával foglalkozó államférfinak örök mementóként mutatja, hogy mennyire állandók e történeti táj térdmamikai erői. Az a körülmény pedig, hogy a magyar államiság helyreállításában s az osztrák államgondolat alapelveinek megfogalmazásában, nemkülönben a két állam dualista viszonyának kidolgozásában, úgyszintén a középeurópai szövetségi rendszer felépítésében magyar államférfiaknak — Deák Ferencnek, Eötvös József bárónak és Andrássy Gyula grófnak — jutott az oroszlánrész, arra is rámutat,

Schicksal ist mit dem unsrigen verknüpft, sie stehen und fallen mit uns. Das unterscheidet sie funditus von Silawen und Rumänen. Der ungarische Faktor ist für uns der wichtigste innerhalb des ganzen Balkangebiets [Südost-Europas], das bekanntlich auf der Wiener Landstrasse beginnt.“ Bernhard Fürst von Bülow, *D e n k w ü r d i g k e i t e n* (Berlin' 1930) I. 162. Arról is meg volt győződve Bismarck, hogy szükséges „dass in Mitteleuropa ein solch konsolidierter Staat wie die österreichisch-ungarische Monarchie“ fennmaradjon. Ronneberger, *i d. mű* 44. 1. A Balkánról pedig így vélekedett: „Unter den Balkanstaaten scheinen mir nach allem, was man sehen und beobachten kann, die Bulgaren ein staatsbildendes und staatsershaltendes Element in sich zu bergen, und sie sind ein tüchtiges, arbeit-; sames und sparsames Volk, das einem langsamen, bedächtigen Fortschritt huldigt. Es ehrt, mehrt und wehrt sich und gefällt mir besser als derén serbischer Nachbar, der ein aufschäumendes, unwirsches Wesen zur Schau trägt, etwas zu viel südländisches Temperament zeigt.“ Ronneberger, *id. mű* 45. 1.

hogy ezen a tájon a legnagyobb politikai alkotóerő százados katasztrófák után is a földrajzi kulcspozíciókat megszálló magyarságban rejtett.⁸⁶

2. A bomlasztó erők kialakulása

A török uralom után eltelt másfél század alatt nemcsak Magyarország, a „magyar“ birodalom és a középeurópai sorsközösség állt helyre, hanem Kelet mérhetetlen térségein az ősi veszedelem is új életre kelt: kialakult a modern Oroszország. Ez a birodalom, amely Bizánc kulturális örökségét átvette, rohamos területi gyarapodás után a XVIII. század végén a német és az osztrák-magyar birodalommal már hosszú határszakaszon közvetlen érintkezésben állt és vitássá tette előbb a monarchia balkáni expanzióját, azután létjogosultságát és végül kétségbevonta Közép-Európa politikai felépítésének helyességét.

⁸⁶ Azt a kérdést, hogy az osztrák államgondolat kidolgozásában milyen szerepe volt a magyarságnak, természetesen nem fejtegettük. Redlich szavaival azonban erre is rámutathatunk: „Hier ist es nur notwendig, festzustellen, — mondja — dass die geistigen Kräfte und die politischen Ideen, die sich aus dem Adél des seit cinem Jahrzehnt unterworfenen Ungarns erhoben hatten, nunmehr den entscheidenden Einfluss auf die Entstehung und Ausbildung des spezlisch österreichischen Konservativismus geübt habén, so dass dieser einen grossen Teil seiner politischen Prinzipien, vor allém aber die Idee der autonomistischen Umgestaltung Österreichs, die er mit Eifer vertrat, dem ungarischen Einfluss ebenso verdankt, wie er für seinen Kampf gegen die Machtstellung der liberal-zentralistischen Bureaukratie Österreichs das beste Rüstzeug aus der Gedankenwelt Szécsens und vor allém Eötvös gewann.“ Redlich, i. d. mű II. 571. 1.

A kontinentális hegemoniájának visszaállítására törekvő Franciaország fokozódó izgalommal szemlélte a keleten kialakuló helyzetet és mint átfogó szövetséges az első alkalommal csatlakozott (1891) a Közép-Európa zárógátjait áttörni szándékozó Oroszországhoz. A keleti veszély komplexumában a nyugateurópai kapcsolódás nem volt új mozzanat; hasonló történeti képlettel találkoztunk már a török veszély idején is. Hanem újszerű volt benne a középeurópai centrifugális erőkkel való összefonódás, azokkal az erőkkel, amelyek a török és az osztrák uralom ideje alatt növekedtek meg figyelemreméltó módon. Oroszország és Franciaország ezt a belső erőeltolódást éles szemmel felismerte és felhasználásukkal igyekeztek az útjukban álló szövetségi rendszert belülről is gyengíteni. A negatív célkitűzésben, a német-magyar Közép-Európa lerombolásában tehát a három érdekelt fél, Oroszország, Franciaország és a nemzetiségek egyetértettek.

A pozitív célkitűzések tekintetében Oroszország összeomlásáig (1917) ennek a birodalomnak érdekei voltak irányadók. Oroszország Nagy Péter cár (1682—1725) óta, tehát százados hagyományok irányelvei szerint szabadulni akart erősen kontinentális helyzetéből és a nyugati világforgalomba való intenzívebb bekapcsolódás végett a meleg tengerek felé keresett} kijáratokat. Leghőbb vágya az volt, hogy a Fekete-tengerből a Földközi-tengerbe vezető szorosokat megszerezze és használatukat katonailag is biztosítsa. A program első része — a szorosok megszerzése — Törökország megcsonkítását jelentette; második része — a szorosok katonai biztosítása — egész Közép-

Európa újjáépítésének problémáját hozta szőnyegre. A tervet utolsó fázisában úgy képzeltek el, hogy a tengeri útvonal felett hatalmas, de orosz befolyási alatt álló országokat szerveznek. Egyrészt Nagy-Romániát, Nagy-Bulgáriát és Nagy-Szerbiát, hogy ezek a keleti németiség és a magyarság erőit lekössék; másrészt egy nagy, a déli szláv néptömbbel is összefüggő Csehszlovákiát, amelynek az lett volna a feladata, hogy a Lengyelországot is magábanfoglaló Oroszország előretolt hídállásaként a német bitfodalom erőit semlegesítse. Az orosz pogrammm tehát a német és a magyar nép kelet és nyugat felé elfoglalt záróállásait felszakította volna és Közép-Európát orosz befolyás alá helyezte volna. A kombinációban Franciaország is megtalálta számítását, mert előnyomulhatott volna a Rajna vonaláig és a maradék német birodalomban felújíthatta volna az 1648-as történeti helyzetet.⁸⁷ *Ha az oroszok e középeurópai programja az első világháborúban megvalósul, ezer év történeti műve pusztul el és Európa határa a Kárpátok keleti lejtőjéről és a Visztula vidékéről ismét az Alpokra, az Adriára — esetleg a Rajna vonalára — csúszik vissza.*⁸⁸

⁸⁷ Ennek az elgondolásnak érdekes vetülete keletkezett a történetírás területén. V. ö. Baráth Tibor, *A d u n a i táj* stb...

⁸⁸ Az idevágó politikai és diplomáciai anyagot Horváth Jenő dolgozta fel *Die Kleine Entente* (Budapest 1943) c. munkájában. Abból idézzük: Kramarz Közép-Európa átalakítására vonatkozó emlékirata szerint „sollte ganz Europa östlich der deutschen und italienischen; Grenzen zu einem p a n s l a w i s c h e n Reich umgebildet werden, das sich in die Zarentümer Russland, Polen, Tschechien und Bulgarien teilt; das tschechische Zaren-

Oroszország 1917-ben bekövetkezett összeomlásával a középeurópai rend helyébe tervezett „keleteurópai“ rend garantáló főhatalma megszűnt. Ekkor a régi gondolati vágányokon új elképzelés született, amelyben az orosz támasz szerepét Franciaország

reich wünschte Kramarz aus dem historischen Königreich Böhmen, Mähren und dem von Pressburg über Visegrád bis Mm Karpatenland reichenden Nordungarn zusammenzustellen. Masaryk schlug [in seiner Denkschrift] im grossen und ganzen das gleiche vor, für Tschechien wollte er jedoch einen russischen Grossfürsten zum König wählen lassen. Beidé gründeten ihre Berechnungen auf die russische Grossmacht, die das Karpatenland besetzen sollte, und stimmten darin überein, dass es für die Tschechen auch in diesem Falle eine unmittelbare Hilfe bedeuten würde, wenn sie [durch einen Korridor in Westungarn] in enge Nachbarschaft mit den Serben gelangen könnten.“ I d. mű 21. l.

Az orosz tervekhez Románia is csatlakozott s ennek értelmében jött létre Bratianu és Sasanow között 1914. október i-én az a szerződés, amely később a nép árulásához vezetett. „Wenn Rumänien diese mit mitteleuropäischer Hilfe gewonnene Kraft mit einem plötzlichen Entschluss Russland zur Verfügung stellte, so hob es auch den Schwerpunkt seine Politik aus dem mitteleuropäischen Raum heraus und stellte das Land, es aus der Gemeinschaft der mitteleuropäischen Völker herauslösend, in den Dienst der russischen Eroberungsbestrebungen... Dieser Entschluss Rumäniens gefährdete auch die Sicherheit und die Ruhe der mitteleuropäischen Völker, denn er ordnete ihre gemeinsamen Interessen jenen Moskaus unter und machte die Lenkung des mitteleuropäischen Schicksals von einer auswärtigen Macht abhängig, die der abendländischen Kultur Mitteleuropas feindlich gegenüberstand und die Vernichtung der mitteleuropäischen Kultur in Angriff zu nehmen bestrebt war.“ Id. mű 23. és 25. l.

töltötte be, az ő vezetése alá helyezkedtek a közép-európai szlávok és románok, Ausztria-Magyarország: és Németország rovására megépített független nagy államaikkal: Lengyelországgal, Csehszlovákiával, Romániával és Szerbiával. *A francia alátámasztású szláv Kelet-Európa tehát épügy megsemmisítéssel fenyegette Közép-Európa térharmónikus felépítését és pusztulásra szánta vezető népeit, mint a nagy orosz programm.*

A, közép-európai vezetőnépek jövőjét elsikkasztó,, életük-haláluk felett intézkedő tervek és titkos kötetsek felől a nagyvilág tájékozatlan maradt, mert a századforduló hatalmas politikai irodalma a tervezett, átalakítást rózsáp színekben, mint korszerű szükségletet mutatta be. A nemzetiség és a demokrácia szempontjából elavultnak hirdette a fennálló rendet és modernnek az elkövetkező újat. A nemzeti elvvel ugyanis, magyarzták prófétai ihletéssel, összeférhetetlen, hogy Európában kultúrnépek bármiféle elnyomás alatt éljenek; ez az elv azt követeli, hogy az idegen elnyomás alól minden nép felszabaduljon és maga vegye kezébe sorsa intézését. A demokráciái, elve viszont nem tűri, hogy népek és emberek közt különbséget tegyenek történeti, faji, születésbeÜ vagy más elavult középkori szempontból, hanem azt kívánja, hogy a különböző népek és emberek, mint egyenlő értékű politikai kvantitások tekintessenek és a saját akaratuknak megfelelő állami keretben éljenek.

Ám ezekből a szempontokból a német-magyar vezetésű Közép-Európa — mondották a helyzet tendenciózus vizsgálata alapján — a kontinens legelavultabb felépítésű tája. Ott minden nemzetiség, de főleg a szláv népek „tűrhetetlen“ politikai elnyomás alatt áll-

nak (teljesen megfélekezve az Oroszországban ténylegesen elnyomás alatt sínylődő népekről) és az ezeréves (!) germán-magyar iga alól szabadulni akarnak.. A politikai felépítéshez hasonlóan „tarthatatlan“, sőt „rosszabb“ Közép-Európa társadalmi felépítése, mert itt minden nép, beleértve a német és a magyar népet is, elnyomott pária, hisz valamennyi felett ott áll a porosz junker és magyar megfelelője, a feudális nemesség. Ez az egyházzal és trónnal szövetkezett kaszt — mondták — a maga történeti és vagyoni kiváltságaival és elavult faji téziseivel megakadályozza az új idők, a boldogabb emberiség szellemének érvényesülését. A középeurópai helyzetet tehát meg kell változtatni... Le kell dönteni a „feudális Magyarországot“, a „túlméretezett Germániát“, fel kell bontani a magyarok és a németek közt létesült, a dunai népek „öngyilkosságát“ jelentő szövetséget; meg kell szüntetni a történelem vágányaiból való „kisiklasként“ létrejött osztrák-magyar dualizmust; ki kell irtani a népek boldogulását akadályozó magyar nemességet, ezeket az imperialista és feudális „keleti poroszokat“, a „középkori sötétség“ maradványaival, a trónokkal és oltárokkal együtt... Helyébe a felszabadított népek általános és titkos választáson alapuló politikai rendjét! és a kívánságuknak megfelelő államokat kell állítani, Közép-Európa kelet és nyugat felé irányuló zárógátjait pedig a javíthatatlan német és magyar nép ellen kell átépíteni. Nemzetiség és demokrácia legyen tehát egész Európa szerkezetének tengelye, bel- és külpolitikájának alapelve.⁸⁹ Nagy ecsetvonásokkal ezt a

⁸⁹ Baráth, Dunai táj stb.

világnézetet és ezt a politikai-társadalmi programot hirdette a középeurópaellenes publicisztika.⁹⁰

⁹⁰ Ezeket az elveket legvilágosabban Masaryk Tamás fogalmazta meg. Hiressé vált *L'Europe nouvelle* (Paris 1918) c. könyvében írja, hogy Közép-Európa léte annyi, mint „négation médiévale de l'idée moderné d'Etat et de nationalité“. Ezzel az elavultsággal szemben áll a modern világ, amelyet a szövetségesek képviselnek. Mert az ő tervük: „Le plán des Alliés: organisation démocratique de l'Europe et de l'humanité“. Kettőjük között tehát elvi ellentét forog fenn: „Il y a entre la politique des Alliés et celle des Empires centraux une différence de principe“. „L'opposition entre les Empires centraux et les Alliés est une opposition entre le monarchisme théocratique et la démocratie“. Ezért (!): „Le démembrement de l'Autriche-Hongrie est le but principal de la guerre“ és a fődolog: „Réconstruction radicale de l'Europe centrale basée sur la nationalité [et la démocratie]. I d. mű X., 22., 30., IV., 105., 83. 1.

Véleményét Masaryk így foglalja össze Közép-Európáról. „L'Europe centrale, par contre, se compose d'Etats monarchiques et militariste's. Ce monarchisme est essentiellement médiévale, théocratique. La Pruisso-Aliemagne, par son idée du royaume de Prusse par la grâce de Dieu, renouvelle l'empire médiával. L'Autriche-Hongrie, Etat artificiel maintenu par sa dynastie et son armée, antidémocratique, antinational, ciérical, jésuitique, se rapproche comme la Prusse de l'idée d'un empire médiával. Ces deux Etats opposent á la volonté du peuple la fixation d'une volonté divine dont se prétendent les héros. La Turquie, médiévale et, en outre, sans civilisation, barbare, et la Bulgarie dirigée par un parvenu austro-allemand a qui tout moyen semble bon, complétement dignement la société des Hohenzollern et des Habsbourgs. Le Pontife romáin, depuis longtemps dirigé par le jésuitisme, travaille pour l'Autriche et la Prusse. L'Autriche est le dernier grand Etat catholique et l'Allemagne luthérienne du Guillaume, en vue de maintenir l'Autriche, sacrifie a Romé et au Centre catholique, ses chefs protestants. Le jésuitsime et le

A német és a magyar nép nem vette észre, hogy a valóban szükséges reformgondolatok örve alatt lényegében azoknak az alapelveknek az elpusztításáról íolyt a vita, amelyeken az ő nagyságuk és jövőjük nyugodott, tudniillik a térség és fajiság princípiumáról. Különösen Ausztriában ismerték félre a keleti veszély bonyolult komplexumát, ahol a kormányzati körökben az 1882-es választási reform után a szláv elemek túlságos nagy befolyásra tettek szert és ahol nemcsak az erős rendező kéz hiányzott, hanem az az agyvelő is, amely képes lett volna a koráramlatokat a középeurópai sorsközösség szempontjából filozófiai-lag mérlegelni, mint korábban Eötvös József báró.⁹¹

machivellisme sont la base de la politique et de la diplomatie de Romé, de la Prusse aussi bien que de l'Autriche. Les Empires centraux se sont unis non seulement á cause de leur situation géographique, mais aussi á cause de leur intímé confraternité spirituelle.

Nous voyons donc opposés dans cetté guerre universelle, d'une part, la puissance d'un monarchisme médiéval, théocratique, d'un absolutisme antidémocratique et antinational; et d'autre part, des Etats constitutionnels démocratiques, républicains, qui reconnaissent le droit de toutes les nations, grandes et petites, á l'indépendance politique. Comme l'a dit l'empereur Guillaume II cetté guerre est une lutte entre la conception prussienne et la conception américaine; c'est un conflit entre la lumière et les ténébres, la justice et la violence, les époques obscures et le progrès, le passé et le futur.“
Id. mű 31. s. köv. 1.

⁹¹ Róla írja Redlich: „Ist die allgemeine Grundrichtung der Eötvösschen Ideen von der westeuropäisch-liberalen Weltanschauung beherrscht, die in dem Konstitutionalismus die Quelle alles sozialen und politischen Fortschrittes erkennt, so ist doch

Így a közírás terén túlsúlyba jutottak a destruktív gondolatok, és a trón várományosát, a szellemileg szintén erősen szlavizálódott Ferenc Ferdinánd főherceget is hatalmukba kerítették. A főherceg szakított is a természetes középeurópai rend alapelveivel, a tér és faj princípiumával, következésképpen a középeurópai sorsközösség gondolatával is. Szembefordult a Kárpáttér egységes magyar államgondolatával, ellensége lett a dualizmusnak, ellenzője az olasz szövetségnek és jóidőig még a német szövetség szükségességében is kételkedett. A németiség és magyarság helyett a szlávokra kívánt támaszkodni és a nemzetiségi és demokratikus elv alapján új országokra tagolt birodalmát orosz szövetséggel akarta megtámogatni.⁹² Ezeken a hibás gondolati vágányokon született meg a háború utolsó napjaiban (1918. X. 16.) az a szerencsétlen császári manifesztum, amely Ausztriát nemzetiségi államok fő-

vor allen bemerkenswert, wie sich der liberale magyarische Patriot, trotz der erdrückenden geistigen Macht, welche jene westeuropäischen Anschauungen damals ausübten, den Blick' freigehalten hat für die besonderen, Bedürfnisse und die Eigenart des österreichischen Reichs- und Staatsproblems. Die volle Erkenntnis dieses letzteren befähigt ihn von Torn herein, das allgemeine politische Ideal seiner Zeit, den bürgerlichen Liberalismus Frankreichs, kritisch zu betrachten sowohl an und für sich als Produkt der Entwicklung der französischen Nation, wie auch in Hinsicht seiner Uebertragbarkeit auf Oesterreich -Ungarn.“ Redlich, id. mű II. 569. l.

⁹² Eöttevényi Olivér, Ferenc Ferdinánd (Budapest 1942) és Maurice Murct, L'archiduc François-Ferdinand (Paris 1932).

derációjává, úgynevezett *Nationalitätenbundesstaat*-t akarta átalakítani, de amely a dolgok természetes következményeként néhány napon belül a heterogén Ausztria széthullásához vezetett.

A közép-európai eszmény elhomályosulása a XIX. század utolsó évtizedeiben már Magyarországon is aggasztó tünetekben jelentkezett. Itt azonban volt egy ember, Tisza István gróf, a magyar miniszterelnök, aki ennek az eszmehullámnak csodálatos energiával állt ellen és a német nép nagyjaival együtt tartotta a lelket Közép-Európában. Az ő mártírhalálával (1918. X. 31.) azonban Magyarországon is ledőlt az utolsó akadály azok előtt a főleg zsidó és egyéb idegen származású intellektuelek előtt, akik a tér, faj és a keresztény kultúrközösség elveit megfontolás nélkül piacra vitték és helyettük a divatos koreszméket mérlegetelés nélkül alkalmazásba vették. A magyar történelem több mint ezeréves európai szakaszában most történt meg először, hogy az ő személyükben az állam élére olyan emberek kerültek, akik lelkében szikrányi sem élt az ősi magyar politikai hagyományokból és faji tulajdonságokból, akik az egységes Kárpátteret „keleti Svájcá” akarták föderalizálni (Jászi-Jakubovics nemzetiségi miniszter), a veszélyzónában „nem akartak többé katonát látni” (Linder hadügyminiszter szavai) és akik Lenin személyében „új Krisztus” eljövételét üdvözölték (*Az Est* c. zsidó napilap). Ezek a vezetők tehát szintén magukévá tették atszlávok filozófiáját, a keleti sorsközösség hitelét. Miként a monarchia másik felében, Magyarországon is bekövetkezett a végzet. Az „öszirózsás” forradalom után Nép, Ország, Állam feltartóztathatatlanul rohant

a végső kifejlés felé, a keleti koncepciót egyedül biztosítani tudó kommunista Oroszország karjaiba.⁹³

A középeurópai sorsközösség tudata Bismarck bukása (1890) után Németországban is fokozatosan elhomályosult. Ez az állam is rabjává lett a demokratikus és nacionalitárius elképzeléseknek, másrészt — súlyosan félreértve a német-magyar sorsközösség szabályait — a *Drang nach Osten* keretében egy új középeurópai politikai rendszert dolgozott ki, amely a magyar királyság elnyelésével, függetlenségének feláldozásával vészterhes jövőndőt szánt a sok megpróbáltatáson keresztülment magyar népnek. A régi

⁹³ Szekfü Gyula írja, hogy a faj vérállománya alapján determinált örökséget az asszimilálódó idegen egyetlen nemzedék alatt képtelen átvenni, tehát képtelen beilleszkedni a választott közösségbe; „az ilyen, legjobb akarata mellett is csak utánzó, nem pedig alkotó szerepet játszhat, szerény hatáskörben végrehajtja a nemzeti munkát, melyet a népfajban erősen gyökeret vert egyének bíznak rája, de nem rendelkezhetik, nem gondolkozhat a népi összefüggés, az egész embercsoport javára, vagy nevében.“ *Történetpolitikai tanulmányok*, 90. s. köv. 1. Ugyanígy vélekedik az újabb történetfilozófia is: „Der Volksgenosse — írja Walther — ist nicht nur Konnationaler, Mitbürger und Träger gleicher Strebungen und Ideen, sondern ist dem Lebensempfinden nach als Mitträger des gemeinsamen zeittiefen Blutes und des gemeinsamen Kulturerbes, dessen Artgenossheit und also Gesundheit, Wurzelfestigkeit und Echtheit von dem Rassengrunde abhängig ist.“ Walther, a *Historische Zeitschrift* id. számában, 2. 1. Ha tehát az asszimilálatlan idegen irányító pozícióba kerül — katasztrófába sodorja az eléggé nem óvatos faji közösséget. Ez történt nálunk is 1918/19-ben, a faji álláspont szomorú igazolására.

Közép-Európa felszámolásának eszméje tehát itt is felülkerekedett.

Azok a gondolatok, amelyek a magyar és általában a középeurópai vezető nemzetek életelveinek elhomályosításához vezettek, a szabadkőművesség, a korlátlan kapitalizmus és a demokrácia kereteiben fejlődtek nagygyá. Ebből a három várból, amelyben mindenütt a zsidóság vitte a vezetőszerpet, szakadatlan hévvel ostromolták a magyar életelveket biztosító intézményeket: az egyházat (a szabadkőművesség), a társadalmat (a kapitalizmus) és az államot (a demokrácia).⁹⁴ Velük szemben hiába hangoztatták remek szép dolgozataikban a magyar élet alaptörvényeit Concha Győző, Beksics Gusztáv, Balogh Pál, Bartha Miklós és mások, — a hármass koalíció, kezében a saját Ő Felségével, túlharsogta őket.⁹⁵

⁹⁴ V. ö. a Szabadkőművesség szerepére: Mgr. Jouin, *Le péril judéo-maconnique II. La judéo-maconnerie et l'Eglise catholique* (Paris 1921) és Somogyi István, *A szabadkőművesség igazi arca I—II.* (Budapest 1929); a kapitalizmusra: Szekfű Gyula, *Három nemzedék* (Budapest 1921); a Zsidó kérdésre: vitéz Kolosváry-Borcsa Mihály, *A zsidókérdés magyarországi irodalma* (Budapest 1943) c. munkákat. A demokrácia szerepét a magyarság életében — sajnos — még senki sem vizsgálta tudományosan.

⁹⁵ Concha Győző mély gondolatokkal megírt idevágó dolgozatainak legtömörebbike, „A magyar faj hegemoniája” címet viseli (1890), amelyet *Össze gyűjtött értekezései és bírálatai* I. kötetében (Budapest 1928) a Magyar Tudományos Akadémia újra kiadott. A magyar állam és nemzet élettörvényeit a legtöbb oldalról Beksics Gusztáv munkái világítják meg; az ő publicisztikai tevékenységét vizsgálja Pi-

Közép-Európa vezető népeit tehát éppen a legváltóságosabb időben, a világháború zivatarában hagyta el politikai karizmájuk, amikor a legnagyobb lelki ellenállásra és a legnagyobb szellemi erő kifejtésre lett volna szükség. Németek és magyarok, mitsem sejtve arról, hogy a demokrácia és a nemzetiség elve számukra rettenetes méreg, magukévá tették az ellenfél eszményeit s nem látva többé értelmét a küzdelemnek, letették a fegyvert. Közép-Európa valóban dalolva menetelt a halálba...

kéthy Károly, készülő doktori értekezésében. Balogh Pál téziseinek egyik legjobb foglalata, A magyar faj uralma (Budapest é. n.), mely a Magyar Könyvtár 364. sz. füzeteként jelent meg. Bartha Miklós gondolkodását híven tükrözik Összegyűjtött munkái I—VI. (Budapest 1908/1913). A magyar sorstudomány felvirágoztatása szempontjából kívánatos volna nagy publicistáink műveinek modern szempontú tudományos megvizsgálása.

VII. FEJEZET

A SZLÁV HEGEMÓNIA KORSZAKA, 1918-1938

1. A Kárpátmedence széttagoltsága

Amint a magyarság tudatában a Kárpáttér életelvi elhomályosultak és benne apriori politikai tanok vertek gyökeret, e nép kárpáti vezérs'zerepének szükségszerűen vége lett. A nagy magyar magtáj helyett most a kisebb peremmedencék, illetőleg a bennük élő népek jutottak vezetőszerphez: a Cseh-medence, a szerb Morava-medence meg a két román alföld. Mindezek kiléptek természetes földrajzi kereteikből és híven az egy évezreddel azelőtti hasonló történeti alakulatokhoz, határaikat a nagy folyók, a Duna és Tisza vonaláig igyekeztek kitolni. Ezeket a túlméretezett határokat azonban nem sikerült teljesen elérniök, mert e másodrendű államalkotó erők nem nagyhatalomnyi erővel avatkoztak be a Kárpáttér viszonyaiba, miként a római, a frank vagy a török birodalom. Az új széttagoltság inkább a hun birodalom szétbomlása után bekövetkezett helyzethez hasonlítható, vagy a magyar honfoglalás előtti zavaros állapotokhoz. így a három új állam: Csehszlovákia, Jugoszlávia és Nagy-Románia éppúgy nyögte a földrajzi, gazdasági és stratégiai bajok egész sorozatát, mint a korábbi hasonló

történeti alakulatok. *A másodrendű erők expanziójával tehát a Kárpáttérben ismét a leggyengébb politikai felépítés, a tiszta peremállamiság korszaka következett be.*

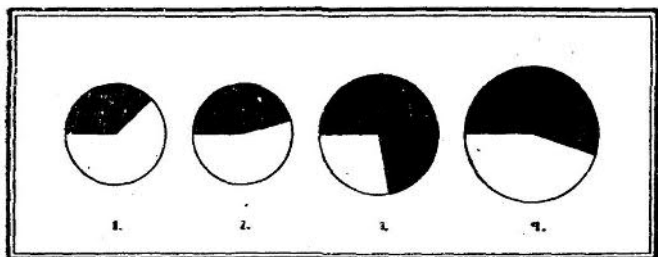
A három utódállam nemcsak a belső térdinamikával, hanem az őket elvileg létrehozó koreszmékkel — a nacionalitárius és demokratikus elvvel — is szöges ellentétben állt. „Csehszlovák“ nemzet és „délszláv“ nemzet ugyanis, amely a csehszlovák illetve délszláv államgondolatot lett volna hivatva hordozni, gyakorlatban nem létezett; ezek filológiai fogalmak voltak, arra jók, hogy a nagycseh és a nagyszerb állameszmét álcázzák. Az összetett államnemzet mellett mindhárom államban még nagyszámú, korábban önálló állami életet élt, tehát nagy politikai feszítőerővel bíró néprészek, úgynevezett „kisebbségek“ is léteztek, úgyhogy az új államok néprajzilag rosszabb összetételűek voltak, mint a régi Magyarország, amit pedig ezen a címen romboltak le (1. a 11. képet).⁹⁶

Rossz szerkezeti felépítésük volt ezeknek az államoknak az őket életre hívó másik koreszme, a demokrácia szempontjából is, amely tudniillik végső fokon a nemzeti önrendelkezés (wilsoni) elvét teszi

⁹⁶	össztlakosság	„többség“	„kisebbségek“
Csehszlovákia	13.724.453	6.299.237 (cseh)	7.425.216
Jugoszlávia	13.621.592	5.136.693 (szerb)	8.484.899
Nagy-Románia	16.016.935	10.548.170 (román)	5.468.765
összesen	43.362.980	21.984.100	21.378.880

Horváth J., i. d. m. ú. v. e. 34. 1. Erre a rossz etnográfiai felépítésre utalt az egykorú publicisztikai irodalom, amikor ezeket az utódállamokat „filológiai államoknak“ (Philologenstaat) nevezte.

meg az államalkotás legfőbb pillérének. Önrendelkezésre ugyanis a pár négyzetkilométert kitevő Sopron és környéke kivételével az elcsatolt 232,448 km²-en sehol nem került sor, pedig Magyarország akkor hajlandó volt elfogadni ezt az elvet határai megállapítására s fődelegátusa, Apponyi Albert gróf révén a Békekonzferencián 1920. február 12-én tett is ilyen

A délszláv (1), a csehszlovák (2) és a nagyromán (3) állam felépítése a néprajzi elv szempontjából; mellette (4) Magyarország az 1910. évi állapot szerint (11. kép; v. ö. a 96. sz. jegyzettel)

értelmű előterjesztést. A cseh, szerb és román kormány azonban keresztülvitte, hogy a Konferencia elutasítsa a magyar delegátus javaslatát.⁹⁷ így a három államban az egyenkint 100—100, összesen 300 egységet kitevő népesség közül az államfenntartó akaratot csak mintegy 170 egység képviselte, tehát körülbelül 56% szemben a régi Magyarország helyzetével, ahol az ország népességének még 1914-ben is körülbelül 75 0/0-a volt államfenntartónak tekinthető.⁹⁸ A szó-

⁹⁷ Ez volt a későbbi Kisantantot alkotó három állam első együttes fellépése. Horváth, id. mű 32. l.

⁹⁸ V. ö. Baráth, Magyar történet 185. l.

banforgó három állam a hiányzó egységeket aztán fiktív szavazatokkal pótolta, félrevezetve a Békekonferencia bírák.“ Az új Közép-Európát tehát a második koreszme is kevésbé igazolta, mint a ledöntött régít.

A -peremállamok olyan szervi hibákkal — tér-dinamikai és koreszmebeli — ellenmondásokkal jöttek a világra, hogy létük belpolitikailag minden reális államfenntartó erőt nélkülözött.

Ezeknek a „mesterséges államoknak“ (*künstliche Staaten*) a helyzete a térközi dinamika szempontjából sem biztatott nagy jövővel (1. a 12. képet). Közép-Európa vezérnépeit a veszített háború után ugyan lefegyverezték, de ez csak ideiglenes állapotot jelenthetett. Csehszlovákia hosszan elnyúló, félkörben a németiségtől, déli hosszabb oldalán a magyarságtól körülölelt teste stratégiailag rendkívül sebezhető volt. Súlyosbította a bajt, hogy ez a mesterséges állam éppen ezeknek a népeknek a szemében nélkülözte létjogosultságát és egyetlen lehetséges jó szomszédját, Lengyelországot is ellenségei közé számlálta. Amit Csehszlovákia számára a szomszédos német nagyhatalom jelentett, azt jelentette Románia számára az orosz, Jugoszlávia számára az olasz nagyhatalom, megtoldva itt is két átkaroló ellenséggel, a magyar és a bolgár hatalommal. A három azonos érdekközöségbe tartozó új állam háborús konfliktus esetén csak nehezen támogathatta volna egymást, mert közülük

⁹⁹ Innen eredt az utódállamok másik publicisztikai jelzője, hogy tudniillik ezek „összehazudott államok“ (*zusammen-gelogene Staaten*).

kettő, Csehszlovákia és Jugoszlávia közvetlenül nem is érintkezett egymással¹⁰⁰ s Csehszlovákia és Jugoszlávia

A Kárpátmedence széttagoaltsága, 1918-tól 1938-ig.
(12. kép; v. ö. az 1. képpel)

¹⁰⁰ A középeurópai államok és népek sorsát új mederbe terelő párizsi béketárgyalások idején ugyan sok szó esett egy „szláv folyosóról“, amely a Dunántúl nyugati vármegyéinek területén haladt volna keresztül és hivatása lett volna ennek a két imperialista szláv államnak az összekötése és a magyarság-németség egymástól való elszigetelése. Ez az óriási jelentőségű terv azonban, amelyet ártatlanul a XVI—XVII. században keletkezett szláv néprajzi szigetmaradványok „felszabadításával“ indokoltak meg, szerencsére meghiúsult. A folyosó kétségtelenül lényeges szerkezeti eleme lett volna az új státuskvónak.

Romániával is csak vékony, stratégiaileg alig szamba-
vehető sávon függött össze. Az pedig egyenesen
katasztrófálissá tette a helyzetet, hogy mind a három
ország messze esett azoktól a nagyhatalmaktól, ame-
lyek számukra veszély esetén segítséget nyújthattak
volna. *A térközi dinamika szempontjából tehát gya-
korlatilag mind a három állam elszigetelt helyzetű
és bizonytalan jövőjű politikai alakulatnak volt te-
kinthető, így a Kárpáttér új rendje a tartósságnak
semmi jelét sem viselte magán; ez a táj ismét rengést
zónába került.*

Ezek az aggasztó körülmények teszik érthetővé,
hogy a három utódállam életében a legfőbb probléma
az volt, hogy amennyire emberi kéztől függött,¹⁰¹
szervi fogyatékságait bel- és külpolitikailag ellen-
súlyozzák, tehát az állam felépítését a létét indokoló
néprajzi és demokratikus elvekkel összhangba hozzák
és a rossz térdinamikai helyzetet körültekintő diplo-
máciai tevékenységgel és messze elágazó szövetségi
rendszerrel ellensúlyozzák.

¹⁰¹ A földrajzi helyzet t. i. megváltoztathatatlan: Csehszlo-
vákiát a Kárpátok magas vonulatai két részre osztják, s ennek
megfelelően a cseh rész folyói a német térség felé, a szlovák
rész folyói a magyar térség felé folynak; tehát hegy- és víz-
rajzi adottságai az államnak kétféle irányt írnak elő térközi
elhelyezkedés szempontjából. A Kárpátok és a nyomában ki-
épült vízrajzi hálózat Nagy-Romániát is két részre osztja:
és Erdélynek nyugati, a két román alföldnek pedig balkáni
tájékozódást ír elő. A Dráva, Duna erős dinamikai hatású mély
árkai Jugoszlávia kárpáttéri szerzeményeit is erősen elválasztotta
a szerb magtájtól.

A néprajzi helyzet javításának szüksége készítette a három államot nagyszabású telepítési politika folytatására, asszimilációs célkitűzésű iskolapolitikára, kisebbségellenes felekezeti, gazdasági és szociálpolitikára, amelyek „*douceur*“-jéről vezetőik nyilatkozatai is fogalmat adhatnak.¹⁰² A demokratikus elvvel való összhangbajutás, amely a lakosság nagy többségétől az állameszme igenlését kívánja meg, arra kényszerítette őket, hogy kisebbségeik nemzeti öntudatát példátlan durvasággal lerombolják és helyébe új állami tudatot ültessenek. Ez a politika legtöbb esetben a zsidók magyarokként vagy németekként való szerepeltetéséhez és renegátok tenyésztéséhez vezetett.

A térközi helyzet bizonytalansága miatt az utódállamok a történelem egyik legnagyobb szabású külföldi propagandáját hívták életre, hogy ezáltal a világ konzervatív elemeit meggyőzzék a térség és fajiség elvének, mint tájszervező princípiumnak elavultságáról, tehát arról, hogy Közép-Európában a németiség és a magyarság vezetőszerpe többé vissza nem állít-

¹⁰² Jorga Miklós volt román miniszterelnök felfogása szerint Romániában csak románoknak van helyük: „Románia a Románilor, a tuturor Románilor si numai a Románilor.“ Nichifor; Crainic, *Ortodoxie fi Etnocratie* (Bucuresti é. n.) 275. l. Hogy ezt a célt minél hamarabb elérjék, vallották, hogy az országot „bottal és vasvillával“ kell egyesíteni (*unificarea în baf si cu furcá*). Baráth, *Magyar történet*, 186. l. A csehek propagandistái is csak 50 évnyi türelmet kértek Európától, mert az új állam sokmilliók kisebbségét arra már felszívta volna. V. ö. L. Eisenmann, *Les traités de Neully, de Saint-Germain et de Trianon* (Paris 1931) 14. l.

ható.¹⁰³ A világnézeti harcon kívül az utódállamok: külpolitikai céljai közé tartott az is, hogy egymásközi kapcsolódásuk legfőbb akadályát, a maradék Magyarországot, ezt a „kemény magot“ szétmorzsolják és, nyomasztó helyzetükből legalább a belsőkárpáti határait felől megszabaduljanak.¹⁰⁴ A propaganda-hadjárral, valamint a katonai beavatkozásnak — Csonka-Magyarország végleges felosztásának — tervével párhuzamosan haladt a harmadik magyarelles támadóvonal. Ez azt célozta, hogy a magyar állam nacionalista kormányát megbuktassák, és helyére velük azonos politikai elveket valló, demokratikus és nacionalitárius kormányt állítsanak,„ nevezetesen hogy a bukott 1918/19-es rendszer zsidószabadjómíves vezetőit visszahozzák, akik belenyugodtak volna a fennálló viszonyokba. Ez magyarázza, meg azt a jelentős anyagi támogatást, amellyel az utódállamok a magyar emigrációt húsz éven keresztül, fenntartották. De mindezen nemzedéknyi szükségletet kielégítő expediensen túl szemük előtt lebegett a „nagy politika“, különösen Csehszlovákia irányítói

¹⁰³ Erre a propagandatevékenységre élénk világosságot derítenek a prágai külügyminisztérium sajtóosztályának titkos, okmányai, amelyeket Rudolf Urban, *Demokratenpressaim Lichte Prager Geheimakten* (Prag 1943) címen német nyelven is közzétett.

¹⁰⁴ „S'il n'y avait que la question d'Autriche, — s'ohajt fel az anonimitásba burkoló L. Eisenmann, — le problème posé a la Petite Entente ne serait pas très compliqué á cesoudrc II l'est plus, parce qu'á côté de l'Autriche au coeur et au centre de la Petite Entente, — comme au milieu du fruit ser trouve un noyau extrémement dur et difficile á faire sauter — il y a la Hongrie.“ *Le Monde slave* 1930. II. 406. 1.

előtt, hogy tudniillik a középeurópai helyzetet egyedül garantálni képes Oroszországot — híven a korábbi jól átgondolt tervekhez — az európai politikába bevezessék és saját ingadozó uralmukat annak erejével biztosítsák. Csehszlovákia s tágabbról a Kisantant, a Balkánantant és Franciaország hivatásának Benes azt tartotta, hogy ezeket az 1918-as állapotokat addig fenntartsák, amíg Oroszország újra felfegyverkezik és hegemoniáját Közép-Európára is kiterjeszti.¹⁰⁵

Ez a nagy játszma, amelyben a legfurcsább szerepet Románia töltötte be, drámai kifejlődéséhez közeledett a harmincas évek közepén, amikor a francia-cseh-orsz szövetség létrejött (1935). Ekkor végre mindenki előtt világossá lett, hogy a kisantant-népek az érdekkörükbe tartozó szövetségesekkel együtt nemcsak Kelet befolyási övezetét akarják ismételten a Baltikumig, az Alpokig és az Adriáig előretolni, tehát Európát ezeresztendő civilizációs sikerétől megfosztani, hanem Nyugat elárulását is tervezik. E szé-

¹⁰⁵ Az új peremállamok világpolitikai hivatását vezetői és publicistái bőségesen fejtegették. A. Chmelaf a világháború végéről szólva ezeket a gondolatokat veti papírra; „Le p r o b l é m e é t a i t d o n c e t d é v a i t é t r e n o n p a s s i m p l e m e n t d e l i b é r e r c e s n a t i o n s [l e s n a t i o n a l i t é s d ' A u t r i c h e - H o n g r i e] , m a i s e n c o r e d ' é t a b l i r u n n o u v e a u s y s t é m e d e l ' E u r o p e c e n t r a l e . . . “ Le Monde slave 1928. IV. 419. s köv. l. Az új Közép-Európa egy másik — névtelen — bölcslője szerint: „Parmi ces peuples de l'Europe centrale 30 millions de Slave s... forment le trait d'union naturel e n t r e l a m a s s e r u s s e e t l e r e s t é d u c o n t i n e n t , s o n t l a g a r d e p r é d e s t i n é e d e c e p o n t e n t r e l ' O r i e n t e t l ' O c c i d e n t q u e l e M i t t e l e u r o p a g e r m a n i q u e v o u l a i t t r a n s f o r m e r e t t r a n s f o r m e r a i t n é c e s s a i r e m e n t e n c o r e e n u n e d i g u e

dületes politikai tervek kivitelezésének előestéjén azonban működésbe léptek Belső-Európa regenerálódott erői, mire az orosz előőrsállamok kártyavárként összeomlottak és a szlávok és szövetségeseik túlméretezett világtörténeti hivatása Közép-Európában csődöt mondott.

A másodrendű terek erőire felépített középeurópai államrendszer a húsz-huszonhárom esztendőös existenciális küzdelemben felörlődött, s körülbelül ugyanannyi idő alatt elpusztult, mint a hún és frank birodalom összeomlása után keletkezett tiszta peremállainok, immár sokadszor bizonyítva, hogy ezen a földrészén miképp nem lehet tartós államokat építeni.

2. A magyarság újjáépítő törekvései

Az a demokratikus és nacionalitárius mozgalom, amely az első világháború végén a Kárpáttér politikai rendjét felforgatta, Csonka-Magyarország

de séparation, haute, large, puissante, hérissée de défenses, infranchissable.“ Le Monde slave 1928. IV. 335. s. köv. 1. Ezt a hivatást Benes már a békeszerződések és az 1920-as lengyel háború idején is Oroszországgal karöltve képzelte el. Ennek megfelelően gondolkodott külügyminisztersége majd államelnöksége idején is. „Benesch betrachtete den Zeitraum — írja Horváth Jenő — zwischen der Entkräftung und Wiedererstarkung Russlands nur als Übergang; seiner Auffassung nach hatte die Kleine Entente auch nur diesen einen Zweck: diese Übergangszeit auszufüllen und ruhig abzuwarten bis die russische Macht wieder zu Kräften kam und die Verwirklichung der Pläne von Kramarz und Masaryk ermöglichte.“ Horváth, id. mű 64. 1.

hamarosan elcsendesedett. A maradék ország magyarsága ugyanis egyik legvitézesebb katonájának, nagybányai Horthy Miklós vezetése alatt a „szegedi-gondolat“ jegyében már 1920-ban visszatért történeti útjára, amelyet a hajdani nagy magyar vezérek faji tehetségüktől vezetve, a Kárpáttér dinamizmusával összhangban alakítottak ki. Ez az út tehát ismét a kereszténységgel jelképezett nyugati sorsközösségbe és a térség és fajiség mozzanata által meghatározott államgondolathoz, szóval az örök magyar eszmények felvételéhez vezetett. *A magyarság — íme megaláztatásának újabb korszakában is hű maradt önmagához, megtartotta a Kárpáttér uralmához illő nagyllami koncepcióját, miként a török és német kori szerencsétlenség idején és ezzel megmentette a középeurópai történeti táj természetes szervezkedési alapelveit.*

A magyarság régi hivatástudatának megmaradása most is világtörténeti jelentőségű következményekkel járt. Negatív értelemben azért, mert visszatartotta a nemzetet attól, hogy kezét nyújtson a Kárpáttér, tágabban Közép-Európa demokratikus és nacionalitárius elvek szerint való megszervezéséhez és egy tál lencséért — az akkor élő nemzedék nyugalmáért — az egész nemzet jövőjét eladja. A magyarság ezt az öngyilkos gondolatot szerte a világon ismertté vált tiltakozó szavaival — *Nem! Nem! Soha!* — a leghatározottabban visszautasította. Elutasító magatartásának mély értelme volt német, olasz és bolgár szempontból is. Mert a múlt ismeretében kézenfekvő, hogy a Csonka-Magyarországgal kiegészült esetleges Kisantant olyan dél és nyugat felé akcióképes nagyha-

talmat alkotott volna, amelynek sikerült volna távol tartani Belső-Európa erőit a maga határaitól, amíg a keleti koncepció támasztéka, Oroszország újra fel nem fegyverkezik. Pozitív értelemben azért volt nagy-jelentőségű a szegedi-gondolat, mert belőle önként következett, hogy a magyarok a keleteurópai megoldás híveit, a bolsevistákat országukban ártalmatlanná teszik. És logikusan következett az is, hogy 1920-ban, amikor egész Közép-Európa még az internacionális és demokratikus mámorban élt, ez a kis ország, elhagyottan és elszigetelten, minden akadály és kockázat ellenére, hatalmas segítséget küldött Lengyelországnak és megakadályozta, hogy az orosz bolsevizmus átugorja a Kárpátok bástyáit és azon belül újabb támpontokat létesítsen.¹⁰⁶ Ennek a lépésnek a jelentőségét csak ma fog-

¹⁰⁶ Az idevágó hivatalos anyagot legelőször Louis Villát akkor besanconi egyetemi tanár dolgozta fel *Le rôle de la Hongrie dans la guerre polono-bol ehévíck de 1920* címen a *Revue mondiale* 1930. évf.-ban. A különnyomatban is megjelent tanulmány megdöbentő adatokkal világítja meg a cseh-szovjet szolidaritás akkori fokát és a ténylegesen célhoz ért magyar segítséget a következőkben összegezi; „En somme, au cours de cetté année 1920, en idehors du materiéi de guerre étranger, transporté sur les voies ferrées de Hongrie, les stocks de guerre fabriqués en Hongrie et envoyés á la Pologne furent les suivants: 48 millions de cartouches Mauser, 13 millions de cartouches Mannlicher, 240 cuisines roulantes, 200 cuisines portatives, 80 fours de campagnes, et plusieurs millions de chargeurs et amorces pour fusils Mauser. — Ainsi donc au cours de la guerre polono-russe de 1920, la Hongrie fidèle á ses amitiés historiques a rendu á la Pologne d'importants Services tels que, sans eux, l'armée polonaise n'aurait pas pu tenir tété á l'ennemi devant

juk fel teljes egészében, amikor az összefüggéseket világosan látjuk és tudjuk, hogy Csehszlovákia Tuka-csevszkij seregeit már *vörös* kormánnyal készült fogadni... A magyarság, miután a besenyők, kunok, tatárok és törökök ellen megvédte Nyugatot, történeti érdemeit most, Európa legválságosabb idejében új tétellel gyarapította. Csonka-Magyarország kitartása a középeurópai sorsközösség eszményei mellett versenyfutás volt Csehszlovákiával, amely ugyanabban a térségben a keleti sorsközösség pionírjának szerepét játszotta. Ez a két ország lévén a Közép-Európa sorsáról dönteni hivatott mérleg két karja, érthető, ha a feszültség köztük volt a legnagyobb.¹⁰⁷ *A magyarság tehát a trianoni börtön idején is bebizonnyította, hogy a nyugati kultúra és a középeurópai sorsközösség nagy problémáit teljes felelősséggel át-*

Varsovie. En même temps la Hongrie a donné le plus noble exemple de son dévouement à la cause générale de l'humanité civilisée.“ Id. k n y. 10. 1. Magyarul: Divéky Adorján, Külügyi Szemle 1938. XV. évf. 3 .sz.

¹⁰⁷ A francia Louis Eisenmann jól látta, hogy a csonka Magyarország és a Kisantant harca voltaképpen a kétféle világnézetnek és a kétféle tájszervezési módnak — Közép-Európának és Kelet-Európának — a harca volt: „...en réalité — írta egy helyt, — la lutte pour l'adaptation, pour l'intégration de l'Europe centrale est une lutte qui se résume, qui se personnifie, si j'ose dire, entre l'esprit qui régné dans la Petite Entente et l'esprit qui régné encore aujourd'hui au moins dans le gouvernement et les milieux dirigeants de la Hongrie.“ Le Monde slave 1930. II. 406. 1. V. ö. Masyak hasonló filozófiáját a 90. jegyzetünk szerint.

érzi és tanúságot tett arról, hogy a Kárpáttérnek a legmegbízhatóbb népe ma is ő. A magyar nemzet különleges küldetését úgy teljesítette a legjobban, hogy önmagához, létezésének alapelveihez, következésképpen a Kárpáttérben való vezetőszeréhez hű maradt.

Nem a véletlen események összejátszása eredményezte, hanem a térdinamikai erők csodálatos szuggesztíója, hogy a nagy magyar út elvei, — a nyugati kultúrközösség, a térség és fajiség determináló elve, — amelyek egyúttal Belső-Európa tájszervező elvei. Benito Mussolini és Hitler Adolf zseniális meglátása folytán a német és az olasz államgondolatban is helyreálltak és így a politikai mozgatóerők Közép-Európa mindhárom vezértájában ismét azonosultak. Ennek következtében ez a három térség — Magyarország, Itália és Németország, — és a három vezér: Horthy, Mussolini és Hitler egyképen a régi sorsközösség visszaállítására törekedett és az újabb európai sorsfordulón ismét életrehívta a bevált régi szövetséget.

Ma még nem lehet történeti szemszög alatt pontosan megállapítani, hogy a régi kapcsolatok felélesztéséhez melyik fél mennyivel járult hozzá. Annyi azonban bizonyos, hogy Csonka-Magyarország kezdetől fogva a szláv Közép-Európa lebontása és a Belső-Európával való kapcsolat helyreállítása érdekében tevékenykedett, mert a revíziós mozgalom, Magyarország törekvéseinek leghűbb kifejezője ezeket a célokat szükségszerűen magában foglalta. Az is közismert tény, hogy a fasiszta Itália Duceja az olasz félsziget stratégiai határát, a nagy római imperátor, Marcus Aurelius nyomdokain haladva, a Kárpátok

hatalmas hegyvonulatában pillantotta meg s a német birodalom vezetői is tisztában voltak azzal, hogy az egységes Kárpáttér Kelet felé számukra is az utolsó védőbástya, amelynek leghivatottabb őrzője a magyarság. A Duce és a Führer azt is megértette, hogy Közép-Európa csak úgy tarthatja fenn kelet és nyugat felé kívánatos záróállását és a vele kapcsolatos expanziót, ha az olasz és a német térség egymással őszintén megbékül és szorosan egybefonódik.

Gömbös Gyula magyar miniszterelnök, a magyar-német-olasz terek kölcsönös szolidaritását érezve, miként néhány emberöltővel előbb Andrássy Gyula gróf, Közép-Európa újjászületése és a három térség egységes szövetségbe vonása érdekében jelentős diplomáciai tevékenységet fejtett ki és nagyrészt neki tulajdonítható, hogy ezt a célt kellő időben sikerült elérni. A következmények ezúttal is igazolták, hogy a térdinamikai szabályokkal egyező út a helyes, mert amiként a török hatalom kiűzése a XVII. században és a Habsburg-összállamgondolat likvidálása a XIX. század közepén, úgy most is az egyesült német-olasz-magyar erővel indult meg Közép-Európa újjáteremtése, az erők természetes egyensúlyának helyreállítása. Bulgária bevonásával és balkáni hivatásiának átvételével ismét maximálissá lett Közép-Európa saját erőivel elérhető biztonsága, amely kelet és nyugat felé immár messze előretolt záróállásokban védelmezi jövődjét.

Mint annyiszor a történelem folyamán, ezúttal is a magyar államgondolat fokozatos megvalósítása és a német-olasz-magyar-bolgár sorsközösség helyreállítása mutatkozott a középeurópai nagy népek szebb jövődjére egyetlen lehetséges biztosítékának.

Konklúzió

Ha a kárpáti államépítés filozófiai tanulságait e közel kétezer esztendőre kiterjedt geopolitikai és történetpolitikai vizsgálat alapján rövidre fogva kívánjuk megfogalmazni, a következő megállapításokat tehetjük:

1. *Mivel a Kárpátmedence Belső-Európa életében, Belső-Európa pedig a Kárpátmedence életében elsőrendű politikai és katonai szerepet játszik, mindkét történeti táj számára létkérdés, hogy azonos sorsközösségüket tudatosítsák és kölcsönösen a legtartósabb uralmi formula szerint szervezkedjenek;*

2. *Mivel a Kárpátmedencében ismétlődő két uralmi formula — a medenceállam és peremállam — közül a térdinamikai és a történeti erővel összhangban álló medenceállam kétségtelenül tartósabb (1. a 13. képet) és mindazok közül a népek kötiül, amelyek a Kárpáttérben valaha is megfordultak a legnagyobb dinamizmusról és a legmegbízhatóbb középeurópai magatartásról a magyar nép tett tanúságot, — nyilvánvaló, hogy Közép-Európa stabil politikai rendjének a magyar vezetésű medenceállam az egyik legfőbb kritériuma.*

Aki az új Európához időtálló építőköveket keres, annak számára ezek az ismeretek becses tanulságul szolgálhatnak.

FÜGGELÉK

Az országépítés problematikája a mai magyar gondolkodásban

A Kárpátmedence földrajzi és történeti mozgástörvényeit ismerve, nem lehet közömbös számunkra laz a kérdés, hogy "a háború Ötödik esztendejében is tisztában vagyunk-e a kárpáti államélet alapfeltételeivel, a térség és fajiség mindent szabályozó mozzanataival, és vájjon azok szerint határozzuk-e meg az új korszellemmel szemben való magatartásunkat. Az sem mindegy, hogy a térség, fajiség és a korszak ötvözetéből alakult és életeszmeny gyanánt elfogadott eszmerendszerhez igazodik-e nemzetünk cselekedeteiben is és állhatatosan törekszik-e arra, hogy a magyar életet vele maradéktalanul összhangba hozza. Nem közömbös dolog egyszóval, hogy ma is a történeti, azaz a nagy magyar úton haladunk vagy sem?

A) — Hogy a *térség princípiuma*, a kárpáti államélet legfőbb és örök normája a magyarság rezeztőinek tudatában ma is eleven erővel el, azt nem szükséges hosszasan bizonyítgatnunk, hiszen egész bel- és külpolitikánk tengelye ez az elv, róla és következményeiről szinte naponkint hallunk és olvasunk hit-

vallásokat. Nem is olyan régen boldogult Csáky István gróf külügyminiszter, tehát az arra legilletékesebb egyéniség, kolozsvári díszdoktorrá avatásakor, ünnepélyes keretek közt tett hitvallást emellett és elvileg is igen nyomatékosan hangsúlyozta a kárpáti országeszmény e fontos komponensét. „A magyar diplomácia — mondotta a miniszter — ... tudja, hogy minden nép földhöz van kötve és sorsa földrajzi helyzete által determinálva van. Tudja, hogy a föld erői, a geopolitika tényezői nagy vonalakban parancsolóan előírják a tennivalókat.“¹⁰⁸ El kell fogadnunk tehát, hogy a szentistváni laterjedésű Magyarország, az Árpádok-Anjouk magyar birodalma és az évezredek közep európai szolidaritás mai vezetőinknek és a magyar nemzet nagy többségének is szilárd meggyőződése. Érthető is, hiszen a „jó külpolitika — ezt is Csáky István mondta — mindig évszázados; az elmúlt évszázadokban és földrajzi tényezőkben gyökerezik és a jövő évszázadokra szól“,¹⁰⁹ — tehát a legkevésbé változhat a harctéri jelentések szerint...¹¹⁰

¹⁰⁸ B e s z á m o l ó a kolozsvári m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem 1940—41. tanévi működéséről (Kolozsvár 1942) 36. s. köv. 1.

¹⁰⁹ U. ott.

¹¹⁰ A Közép-Európa állami felépítésével tudományosan foglalkozó külföldi munkák is gyakran a térség elvét választják legfőbb irányelvül, amikor e táj politikai felépítéséről elmélkednek és a differenciáló hatású néprajzi elvvel szemben hangsúlyozzák a tömörítés szükségességét. René Johhanet francia állambölcész például kiemeli, hogy amikor Közép-Európa politikai felépítéséről elmélkedünk, „on ne d'oit pas oublier que cetté immense région réagit naturellement dans un sens antinationalitaire...“

A *faj princípiuma* is, mint a Kárpátmedence államszervező és államfenntartó elve, eleven erővel él a szegedi gondolat kialakítóinak agyában. Gömbös Gyulának még nagy nyomatékkal nevezték magukat kifejezetten „fajvédőknek“ s célkitűzéseikről is világos szavakat mondtak. Az utóbbi másfél évtized alatt azonban ez a gondolat sokak szemében mégis veszi-

De toute f a s o n le Mittel-Europa exige une épine dorsale autre que les nationalités... l'histoire ne cesse d'attirer notre attention sur ce fait primör diai.“ Principe des nationalités (Paris 1923) CXIV. l. — Hasonló meggyőződéssel újítja fel Van Leisen Jacques Bainville még 1920-ból eredő megállapítását, hogy t. i. „cette partie du continent est trop pulvérisée, trop mai agencee pour qu'elle ne se concentre pas un jour.“ Herbert Van Leisen, *Térrés hongroises de Transylvanie* (Genève 1941) 134. l. A kritizáláson túljut és pozitív javaslatokat tesz a német Schneefuss, amikor e táj szilárd ipolitikai felépítése érdekében nagy politikai testek alkotását és a sokállamúság felszámolását — *Überwindung der Vielstaaterei* — jelöli ki a politikai cselekvés céljául. I d. mű 129. l. és v. ö. u. ott 37. l. „Denn gerade h i e r, wo einst die Schütterzone, der Teuf elsgürtel unseres Erdteils lag, muss sich die aufbauende Kraft der Z u k u n f t am stárksten entfalten. Im kahmen einer europáischen Gemeinschaft stellt das Gebiet an der Donau nicht nur den vielleicht schwierigsten Teilbau dar, sondern auch eine starke Sicherung gegen den Östen, dessen Gewalten so oft in den Donauländern bekämpft und überwunden werden mussten.“ Schneefuss, i d. mű bevezetésében a III s köv. l. — A középeurópaellenes tábor állambölúsészei persze nem fogadják el kiindulópont gyanánt a térség elvét, hanem helyette a néprajzi elvet, a kelet-nyugati záróállással szemben a hídállást hangsúlyozzák, s Német- és Olaszország helyett Oroszországot akarják Közép-Európa tartóoszlopává megtenni.

tett hiteléből,¹¹¹ jóllehet továbbra is változatlanul valljuk, hogy a szlávokkal és a románokkal szemben a magyarságnak van ősi államalkotóképesége, katonai és politikai talentuma, azaz a kárpáti magyary hegemonia nemcsak térbeli, hanem faji adottságoknál fogva is indokolt. Szükséges volna ezt az ellentétet feloldani és a kárpáti helyes államszervezés faji mozzanatát a magyarság jól felfogott érdekében továbbra is tisztán megőrizni és minden politikailag gondolkodó magyar ember lelkébe mélyen belevésni. A régi Szekfü Gyula jól látta: „Politikai jövőnk és nemzeti kultúránk sorsa egyképen összefügg azon titokzatos, ősidők homályába vesző szákkal, melyeknek nehezen kibogozható gomolyagját faji kérdésnek nevezzük. Legelső feladatunk az volna, hogy faji egyéniségünket, legyen az jó vagy rossz, közönségesen öntudatosá tegyük, mert ha ez bármily csekély mértékben sikerülne is, ettől remélhetnénk nem az idegen gyűlöletét, hanem, mi sokkal fontosabb és

¹¹¹ Gondoljunk azokra a nyilatkozatokra, amelyek „A házassági törvény kiegészítéséről és módosításáról“ szóló törvényjavaslat tárgyalásakor elhangzottak. Pedig a javaslatához fűzött indokolás világosan megmondta, hogy a hagyományos magyar államszervező erő intézményes megővására van szó, arról, hogy a jövő nemzedék egészséges származása biztosítottassák és hogy „a magyar nemzet faji tisztasága megóvassék erősen eltérő fajokkal való vérkeveredésektől.“ A nyilatkozók jórésze előtt, mint kiderült, homályba vezett a faj sarkalatos államszervező ereje, és e reális szempont helyett a magyar államrezontól idegen dogmák szerint vitatták a javaslat létjogosultságát. V. ö. A f a j v é d e l m i t ö r v é n y é s v é g r e h a j t á s i r e n d e l e t e i. Összeállította és magyarázatokkal ellátta Csiky János (Budapest 1942).

bégető szükség fajtánkra, magyar testvéreink egymás szeretetét azért, mert magyarok. Évszázadok óta elveszett nagy nemzeti javunk megtalálásáról van szó, talán megéri a fáradságot.“¹¹² Ettől az alapvető igazságtól, hogy a faji princípium, minden következményével együtt, a nagy magyar út egyik fényes csillaga, büntetlenül hajszálnyira sem térhetünk el.¹¹³

Az új koreszmével, a szocializmussal szemben való-állásfoglalásunkon tűnődve, abból kell kiindulnunk, hogy a tér és faj princípiuma olyan magatartást határoz meg, amelyet nacionalista jelzővel kell illetnünk, vagyis abból, hogy a magyarság fennmaradása, fejlődése és világpolitikai szerepe csak nacionalista életformákban valósítható meg, — ellentétben más nemzetek élettörvényeivel, amelyek belső erőik érvényrejuttatását a néprajzi és demokratikus elvek alapján érhetik el legkönnyebben. Ebből ered az az igen fontos megállapítás, hogy nekünk a mai kor uralkodó

¹¹² Szekfü Gyula, „A faji kérdés és a magyarság“ c. cikke *Történetpolitikai tanulmányok* 92. 1. Azért használom a régi jelzőt, mert nacionalista tömegeink hajdani vezére újabban nem mutat kellő érzéket a faji kérdés főbenjáró jelentősége iránt és most „az emberi természet identitását“ hirdeti. *Mi a magyar?* 489. 1.

¹¹³ Érdekes, hogy amíg a németiség nyomatékosan hangsúlyozza a tér és faj princípiumát önmagával szemben, Délkelet-Európában gyakorlati politikáját mégis a néprajzi és a népi elvhez igazítja. Térdinamikai ismereteink szerint ezen a módon csak gyenge állami szervezetet alkothatni, amely főle idegen uralom könnyen kiterjeszthető! A Közép-Európával ellentétes érdekű angolszász-szláv politikai gondolkodás még irodalmilag sem áll a térség-fajiság elve alapján; helyette ott is a. néprajzi-demokratikus szervezési elvet hangsúlyozza.

eszméjét, a szocializmust nemzeti alapon kell megvalósítanunk, vagyis a koreszme felszívásának három típusa: a nemzetiszocializmus, a szovjetszocializmus és a szociáldemokratizmus közül az első típus áll összhangban nemzeti életelveinkkel. Amidőn tehát a magyar közvélemény hites irányítói az első megoldás felé hajlanak, nyilvánvalóan tisztában vannak azal, hogy a mi történeti, újabban szegedinek is nevezett államgondolatunkkal a letúnt liberális szabadság-eszme helyett az új koreszmét, a szocializmust kell összeegyeztetnünk.¹¹⁴ A magyar miniszterelnök magajelentette be ennek az átalakulásnak elodázhatatlan; voltát, kijelentvén, hogy „annak a munkának, amit vállalt, megkoronázásának tartaná, ha az Aranybulla után, a Tripartitum után a Magyar Törvénytárba neki lenne módja a magyar szociális törvények kódexét beiktatni.”¹¹⁵ Nem kétséges tehát, hogy nemzetünk óriási többsége a helyes elvi alapon, vagyis élettörvényeinkkel összhangban igyekszik a szociálist

¹¹⁴ Nem okos beszéd az olyasféle, hogy „semmit sem kölcsönözhetünk idegen nemzetektől”. Hiszen a kereszténységet, a felvilágosodás eszméit, a liberalizmust és a többi nálunk is meghonosodott európai koreszmét sem mi termeltük ki, hanem máshonnan, a nyugati kultúrközösségből „kölcsönöztük”. A helyes formulázás az, hogy minden nyugati koreszmét átveiszünk — át is kell vennünk —, mert mi ebbe a kultúrközösségbe tartozunk, — ha és a m e n n y i b e n azok az eszmék nem ellenkeznek a magyar lényeggé vált kárpáti államépítés alapelveivel, a tér és faj princípiumával, illetőleg a belőle fakadó nacionalista magatartással.

¹¹⁵ Kállay Miklós, Magyar célok és magyar feladatok a világháború negyedik évében (Budapest 1943) 19. l.

koreszmével kapcsolatos magatartását megszabni és jól látja, hogy a mi megoldási típusunk sem a szovjetszocializmus, sem a demokratikus szocializmus, hanem a nemzetiszocializmus típusa.¹¹⁶

Végigtekintve ezen a rövidre fogott gondolatson, megnyugvással vehetjük tudomásul, hogy a *magyarság óriási többsége a háború ötödik esztendejében is helyesen: a hagyomány vonalában, de a koreszméhez igazodva fogja fel az ország, állum és nép alapvető problémáit, következőképp hogy történeti országeszményünk nagy vonalai tekintetében a nemzet ma is egységes, noha terminológiája nem mindenben .azonos. H7_ii8>*

¹¹⁶ V. ö. Baráth Tibor, Magyar történet 169. s iköv. 1. — Ha komolyan mélyére tekintünk; a kérdésnek, valóban szalmacséplés a tengelyhatalmak nemzeti szocializmusával hadakoznunk, hiszen attól elvileg nem különbözik a mi doktrínánk, csak a külső formákban. Ám aki a formák miatt elutasítja a lényegét, az napipolitikai szempontból fogja fel a kérdést és a nagy tételt, a magyar nemzet megszilárdítását eleve kockára teszi. Egyébként az európai nemzetek többsége, Németes Olaszországon kívül Franciaország, sőt Anglia is nacionalista alapon igyekszik asszimilálni a szociális koreszmét.

¹¹⁷ Ezt a nacionalista magatartást hirdetik legkiválóbb közíróink is: Milotay István az Új Magyarország, Vájta Ferenc az Az Ország, Oláh György az Egyedül Vagyunk és Kolosváry-Borcsa Mihály a Függetlenség hasábjain, hogy csak a legnagyobb példányszámban megjelenő lapokat említsem. Őket és a köröttük csoportosuló írógárdái)-kell tekintenünk a régi magyar politikai tudat hűséges őrzőinek, egyszóval az örök magyar hivatás fölkezt tolmácsainak.

¹¹⁸ A magyarellenes propaganda e második világháborúban nagyobb világossággal látja céljait mint a magyarság. A szlávok tudják, hogy dunavidéki törekvéseik kibékítke-

B) — Bár a magyar politikai gondolkodás alapelvei teljesen világosak és az egész nacionalista táborban szükségszerűen azonosak, mégis nemzeti, megújulásunknak azok alapján kidolgozott, logikarendszerbe foglalt, történetpolitikailag indokolt, általánosan elfogadott *pozitív* programja. A helyes államvezetéshez nélkülözhetetlen „rendszer“ hiányában ma is személyekhez igazodik a magyar politikai élet, akárcsak a szabadelvű korszakban, következésképpen ma is törékeny alapon áll a nemzeti moralitás és a nagy tömeg agyában zűrzavaros a korszerű kibon-

tetlen ellentétben állnak a történeti magyar-államgondolattal s ezért legfőbb törekvésük odairányul, hogy ezt az államgondolatot és megszemélyesítőit a nagyvilág közvéleménye előtt elrágalmazzák, viszont a nacionalitárius-demokratikus-szociális koncepciót, ezt a Közép-Európában idegen országésszményt népszerűsítsék.

Benes a régi szellemi fegyvereken kívül most a szegedi gondolattal is harcol és ezen a néven mint valami új abszolutizmus rendszerét mutatja be a magyar államgondolatot, amely szerinte egy klikknek és nem a magyar nemzet egyetemének emanációja. Ezért beszél a magyarok „felszabadításának“ szükségéről és ezért szorgalmazza a magyar értelmiségi osztály félreállítását, amely a történeti magyar államgondolatnak legöntudatosabb hordozója. (Az első világháborúban a félreállítandó elem; a dzensztri („kelet poroszai“;) és a katolikus egyház volt.) Ha Benesnek sikerülne ezt a célt megvalósítani, mint 1918-ban, úgy a dunai, s távolabbról az általános középeurópai szláv hegemonia útja szabaddá válnék. A tennivalókat jól látja Benes. emigráns szócsove, a Cechoslovak, ezért mondja, hogy „a magyarság rég megfeledkezett volna Trianonról s régen megbékült volna a csehekkel, románokkal, szerbekkel, ha ez a (szegedi) klikk (!) nem terelte volna hamis (!) irányba a figyel-

takozás konkrét útja.¹¹⁹ Különösen szomorú tünet, hogy az elvi magatartásában azonos magyar nemzetnek *negatív* értelemben sincs egységes cselekvési menetrendje, útmutatása arra, mi módon fékezze meg a nacionalista világ elvi ellenségeit, Nép, Ország és Állam destruáló erőit. Alegység itt is csak az alapelveg tart, hogy tudniillik ezeket az erőket meg kell fékezni, de az eljárás tekintetében már teljes a zűr-

met.“ A Csehszlovák 1943. V. 7-i számából idézi Az Ország 1943. X. 16. De ma már mi is tisztábban látjuk Benes törekvéseit és tudjuk, hogy nagy ellenfelünk „nemcsak Magyarország politikai megcsönkítésát és tönkretételét, hanem egyben a magyar fajta kiirtását is követeli“, vagyis a kárpáti országésmény minden tartóoszlopának lerombolását, Nép-Ország-Állam elpusztítását. Érthető ez a nagy buzgalom, hiszen a peremállamkoncepció biztosításának, az örökös szláv uralomnak e romboló munka sikeres elvégzése a feltétele. Az idézet helye: Új Magyarország 1943. VIII. 24. — A román nagyállam eszmének is a magyar állameszme a legnagyobb ellensége — miként fordítva is igaz — és ezt a románok teljes világossággal megírják és aszerint is cselekszenek,

A mai magyar publicisztika legfontosabb feladata ezért az, hogy a kárpátiállamépítés problematikáját kül- és belföldön egyaránt hangsúlyozza és tudatosítsa a magyar és. ismertesse az ellenség létfilozófiáját, hogy így a folyamatban lévő nagy küzdelem értelme világosan álljon a közvélemény előtt.

¹¹⁹ Ezzel aligha mondunk újságot, hiszen a sokféle párt és a pártokon belül a sokféle árnyalat eléggé igazolja megállapításainkat. Egyébként nap mint nap olvashatjuk a legkülönbözőbb hírlapokban, hogy „a magyar közvéleményben évtizedek óta tapasztalható a végzetes tájékozatlanság. Ez a belpolitikában és a külpolitikában egyaránt jelentkezni szokott.“ Szabadtság 1943. X. 15.

zavar. Pozitív és negatív irányban is a célkitűzések végrehajtási módjain szakad szét a megújulást egységesen hirdető nacionalista magyar tábor különféle etikettekkel ellátott csoportokra, úgyannyira, hogy napjainkban annak a furcsa helyzetnek vagyunk tanúi, hogy a megújulást hirdető nacionalista kormányt a vele elvileg összeférhetetlen tábor támogatja, viszont a vele elvileg megegyező tábor az ellenzék padjaiban vesztegeti energiáit.¹²⁰ *Így a háború ötödik esztendejében a helyzet az, hogy a nagy magyar célok napipolitikai kérdéseken hajótörést szenvednek és baljóslatúan kezeltetik a nemzet korszerű életformájának kialakítását, azaz belső koncentrációjának megvalósítását, következőleg átütő erejének égetően sürgős fokozását-*

Az a három probléma, amely a mai magyarságot pártokra és véleménycsoportjokra tagolja szét, tulajdonképpen nem más, mint a korszerű nemzeti program hármas alapelveivel szembenálló destruktív erők kezelésének kérdése. Úgy mint 1. a térség elvének megvalósítását hátráltató *etnikai kérdés* (ennek főleg nemzetiségi kérdés nevű ágazata); 2. a fajiság által determinált magatartás érvényesülését akadályozó *világnézeti kérdés* (ennek főleg demokratikus ágazata);

¹²⁰ Mély filozófiai értelemmel bír az a megállapítás, amit ezzel kapcsolatban egy nemzetközi jogi tanulmányból ideiktathatunk. Ott azt olvassuk, hogy az olyan szövetkezés, „amelyben csak a pillanatnyi érdekek hozzák össze a különben ellentétes érdekű feleket, veszedelmes akció, mert nem lehet előre tudni, hogy a szövetkezés nem alapjaiban ingatja-e meg azt a felet, amely a szövetségből saját, más oldalról fenyegetett érdekeinek védelmét várja.“ Búza László, *Az új európai rend nemzetközi jogi alapelvei* (Kolozsvár 1942) 10. 1.

és 3. a szociális koreszme megvalósítását késleltető, külföldön, s újabban már idehaza is *feudális kérdésnek* [nevezett komplexum (főleg a nagybirtok és a szabad nagytőke és velük kapcsolatban a parasztság, munkásság és az értelmiség problémája)].¹²¹

1. Mindazok, akik a grammatikát mint a Kárpáttérben használhatatlan államépítési fundamentumot elutasítják és a térség elvének alapjára helyezkednek, a magyar állam jövője szempontjából a legsúlyosabb problémának az etnikai, illetőleg a nemzetiségi kérdést tekintik, és halaszthatatlannak vélik, hogy ezeket az országromboló centrifugális erőket valami módion semlegesíteni kell.

!A semlegesítés módjaira vonatkozó egyik vjÉleménycsoportot azok alkotják, akik a nemzetiségi kérdés kialakulását az újkori magyar nemzeti mozgalmak reakciójának és részben a koreszméknek (szabadság, népiség, szocializmus) tulajdonítják, következőleg a nemzetiségi kérdést — szüntelenül, oktalanul és teljesen indokolatlanul Szent Istvánra hivatkozva, az ő nevével súlyosan visszaélve¹²² — a magyar nacionalizmus visszaszorítása és a nemzetiségeknek a XVIII—XX. századi koreszmék alapján való „kielégítésével“ akarják megoldani. A másik csoportba azon kevesek tartoznak, akik a reálpolitikai adottságokból indul-

¹²¹ Itthon a „feudális“ terminust használja Kovács Imre újabb könyvének címében: *Magyar feudalizmus — magyar parasztság* (Budapest, 1943). A nemzetvédelmi propaganda minisztériuma, is a „feudalizmus vádja“ ellen harcol.

¹²² Szent István kormányzati elveinek korhoz kötöttségét és a mai viszonyokra való alkalmazhatatlanságát a megelőző fejezetekben bőségesen fejtegettük és több ízben hangsúlyoztuk!

nak ki és ennek megfelelően a nemzetiségi kérdést az azt ténylegesen kialakító történeti tényezők (tömeges betelepedés, *települési* terület megváltozása, életforma differenciálódása és új egzisztenciális szemlélet kialakulása) figyelembevételével, a legszélesebb arcvonalra* kiterjedő program alapján a magyar nacionalizmus; biológiai és szellemi erőinek egyidejű fokozásával kívánják elérni.¹²³

A magyar nemzetiségi politikusok többsége az első véleménycsoportba tartozik és azon az úton kíván haladni, amelyen Széchenyi, Eötvös, Deák, Tisza István és kortársaik is haladtak. Az ő írásaikat tanulmányozzák, tőlük veszik irányelveiket és így észrevétlenül is a szabadelvű tanításokat követik. Hibájuk tehát az, hogy történeti tanulmányaikat főleg csak a magyar álláspontra és csak az utóbbi hatvan-hetven esztendőre terjesztik ki, figyelmen kívül hagyva a nemzetiségek és szövetségeik erőfeszítéseinek vizs-

¹²³ A nemzetiségi kérdésben jórészt azért nem vagyunk egységes véleményen, mert megfelelő történeti tanulmányok hiányában a kérdés genezisével nem vagyunk tisztában. A szellem-történeti irány egyoldalúan az eszmék vizsgálatára összpontosította figyelmünket, pedig az eszmei rész kialakulása, mint ebben a tanulmányban először próbáltuk bemutatni, csak betetőzése volt annak a néprajzi, települési és társadalmi eltolódásnak, amely a régi szemléletet szétfeszítette. Amíg tudománypolitikánk nagyobb támogatásban nem részesíti az új magyar élet-eszménnyel is szoros összefüggésben álló népi történetírást (éit-új irány elveinek a fejtegetéséhez is több türelmet kell kérnünk!), addig a nemzetiségi kérdés tekintetében sem várhatjuk a genezis pontosabb megvilágítását. Ez a tétel is igazolja, hogy nem hiába hangoztatom a történettudomány és a nemzeti élet nagy problémái közt való összefüggés szorosabbá tételét.

gálatát, nem kevésbé a sokkal tanulságosabb régmúlt időket, valamint azt, hogy a nemzetiségek mai törekvései már nem a liberális politikai gondolatokból táplálkoznak, következésképpen liberális atmoszféra teremtésével ki nem elégíthetők. Nemzetiségi politikánk egyik hivatásszerű irányítója, Pataky Tibor miniszterelnökségi államtitkár a liberális kor nagyjaira utalva, az első véleménycsoport elvét és programját találó tömörséggel így foglalja össze: „Előttük is, mint napjainkban, a feladat: erős magyar állam keretében harmóniát létrehozni a jogos nemzetiségi kívánások kielégítésével a magyar állam, a magyarság és az itt élő nemzetiségek között. Széchenyi, Deák, Eötvös, Tisza István valamennyien a tényleges *jogi* egyenlőség elvi alapján állottak és valamennyien *egyéni* jogok biztosításával vélték a kérdést megoldhatónak. Ma is ezen az állásponton vagyunk.“¹²⁴

¹²⁴ Pataky Tibor előadása a debreceni Nyári Egyetemen. Új Magyarország 1943. VIII. 10. Természetesen ugyanezt olvassuk a kormány programjában is: „Hajlandók vagyunk nagyon messzire elmenni nemzetiségeinkkel kapcsolatban, mert a magyar kormánynak az a célja, hogy megnyerje őket a magyar [állam]eszmének. Nem akarja belekényszeríteni a magyar állami életbe, hanem okossággal és jószívvel vonzani akarja őket a magyar élet teljességébe.“ *Tellerterv*ek 84. 1. V. ö. Kállay Miklós, *Magyar célok*' 10. s. köv. 1. Ezzel kapcsolatban utalnunk kell Sziklay László megszívlelendő figyelmeztetésére, amely a *Láthattár* c. folyóiratban megjelent tanulmányában foglaltatik. „Közvéleményünk — írja Sziklay — a legtöbb ügynevezeti; „századvégi“ hibát kidobta már magából s el is ítéli őket... de közönségünknek csak igen-igen kicsi rétege veszi észre, hogy míg *tömegeink* az egyéb kérdések ügyes s a mai idők-höz illő megoldását követelik, a nemzetiségi kérdésben

Ezek az úgynevezett szentistváni állameszme keretében előadott szabadelvű nézetek azonban már Széchenyi-Deák-Tisza korában is papíron maradtak és velük akkor sem sikerült az állam centrifugális népi erőit megkötni, még kevésbé a nemzetiségi kérdést „megoldani“. S amikor a programot Jászi-Jakubovics Oszkár az életbe át akarta ültetni (1918), a nemzetiségek képviselői a velük tárgyaló minisztert a szó szoros értelmében megmosolyogták és az országot szétszakítva, sietve anyatörzsükhöz csatlakoztak. Ilyen tapasztalatok birtokában, szabad-e az ilyen főbenjáró kérdésben a magyar nemzetet ugyanazon az úton, vezetni, amelyen haladva egyszer már elbukott? És igazolja-e a közvélemény szentistváni illúziókban való ringatását, ha ezt az illúziót ma már csak napipolitikai érvekkel lehet támogatni?¹²⁵

szorosan odatapadnak a századvég stílusához, véleményéhez s annak az állapotnak a lerögzítését kívánják, mely mindössze 60—80 esztendő... s amely jórészt tragédiánkat is okozta.“ Közvéleményünk és a nemzetiségi kérdés (Budapest, 1942. Kny. a Láthatár X. évf. 1. sz.) 16. l.

¹²⁵ Sziklay László magvas fejtegetései végén mégsem szakad el a régi vonaltól. Ő is hiszi, hogy a nemzetiségi tagok egyéni élete elválasztható azok közösségi életétől, és kollektív kulturális törekvéseik („Kulturnation“) kollektív politikai törekvéseiktől („Staatsnation“). Következőleg reméli, hogy a nemzetiségekben meglévő politikai ideológiát, a peremállamiság tudatát háttérbe lehet szorítani és helyette a magyar medenceállamiság tudatát újra életre lehet kelteni, vagyis a nemzetiségeket lényegükkel ellenkező politikai magatartásra, még hozzá aktív magatartásra indítani. Az ő moralitást (magyar gutgesinntséget) is igénylő reményeivel túlmegy a liberálisok — úgy látszik — legalitással is megelégedő felfogásán. Sziklay szavaival

Nem érdektelen, ha a külföldi közvéleménynek azt az ágát is ismertetjük, amely szintén ideológiából,) a valósághoz képest apriori elvekből indul ki, de a szabadelvű tanok helyett a nemzetiszocialista irányt képviseli. Ennek a csoportnak a hívei is végeredményben bizonyos korlátok felállítását javasolják, ahogyan a közelmúltban is történt. Felfogásuk a hazai doktriner fejtegetésektől mindössze annyiban különbözik, hogy ők a vezetésre illetékes népet nem történeti jogon, hanem a fizikai erő és a faji kiválóság alapján jelölik ki, és az idegen népiség alapjogait nem az egyéni jogegyenlőség, hanem a népcsoportok népiségre vonatkozó jogegyenlősége alapján állapítják meg. Így remélik ugyanazt a békés együttműködést elérhetni, amit a hazai doktrinerek is eszményi állapotnak tartanak, — s amit a reális szemléletű csoport utópiának vél.¹²⁶

szólva: „Csak a teljesen közös nevezőre hozott [hungarus] patriotizmus [azaz a térség elvén sarkalló magyar medence-állam ideológiájának fenntartás nélkül való elismerése] biztosíthatja újra az Országnek nemcsak politikai, földrajzi, hanem lelki egységét is“, ezért „a mai feladat: visszavezetni (!) a már öntudatos nemzeteket a közös patriotizmushoz, persze úgy, hogy nemzeti öntudatuk megmaradjon (!?) Id. .mű 23. s köv. 1. A Miniszterelnök Úr említi, hogy erre a célkitűzésre „az ország határán kívülről egészen más természetű választ kapott, — mégis megmaradt azon a vonalon, amelyen elindult.“ Tettek-tervek. A Kállay-kormány félesztendő munkássága és politikája (Budapest 1942) 84. 1.

126 Johannet „Közép-Európa ellenállást nem tűrő törvényének“ (une loi profonde de l'Europe centrale) mondja, hogy ez a táj „dans l'état de morcellement nationalitaire ou elle se trouve naturellement ne peut s'organiser que sur la

A doktriner szempontú hazai és külföldi felfogás az idegen népek és néptörödékek kezelése tekintetében, végeredményben kompromisszumot keres a néprajzi elv és a térségi elv között, liberális ill|etőleg nemzetiszocialista szempontból. Az állam alapelvei tekintetében azonban kompromisszumról nem lehet szó, hiszen ellentétes elveket eredetiségük megtartásával egymással kibékíteni és összhangbahozni nem lehet; a várt eredményt pedig, — az őszinte összebékülést és együttműködést — az idegen népek vagy a magyar

prééminence d'un groupe de nationalités.“
 Így 1526—1918 közt a;magyar-osztrák, 1918-tól a román-szerb-cseh-lengyel koalíció vezette a tájat, a többi népet pedig „kényszerű együttműködésre“ (collaboration forcée) fogták. I d. mű CXIII. s köv. l. Ugyanígy vélekedik Van Leisen, köreivé J. Bainville gondolatait: „L'élément appelé á jouer un rôle sera non pas la nationalité la plus nombreuse mais la plus robuste et la plus douée d'esprit militaire.“
 Terres hongroises de Transylvanie (Genève 1941) 135. l. Mert — mondja Bainville — „quant aux frontières stratégiques, elles sont illusoires, s'il n'y a pas derrière les bastions et les lignes de defenses une force organisée.“
 Idézi Van Leisen 136. l.

Egy ismert nevű német tudós, Wolfgang Peters így foglalja össze a német nemzetiszocializmus elveiből levezetett tézisét: „Die grundsätzliche Überwindung des demokratischen Gleichheitsprinzips bedingt aber im Zusammenleben der Völker etwas Weiteres, sehr Wichtiges. Man kann nicht mehr an der Fiktion festhalten, dass alle Völker und Volkssplitter mit völlig gleichen [politischen] Rechten in der europäischen Gemeinschaft stehen.“ Ez a felfogás csak zavarokat idéz elő. Mert amint az egyén tehetségéhez képest kap szerepet az államban, „ebenso gibt es selbstverständlich Rangunterschiede unter den Völkern,“ éspe dig mind materiális szempontok (pl. terület lélekszám), mind faji

nép nemzetjogainak politikai vonalon való csökkentésével soha el nem érhetjük. A Kárpátmedencében, ugyanis, mint hangsúlyoztuk, a taszító népi erők oly magas fokot értek el és az egymást kizáró államszervezési elvek már annyira áthatották az egyes népeket és néprészeket, hogy azok egyike sem egyezik bele a politikai jogok területéről való kizárásba vagy az e téren való korlátozásba és másrészt szó sem lehet arról, hogy bármelyik nép is feladja a maga létét és fejlődését biztosító, hitté merevedett politikai tudatát, ezt az ősi emberi ösztönökből fakadó törek-

adottságok (politikai-katonai tehetség) tekintetében. „Z w e i -
 fellő s gibt es Völker, die vor anderen d a z u b é -
 rüen sind, in gewissen Räumen eine führende
 Stellung einzunehmen.“ — De az idegen népiségnek is
 megvannak a maga elidegeníthetetlen jogai. Az ehhez való
 jogalap a következő: „Der grundlegende Wandel zu einer
 organischen Auffassung der Volkstumsfragen liegt darin, dass auch
 auf diesem Gebiet nicht mehr der Einzelne, son-
 dern die Gemeinschaft den Vorrang erhielt...
 Die Anerkennung des fremden Volkstums ist
 heute die Grundlage für das friedliche Beisam-
 menleben der Völker geworden.“ Összefoglalólag: „S o
 sicher es bestimmte Grundrechte des Volks-
 tums gibt, die unter allen Umständen geachtet
 werden müssen, so steht demgegenüber die
 Notwendigkeit der Einordnung in einen grö-
 ßeren politischen, wirtschaftlichen und kul-
 turellen Rahmen.“ Das völkische Prinzip im
 neuen Europa. Donaueuropa II. évf. (1942) 359-
 s köv. 1. — A nemzetiszocializmus elvi álláspontját bővebben
 ismerteti Bédi Imre napokban megjelent tanulmánya: A be-
 avatkozás gondolatának változása a nemze-
 tiségi kérdés fejlődése során. Kisebbségi Kör-
 lével VII. évf. (1943 november) 339 s köv. 1.

vést, és helyette más, esetleg vele homlokegyenest ellenkezőt fogadjon el. Az 1941-es magyar népszámlálás adatai a kételkedőket is meggyőzhetik, amennyiben a mai országban lévő 22,5 % idegen anyanyelvű népelemből magyar nemzetiségűnek csak 3,4% vallotta magát,¹²⁷ tehát csak ennyi hajlandó fenntartás nélkül elfogadni a magyar államszervezés és a magyar vezetés alapelveit. Ha tehát az idegen népelemek ki nem elégített lelkiállapotban, Johannet kifejezésével szólva „kényszerítettnek az együttműködésre“, ezzel az ország területén olyan góccok maradnak, amelyek adott külpolitikai helyzetben újra aktivakká lesznek, az ellenség támaszpontjaivá válnak és az állami élet szempontjából súlyos belső bonyodalmakat idézhetnek elő.¹²⁸

¹²⁷ Magyar Statisztikai Szemle, XXI. évf. 1943. 239. s. köv. 1. A régebbi viszonyokhoz képest ez a százalékos arány elevenen érzékelteti, hogy a magyar államgondolatban való hit a nemzetiségekben fokozatosan kialszik. A húszhuszonkét esztendőös peremuralom mérlege ebben mutatkozik meg leginkább. Dolányi (Kovács) Alajos is észreveszi, hogy ezt a 3,4 %-ot főleg apró néptörzsek: muraköziek, vendek, bunyevácok és sokácok, valamint a tótok és németek szolgáltatják, amíg a nagyobb nemzetiségek közt, különösen a két görög egyház hívei — románok, szerbek, rutének — között a legkevésbé vonz a magyar állameszme, nyilván azért, mert ezek kulturális tekintetben sohasem jutottak szoros kapcsolatba az államvezető magyar néppel. Ez várható is volt. „Bizonyos csalódást csak a rutének keltettek, akikről azt hittük, hogy érzelmük szerint nagyobb arányban vallják magukat magyaroknak.“ Új Magyarország 1943. VIII. 15.

¹²⁸ On conçoit bien que, sous un certain jour, le nationalitarisme, á titre dissolvant, puisse étre de quelque utilité pour combattre des empires enne-

Az állam nemzetiségi problémáját tehát sem a szabadelvű sem a népiség megóvását célzó tanokkal tartósan megoldani nem lehet; ezen az úton csupán azt érhetjük el, hogy a meglévő feszültségeket a látható területről ideiglenesen a föld alá tereljük.

Ezekre a körülményekre való tekintettel az idegen népek problémáját illetőleg a doktriner kiinduló pontok helyett a szakirodalomban, de a napipolitikában is mind erősebben szóhoz jut a reálpolitikai szempont, amely az államszervezés tengelyévé választott területi elvet az államépítés minden ágában, ideértve a nemzetiségi kérdést is, következetesen, kizárólagosan — és nem vegyítve — alkalmazza. Ez a felfogás számotvet az új népi dinamizmussal is és a „fékezés“ szükségszerűen állandó erőszakkal járó módja helyett e népek végleges eltávolításával kívánja a kérdést megoldani. így jön újra előtérbe az állam biztonságának és tartósságának elérésére szolgáló történeti módszer: az asszimilálhatatlan népek kitelepítése, az

mis, tels que le furent, á partir de 1914, l'Empire allemand, l'Empire turc, et l'Empire austro-hongrois. On comprend également qu'il s'erve de couvert pour mériter l'appui des petites nations récentes, mai assises, menatiés; on admettra aussi, corollairement, qu'il aide le Foreign Office á semer la zizanie entre les puissances continentales, et, á ce titre, á garantir la Méditerranée, la Manche et la Mer du Nord d'une emprise trop absorbante...“ Johannet, i d. mű CXV- 1. Johannet megállapításaihoz hozzávehetjük még az 1918—1938 közt eltelt idők tapasztalatait és a mai „partizánkodást“ is, amely szilít tén ebbe á csoportba tartozik. „A kárpátok medencéjében mindig béke volt, amíg abban összefogó, a népeket összetartó erők működtek... Béke nincs, amíg! a Kárpátok medencéjében, a taszító erők működnek.“ Kállay Miklós, Magyar célok 14. 1.

asszimilálhatók gyors felszívása és az államgondolatot hordozó népesség számbeli és területi kiterjesztése.¹²⁹

Helyesen, látja e reálpolitikai megoldás szükségességét a magyar közvélemény kisebbik része. Eötteyenyi Olivér például arra figyelmeztet bennünket, hogy „napjainkban, a több mint két évtizedes elszakított-ság után, a nemzetiségi kérdést is másként kell megítélni, kezelni és lehetőleg megoldani, mint 1914 előtt.”¹³⁰ A kitelepítés kérdését legutóbb Dessewffy Sándor vetette fel: „Minden nemzetiség végső célja, írja, — ezzel jöjjünk tisztába, — hogy önálló nemzeti létre emelkedjék. Minthogy a magyar nemzet a Kárpátmedencén belül uralmát történeti jogra alapítja, ezen a területen azt a törekvést [hogy t. i. itt idegen nép alapítson államot] sohasem engedheti meg, illetve ilyen irányú határrendezésbe soha nem nyughat bele; — voltaképen csak két lehetőség van: nemzetiségeinket vagy ki kell rekeszteniünk az országból, hogy önálló nemzeti létre törekvésüknek eleve gátját vessük; vagy pedig — és sokkal inkább — olyan állapotot kell teremteniünk, hogy önként [?!] beolvadjanak. Minden más elgondolás, amely a nemzetiségek önálló nemzeti törekvésével nem számol, a kérdésnek ezt a méregfogát a megoldási javaslatból kihúzni elmulasztja, alapvetően hibás.”¹³¹

¹²⁹ V. ö. e tanulmány 67., 79. és 151. lapjait, ahol a korábbi századok etnikai problémájának megoldásáról szóltunk.

¹³⁰ Nemzeti vagy nemzetiségi állam lesz-e Magyarország? (Budapest 1942) 16. l.

¹³¹ Gondolatok a nemzetiségi kérdés rendezéséről. Erdélyi Szemle 1943. február. — A ki-

Akik a nemzetiségi dinamika tanulmányozása alapján az idegen politikai akaratot képviselő elemek kitelepítése, illetve a népcseré és telepítés szükségessége felismeréséig eljutottak, szintén a kivitelezés mértékében térnek el egymástól: abban, hogy honnan és kiket kell kitelepíteni? A kérdésnek ez az oldala csak látszólag napipolitikai vonatkozású, valójában igen közelről érinti az államépítés problémáját, épp-

telepítés, mely az illető nemzetiség expanzív erőinek teljes felszabadításával jár, régen is emberibb eljárás volt, mint az üldözés vagy kiirtás. II. András király a magyar politikai és szellemi világba beilleszkedni nem akaró és önállóságra törekedni a középkori királyok a zsidókkal szemben. Az asszimiláhatatlan zsidóság kitelepítése ma is általános európai probléma, s egyúttal magyar probléma is (Kállay Miklós, *Magyar célok* 23. l.). — Az államgondolatot hordozó népesség belső telepítése is régi történeti eljárás. Nagyarányú telepítéseket hajtottak végre a Kárpátmedencében a rómaiak, a “frankok, a középkori magyar királyok, a Habsburgok és legújában a kis-antant-államok. Az államérdekből történő belső telepítések jelentőségének megnövekedésére mutat rá a sokszázezer lelket érintő mai német, olasz, török, bolgár és román telepítés, hogy a hozzánk legközelebb eső példákat említsük. Különösen érdekelhet bennünket e téren a románok felfogása, amit Crainic professzor, volt propaganda-miniszter fejtett ki nagy részletességgel. „Minoritarul care se dovedeste dusman al statului etaiocratic român — írja — isi pierde dreptul de cetăfean român și va fi expulzat.“ „Pentru statul etnocratic, sporirea numărului Românilor pe teritoriul țării e o chestiune de primă neoesitate. Nu vom domina minoritafile prin măsuri de sicană, cu prin fôrja numărului organizat și prin calitatea lui. In acest scop se impun: a) schimbul de populajie cu bările vecin e; b) repatrierea Românilor din America...; c) colonizări masive de-a-lungul granitelor;

ügy, mint a doktriner szempont látszólag napipolitikai mozzanatai.

Egy dunavidéki német szakértő például a mai Magyarország területéről főként a románok kitelepítését javasolja, cserében a mai Románia magyarjainak visszatelepítéséért, tehát a fennálló politikai határok épségbentartásával képzei el a művelet lebonyolítását.¹³² Ebben és a hasonló megoldási javaslatokban.

d) colonizári in locul Evreilor scosi din proprietáfile rurale.“ Id. mű 284. és 288. l. Tehát népcseré, asszimilálás, kiutasítás és tömeges belső % telepítés. Ez a munka ott máris folyik. A „Romanizáló Hivatal“ évi 30 milliós költségvetését 200 millióra emelték fel és elhatározták az egész gazdasági élet 80/0-ának elrománosítását. Új Magyarország 1943. IX. 25. A románok Transznisztriába, a Dnyeszter-Bug közti kb. 40.000 km² területre, mintegy 100.000 román telepest akarnak átvinni. Ellenzék 1943. IX. 25. V. ö. még Crainic id. mű 284—288. l. és Jorga már idézett-mondását, hogy Románia csak a románoké. Crainic id. mű 275. l.

A szomszédok e nagy erőfeszítését és a szabadelvű magyar nemzetiségi politika legteljesebb visszautasítását látva, nekünk is, — akik csodálatos módon irtóznak a kezdeményezéstől — okvetlenül revideálnunk kell ne nemzetiségi politikánk alapelveit és a telepítés — népszaporítás elvei alapján új útra kell térnünk, hivatalosan is a „20 millió magyar“ jel-szavát tűzve etnopolitikánk zászlójára.

¹³² „Jedenfalls soll ein Bevölkerungsaustausch die staatliche Grenze auch zur Volksgrenze machen, indem die Rumänen, die zwischen dem Magyarengbiet bei Klausenburgt; und dem Szeklergebiet im Osten leben, gegen die Magyarén im südlichen Landesteil ausgetauscht werden.“ Schneefuss i d. mi 60. és 134. l.

ugyanaz a logikai ellentét merül fel, mint a doktriner szempontú javaslatokban: a területi elvet nem vezetik végig következetesen a Kárpátmedence politikai újjáépítésében, hanem a népi elv kedvéért csorbát ejtenek rajta és a földrajzi egységet a bécsi döntőbíróság által megállapított határokon megcsonkítják.¹³³ Márpedig ha a Kárpátmedence újjáépítési elvéül a területi elvet szükségszerűen elfogadtuk, és a harmónia szempontjából elkerülhetetlennek tartottuk a rekonstrukció útjában álló népi dinamizmusok kiküszöbölését, akkor az egész Kárpátmedence egységes állameszme keretébe vonását kell követelnünk és szorgalmaznunk kell az új rend refraktáris elemeinek, tehát a területi és faji elvet el nem fogadó, főleg a török korban és azután bevándorolt, politikailag asszimilálhatatlan görög és zsidóvallású néprészek kitelepítését, továbbá a külföldi magyarok visszahozatalát, nagy belső telepítést és a 20 millió magyar gondolatának megvívását.*

¹³³ A doktrinerek, mint láttuk, a területi elvből folyó faji szempontot és az állam egységes szerkezetét adták fel.

* Ezt a pozitív oldalt sokban találóan fogalmazza meg Mikó Imre országgyűlési képviselő, aki egyik parlamenti felszólalásában hangsúlyozta, hogy „az egyetlen helyes, pozitív és alkotó nemzetiségi politika az, amelyik a magyarság megerősítését tűzi ki céljául. Ennek a célnak a szolgálatába kell állítani a földbirtokpolitikát, szociálpolitikát, népegészségügyet, adózási rendszert, közigazgatást, közoktatást, a valláserkölcsei nevelést és a nemzetvédelmi propagandaszolgálatot.“ Erdélyi kérdések — magyar kérdések (Kolozsvár 1943) 86. 1. Ugyanígy; “Tettek — tervek 85. 1.

„A történeti vonalon haladó gondolkodás, mely m jeleslegessé és zavaróvá lett idegen népelemek eltávolításában látja a megoldást, az egyetlen program, amelynek segítségével a Kárpátmedencében a nép és államterület török korban megbomlott összhangját ismét helyreállítható volna s végre ez a táj a közép-európai sorsközösség legnagyobb hasznára valóban megszűnnék politikai rengészóna lenni.^{134-135**}

¹³⁴ Azzal a kérdéssel, hogy hová telepítsék ezeket a milliós tömegeket, az irodalom nem foglalkozik, de természetesnek találja, hogy hely bőségesen akad. Keleten ugyanis a németek, románok, rutének és zsidók, repatriálása előtt óriási lehetőségek nyílnak, ami kivihetővé teszi a Kárpátmedencebeli szerbek Kis-Oláhországba, az Oltig való elhelyezését is. A magyarság; népi állományának megerősödése ezek után természetes módon, bekövetkeznek és ez a nép Európa védelmében szenvedett vereségeit pótolhatná. Erre az európai elrendezésre a magyar^ságnak a besenyők, tatárok, kunok, törökök ellen folytatott!-sok évszázados küzdelmei alapján nemcsak történeti érdemei vannak, hanem a most folyó második világháború fegyvertényei alapján aktuális igényei is. Hiszen közismert dolog, hogy & magyar hadsereg hatalmas területeket foglalt el a Kárpátokon, túl és ma is nagyobb területet tart megszállva, mint amekkorán a Kárpátmedencében jelenleg politikai fennhatóságát gyakorolja*. Tehát ősi területeit nem ellenszolgáltatás nélkül követeli. A „mikor“ és „hogyan“ kérdése egészen napipolitikai vonatkozású, ezek tárgyalása tehát kívülesik elvi síkon mozgó fejtegetéseink keretein.

¹³⁵ Itt a helye, hogy az olvasó figyelmét a napipolitika, publicisztika és ideológia közötti nagy különbségre felhívjuk. Az ideológus a nemzeti célkitűzéseket a megvalósítás lehetőségétől, módjától, idejétől, mértékétől, sorrendjétől, a fennálló kül- és belpolitikai viszonyoktól függetlenül szokta kijelölni. A napipolitikus és államférfi hivatása, hogy a „hic-et nunc“ nagy kérdésében, azaz a problémák aktuális vonatkozásában döntsön. A publicista feladata viszont az, hogy-

2. A magyar államgondolat faji komponensével szemben a háború ötödik esztendejére világnézeti oldalról is nagy akadályok tornyosultak fel, nera utolsó sorban azért, mert ezt a pogány korba visszanyúló és ezer éven át gondosan őrzött államalkotó komponenst doktrinális szempontból a keresztény egyház is szívesen szorítja háttérbe. Emiatt az 1920-as évek elején még virulens magyar államszervező erő a közvélemény szemében fokozatosan veszített vonzóerejéből és helyét a legutóbbi eseményeinek hatása alatt rohamosan foglalta el a demokrácia tanítása.

A demokratikus alapú államgondolat nem a minőségi elemet, hanem — híven az egyenlőség eszméjéhez

az ideológus elvi és az államférfi gyakorlati programját a feltalálható összes érvek segítségével a nemzet minden tagjában alkalmas időben közhitelűvé tegye és a legteljesebb politikai koncentrációt előidézze.

Ebben a dolgozatban tehát sem napipolitikáról, sem publicisztikáról nincs szó. Aki mégis ilyen megvilágításba helyezi munkámat, rossz útra téved. Mindezt a későbbiek olvasásakor is szem előtt kell tartani!

** Dolgozatom szövege már többek előtt ismert volt, amidőn a Magyar Szemlében (XLV. k. 1943 november) — a 'Szemle eddigi irányvonalával ellentétben — a közép-európai táj szervezésről hasonló eszmefuttatás jelent meg. Ott is azt olvashatjuk, hogy a nemzetiségek és a magyarság ellentétes irányú történeti fejlődésével, „ezzel a realitással ridegen és pontosan szembe kell néznie annak a magyar gondolkodásnak, mely őszinte tisztulást akar Közép-Európában. Új államgondolataik birtokában az új államnemzetek nem ismerik el az új Hungária hierarchiáját és a szentistváni gondolatot [amit eddig a Szemle és társlapja, a Nouvelle Revue de Hongrie is hirdetett, mert bennük 1914 előtti reminiscenciákat keresnek s a történeti örökség felélesztését mindenképpen ellenzik, mert ez az azóta igen megnövekedett nemzeti

— a mennyiséget teszi meg a hatalom hordozójául és olyan társadalmi helyzetet igyekszik kialakítani, amely a faji elit végleges alámerülését vonja maga után.¹³⁶

A demokratikus államgondolat tulajdonképpen egy koreszmének, a múlt századi egyenlőség-szabadság eszmének államszervézési elvvé való előléptetése, következőképp a klasszikus államalkotó tényezők — tér és faj — fölé való helyezése. Mint történeti kép-let, azonos jelenség tehát az abszolutizmus koresz-méje alapján keletkezett osztrák összállamgondolattal és a romantika idején keletkezett etnográfiai alapú nemzetiségi állameszmékkel. Közös vonásuk, hogy

középosztályok emancipációs öntudatával ellentétes s úgy érzíti róla, hogy nemesi-történeti eredetű. S itt nem szabad azt sem elfelejtenünk, hogyf a mai magyarországi közvélemény korántsem értelmezi tárgyilagos történeti és tudományos értelemben a szentistváni gondolatot, hanem annak oly értelmet tulajdonít, hogy azt 191+ állapotával azonosítja. A szentistváni gondol-at hiteles értelmével kevesen törődnek s miközben pusztá frazeológiává vált ez az eszmény, a környező államnemzetek úgy tekintenek reá, mint amelynek éle ellenük irányzott.“ I d. h. 242. s köv. 1. — Éppen ezzel a két megállapítással és — természetesen — indokolásával foglalkozom dolgozatomban. Munkám nemzetiségi vonatkozású végső konklúzióját is arra a történeti dinamizusból nyerhető tanulságra építem fel, hogy mihelyt a világok mai harca lezajlik, a ma-gyarságnak készen kell állnia arra az eshe-tőségre, hogy a közte és a nemzetiségek közt évszázadok óta folyó perben fegyverrel is meg tudja védelmezni álláspontját.

136 Max Adler, *Démocratie politique et démocratique sociale* (Bruxelles 1930) különösen 71. s köv. 1. és Corrado Petronc, *L'essenza dello Stato fascista* (Roma 1927) 33 köv. 1.

egyikük sem „stabil“, hanem mind a három történeti korhoz kötött, azaz minden következő korban elavul, és így uralmi területén szinte emberöltőnként belső katasztrófákat, polgárháborúkat okoz. A demokratikus elven tehát, e tanok belső dinamikája miatt, tartós állam nem építhető, következésképpen az ilyen alapú államgondolat politikai veszélyzónákban nem alkalmazható.¹³⁷ Ez az államgondolat azonban nemcsak immanens válságai miatt nem való a veszélyzónában épült Kárpátmedencébe, hanem azért sem, mert kommunizmusba torkoló eszmemenete szöges ellentétben áll a kárpáti államszervezés időtlen princípiumaival, különösen a fajiság princípiumával, tehát nem szolgálja a magyar nemzet jövőjét. A demokráciával az előttünk járt nemzedék már tett egy kísérletet az eredmény, — Szent István országának és népének borzalmas pusztulása — igazolta ezeknek az állambölcseleti elveknek alkalmazhatatlanságát. Veszélyzónában való helyzetünk és a magyar nemzet nagyságához való ragaszkodásunkon kívül tiltja a demokrácia eszméjének államgondolatunkká való előléptetését a középeurópai szolidaritás is, mert hiszen e közösség szempontjából ugyanakkora árulás volna, mint a magyar néppel szemben, ha a kárpáti bástyát, Európa keleti zárógátját önként meggyengíte-

¹³⁷ A koreszmék általában sem arra valók, hogy államgondolattá lépjenek elő. A koreszméket csak asszimilálni kell a már meglévő államgondolatokhoz, amennyiben azokkal megférnek. Az állambölcselek egyik feladata éppen az, hogy az asszimiláció irányát és fokát megállapítsák. Ezt tette nálunk a (múlt század közepén Eötvös József báró.

nők, lebontanék, vagy nyíltan Belső-Európa ellen szerveznők meg.¹³⁸

A demokráciával együtt járó politikai katasztrófák — polgárháború, országrombolás, évezredek sorsközösség megtagadása — még világosabban állnak előttünk, ha meggondoljuk, hogy legnagyobb ellenfelünk, Benes Edvárd évtizedeken keresztül, áldozatoktól vissza nem riadva szívósan támogatta a magyar demokrata-emigrációt és mai háborús ellenfeleink is bennük látják magyarországi legbiztosabb támaszpontjait. Mindnyájan azt várják Magyarország „világ-nézeti megváltásától”, azaz demokratizálásától, hogy ezzel megtörténjék a történeti országgeszmény leváltása s bekövetkezhessek a szláv-demokrata-szocialista uralom. Ez a fordulat valóban Örök békét: a temetők békéjét hozná a magyarságra, és természetesen a magyarországi keresztény egyházakra is.

Nyilvánvaló tehát, hogy *a demokrácia magyar* belső-kár-páti és középeurópai szempontból a legnyugtalanítóbb destruktív gondolat, amely nem szolgálja a nemzet jövőjét.*¹³⁹

¹³⁸ Hogy a demokrácia bevezetése a tér-faj princípiumaihoz kötött történeti tájon sorsszerűen polgárháborúhoz, országromboláshoz és a középeurópai sorsközösség megtagadásához vezet, azt az 1918-as Ausztria, Magyarország és Németország, újabban pedig a Savoyai-ház Itáliájának története is bizonyítja.

¹³⁹ Jól értsük meg: nem a demokrácia mint tan ellen beszélünk, mert a politikai doktrínák erkölcsi értékelésével nem foglalkozunk, hanem azt hangoztatjuk, hogy ez a tan nem Magyarországra és nem Közép-Európába való és emiatt a relatív szempont miatt utasítjuk el a leghatározottabban. Vannak népek, pl. nemzetiségeink is, amelyek népi erőiket a demokrácián keresztül

A szegedi gondolat megfogalmazói mindezzel nagyon tisztában voltak és a demokráciát hordozó intézményeket, az ellenség ez országban lévő támaszpontjait fel is számolták. A nemzet kialakulóban lévő egységes erkölcsi magatartása azonban nyomban ingadozóvá lett, amint ezeket az intézményeket napipolitikai érdekből visszaállították. Bár a magyarság többsége azóta is idegenkedéssel néz az Ország, Állam és Nép élettörvényeivel szembenálló zsidó vezetésű mozgalomra s a vele való kapcsolatokat lehetetlennek és természetellenesnek tartja,¹⁴⁰ de napipolitikai okok miatt ezek a gondolatok tovább hódítottak és ma annyira megnövekedtek, hogy a történeti magyar országeseemény hitelét sok jóérzésű, de kellően nem tájékozódható magyar ember lelkében máris felborították.¹⁴¹ Ezért nyugtalanító a világnézeti kérdés

tül tudják diadalra juttatni és jövőndő nagyságukat elérni. Mi ugyanezeket a célokat, mint bőségesen igazoltuk, a nacionalizmuson keresztül érhetjük el. Ami nekik „jó“, az nekünk „rossz“. Nem mindegy tehát, hogy ki hirdeti a „jót“.

¹⁴⁰ Legutóbb a Nemzeti Újság jelentette ki 1943. IX. 5.-én.

¹⁴¹ Ezt az irányt támogatja a magyarországi sajtónak ajs része, amely a Magyar Nemzet tői balra a N é p s z a v á ig helyezkedik el. „Der Staat hat aber darauf zu achten, — mondja a sajtó és az állam kapcsolataival foglalkozó legkiválóbb német szaktudósok egyike, H. A. Münster, — dass die Presse den Wünschen des Lesers nicht soweit nachkommt, dass Inhalt und Gestaltung der Zeitung dem Staatsinteresse und den Grundsätzen, die Ín seinem Volk herrschen sollen, entgegenlaufen.“ Münster, Zeitung und Politik (Leipzig 2935) 4-1.

és ezért töltődött fel veszélyérzettel a nemzeti társadalom.¹⁴²

Ha mindezt tudjuk és ebben a felfogásban egyetértünk, a világnézeti komplexum legveszélyesebb komponense többé nem verhet éket korszerűen gondolkodó táborunkba, mert nyugodtan elfogadhatjuk a Kállay Miklós miniszterelnök által megfogalmazott programot egységes cselekvési menetrendül, aki azt mondta: „*Félre kell taszítanunk mindent az utunkból, ami kicsinyes, ami nem időtálló, ami nem a nemzet jövőjét szolgálja.*“¹⁴³

¹⁴² A magyar közvélemény a (demokrata tanokkal és posztulátumokkal szemben jobban hangsúlyozhatná, hogy azok a Kárpátmedence és a vele szolidáris térségek természetes államéletének halálos ellenségei.

¹⁴³ A világnézeti problémával kapcsolatban rá kell mutatnunk arra is, hogy a magyarországi katolikus klérus mai politikai eszménye a liberális-demokratikus politikai eszmével sok rokonvonást tüntet fel, miként ezt Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás öt beszéde (Budapest é. n.) c. munkája félreérthetetlenül bizonyítja. A klérus mai politikája azáltal, hogy a magyar állameszme egyik legfőbb pillérért, a faji gondolatot ostromolja, viszont a magyar országesszennyel összeférhetetlen és történelmi ellenfeleink politikai ideológiájának alapját képező liberális-demokratikus gondolkodást állítja elének eszmény gyanánt, — távolabb áll nemzeti léttörvényeinktől és államrezonunktól, semmint a mai nehéz időkben megengedhető volna.

A világnézeti harc veszélyeire Antal István nemzetvédelmi propaganda-miniszter nagy nyomatékkal mutatott rá. „A feladatok súlyosságát még az is növeli, mondotta a miniszter költészetvétsi beszédében, hogy országunk — alkotmányos állam lévén — közhatalmi eszközökkel nem akadályozza meg a különböző világnézeti és politikai felfogások propagandáját s így a nemzet-

3. A „súlyos“ és „nyugtalanító“ kérdés mellett a háború ötödik esztendejében éket ver a magyarság közé még egy kérdés, a „nagy feszítő erejű“ úgynevezett feudális komplexum. Ez a csomó lényegében gazdasági-társadalmi természetű és közvetve érinti az államépítés problémáját. A parasztság életszínvonalának emelésén fordul meg ugyanis elsősorban a magyar nép biológiai erejének immár elengedhetetlen fokozása, a 20 millió magyar problémája; a munkásság életszínvonalának emelésén múlik e társadalmi osztály nemzeti gondolatba való integrálásának és a demokrácia végleges felszámolásának sikere; a születésétől gyenge magyar középosztály megerősítése viszont azért fontos, mert e táj helyes politikai szervezésének tudatát, a kárpáti országeszményt, ezt a terhes kincset ez az osztály képviseli a legöntudatosabban. Ha a feudális kérdéssel összefüggő e nagy célokat helyes megvilágításba helyezzük, hihető, hogy a nemzet egységét hátrálható ez az akadály is lebontható.

A feudális komplexum tárgyalásakor figyelembe kell vennünk a sürgető mozzanatot is, amely e helyt — miként a demokrata eszmékkal kapcsolatban is — a napipolitikán felülemelkedő jelentőséggel bír.

védelmi propaganda által kifejtett felvilágosító és tájékoztató munka szinte egyenlő feltételek mellett folyik, de mindenesetre nélkülözi azokat a hatalmi eszközöket, amelyek más országokban a közvélemény irányítására az államvezetés rendelkezésére állnak. Megnehezíti a nemzetvédelmi munkát az országnak csaknem egymilliónyi zsidósága is... Túl sok a nemzet ellensége odakin és sajnos, idebenn is.“ Új Magyarország 1943. XI. 14.

A magyar élet formáit ugyanis haladéktalanul át kell alakítanunk az új korszak szerint, mert ebben az országban a török-kori bajok miatt a XVII. és a XVIII. században nem ment végbe az a polgárosodási folyamat, amely Nyugat-Európában a XVIII. század végén kirobbant nagy konvulzióban a feudalizmus végleges felszámolásához vezetett. És Magyarország, ugyancsak sajátos viszonyai miatt, a szociális problémák tekintetében a XIX. század közepén is félmegoldással elégedett meg, végül az 1918-as, zsákutcába került forradalmi átalakulás sem javított a helyzeten, hanem éppen kompromittálta a szociális elveket. Szent István országában e százados „késés” miatt az ország társadalmi helyzete sok tekintetben anakronisztikussá vált, a szociális feszítőerő rendkívül veszélyes mértékben megnövekedett és egyszer már forradalmi gépezetet is hajtott... *E feszítőerők levezetése tehát elsőrendű államrezonból fakadó sürgős követelmény.*

Ha a nemzeti gondolatot hordozó pártok, véleménycsoportok és kormányzó testületek a magyar életformát a korszerű magyar életeseménnyel összehangolják, vagyis a Népet és a belsőkárpáti hatalmi szerkezetet, az Államot, a térség normáival összehangba tudják hozni és a vele kapcsolatos rendkívül gazdag kormányzati programot megvalósítják, akkor a magyarság energiái minden bizonnyal olyan nagy mértékben felhalmozódnak a Kárpátmedencében, hogy az elkövetkezendő századok elé a legteljesebb bizalommal tekinthet. A korszerű: „új rendbe foglalt” és lelkileg „nemzeti frontba” tömörített — „totális” — magyar nemzet ideológiája olyan történeti képlet, amely a magunk, fiaink és az utánuk

következő nemzedékek hosszú sorainak alkotókedvet, életerőt, tisztas emberi méltóságot biztosít. Óriási felelősséget viselnek tehát mai vezetőink, akik e sorsdöntő átállítás jelenlegi végrehajtói. És erre az egységre, a nemzeti alapon gondolkodó emberek, pártok, csoportok és felekezetek összefogására multhatatlanul szükség van, mert *a „mi igazi küzdelmünk csak a béke hajnalán kezdődik, s ha ezek az órák nem találják készenlétben az egész magyarságot, elpusztulhatunk annak ellenére is, hogy helyünket megálltuk a háborúban.“*¹⁴⁴

C) — A régi rugalmasságát visszanyert belsőkárpáti térség a térdinamikai és történeti tényezők természetes útmutatása alapján, mint már annyiszor a múltban, a környező peremtájakon, elsősorban az északbalkáni medencében szükségszerűen visszanyerné vezetőszerépét, vagyis valamilyen modern formában, az érdekeit népek aktív együttműködésével, visszaállna a „magyar birodalom“ szokásos alakja. A megoldás fformáját kétségtelenül az újabb nemzetközi jogi gondolkodás szolgáltatja, amely az államok egyenlőségen alapuló egyetemességével szemben a térség és fajiság <lve alapján a nemzetközi hierarchia rendszerét állítja fel és vezetőállamokról, vezetőnépekről beszél.¹⁴⁵

¹⁴⁴: Vájta Ferenc szavai. Az Ország 1943. X. 9. V. ö. a 215. l.-on a* alatti jegyzetet.

¹⁴⁵ Az új nemzetközi jogrend alapgondolatait főleg Carl Schmitt művei fejtegetik. Szép összefoglalásukat adja és történeti kritikát gyakorol a régi nemzetközi jogról Reinhard Höhn, Reich, Grossraum, Grossmacht (Darmstadt 1942) c. műve. Az új nemzetközi jogi elvek gyakorlati megvalósításának mai állapotáról Búza László ad felvilágosítást. I d. mű.

Egy ilyen magasabbrendű politikai kapcsolódást, mely a belsőkárpáti térség, mint magtáj körül nagyhatalmi alakulatot hoz létre, a külföldi szemlélők többsége a múltban, közelmúltban és jelenleg is szükségesnek tart.¹⁴⁶ A magyarságtól tehát Európa szempontjára

¹⁴⁶ Emlékezzünk arra, hogy a Habsburg-monarchia európai szükségességének tétele az első világháborúban még az entente-államok közvéleményében is szívélyesen tartotta magát a szlávok egyébként korlát nélkül érvényesülő politikai propagandájával szemben és csak térközi elhelyezkedését, külpolitika ját., tneg belső felépítését kifogásolták. Azt is tudjuk, hogy a monarchia lerombolásába azzal a feltétellel nyugodott bele az entente közvéleménye, hogy helyette a népi és demokratikus *el/r* alapján létrejött államok majd konföderációt alkotnak. S amikor ez a nagyobb politikai egység saját erőivel nem jött létre, az entente ' maga igyekezett azt életrehozni. Idevágó kísérleteik főállomásai: 1919—20 és 1932. Mindezekről Baráth, A dunai táj stb., és ugyané szerző ismertetését a *Papers and documents relating to the foreign relations of Hungary I.* (Bp. 1939) c. műről a Századok 1940 LXXIV. évf. 338. s. köv. 1.

A középső Dunamedencét magábanfoglaló politikai tömörülés mai szükségére Schneefuss is rámutatott: „Eine abermalige Zusammenfassung des innerkarpatischen Raumes, mondja, könnte nicht innerhalb der verschiedenen Volksgebiete haltmachen, sondern müsste über die Karpatengrenze hinausgreifen. Das heisst, sie ist kein ungarisches, sondern ein mitteleuropäisches Problem; sie führt zwangsläufig die ungarische Politife ebenso über die alten Grenzen hinaus, zu einer Zusammenarbeit mit den ebenfalls geschlossenen anderen Völkern des Donauraumes, wie die Donau ja auch die Deutschen aus ihren Volksgrenzen herausgeführt hat in die Gemeinschaft der Südostvölker.“ Schneefus* i d. mű 37. 1.

ból világpolitikai teljesítményeként most is azt várjuk, amit a középkorban, hogy tudniillik megújult; rendjében a béke pillanatában a „birodalom“ történeti területén megvalósítsa a középeurópai sorsközösség eszményeiből folyó természetes politikai rendet. *A középdunai nagyhatalom életrehívása tehát ma is szerves folytatásaként tűnik fel a Kárpáttérből kiinduló középeurópai újjászervezésnek.*

A Kárpátmedence mai térdinamikája fokozottan érvényesíti a középeurópai szolidaritás gondolatát. A német térség ugyanis ma magában foglalja az egész alpesi peremtájat, sőt a *Porta Hungarica*[^] is beljebb nyomult és a Kárpáttérben egy „protektorátust“ alkotott. A német erők jelenléte Itáliában, a Balkánon és a Kárpátok fölött Belső-Európának olyan súlyt adott ezen! a tájon, hogy vezetőszerpe vitán felül áll. Bár a magyar államhatalom fokozottabb kapcsolatba jutott, sőt majdnem térbeli összefüggést is létesített az olasz és a bolgár életterekkel, a helyzet mégis az, hogy az ország Achilles-sarkában felhalmozódott erőket ma inkább a becsület, a magyarság középeurópai gondolathoz való évszázados hűsége és a németiség által is helyesen értelmezett sorsközösségi szabályok állítják meg határainkon, semmint a fegyveres hatalom. *'Kárpáti függetlenségünk kényes feltételéhez, a középeurópai sorsközösség helyes értelmezéséhez tehát ma jobban kell ragaszkodnunk mint valaha, és súlyunk, értékünk emelése végett — történeti szemszögből nézve — a belső átállítással történő erőfokozáson kívül az olasz és a bolgár térséggel való szoros és közvetlen kapcsolat minél intenzívebb tételére kell törekednünk.*

A hatalmas keleti veszedelemmel szemben, amely; ma is nyugateurópai erőkkel kapcsolódik, Magyarország ezúttal nem áll egyedül, mint történetének korábbi századaiban. A „Közép“ megsemmisítésére törekvő átfogó erők esetleges győzelme, bármennyire is akarják ellenfeleink ebben a tekintetben világos látásukat megzavarni, tudjuk, hogy, a magyar államgondolat és így a magyar nemzet valamint a Kárpátmedencében is uralmon lévő kultúrformák megsemmisítését jelentené. *A szovjetorosz és angolszász koalíció ellen való küzdelem tehát a magyarság számára is lét-küzdelem és amíg ezeket a létellenségeket a magyar és közép-európai politikai élettérből el nem űzzük, magyar nagyságról és magyar jövőről nem beszélhetünk.*

A mai viharban a kárpáti országesszményt, a magyar állam és a magyar nép Úttörvényeit minden politikailag gondolkodni képes embernek és minden becsületes szándékú államférfinak tudnia kell, ha a jövő Európa felépítésében ezen a sok vérrel öntözött történeti tájon lelkiismeretes munkával akar résztvenni és még egy szörnyű katasztrófát, újabb Mohácsot és újabb Trianont el akar kerülni.

Kétezer éves történet, kétezer esztendőn keresztül szakadatlanul igazolt tér-dinamikai törvények bizonyítják, hogy „Magyarország vagy nagy lesz — vagy nem lesz soká állam.“ Jövünk függ attól, hogy megmaradunk-e történeti útvonalunkon, vagy letérünk arról.

¹⁴⁷ Beksics Gusztáv, Mátyás király birodalma Magyarország jövője. (Budapest 1905) 238. 1.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Bevezetés — — — — —	5
Néhány szó a magyar sorstudományról, 5. 1.	
I. — A Kárpátmedence térdinamikája — — — —	23
II. — Nép, Ország és Állam a Kárpátmedencében a magyar honfoglalás előtt — — — — —	42
III. — A Kárpátmedence magyar vezetés alatt, 895—1526	52
1. A magyar nép etnikai felépítése, 52. 1. —	
2. A magyar nép és a magyar állam elhelyezkedése a Kárpátmedencében, 56. 1. — 3. Az idegen népek sorsa Magyarországon, 66. 1. —	
4. A magyar nép és a magyar állam elhelyezkedése Európában, 79. 1. — 5. A magyar birodalmi gondolat európai jelentősége, 88. 1. —	
6. Magyar tragédia, 98. 1.	
IV. — A török hatalom túlsúlya, 1526—x686 — —	103
1. Az állam és a nép térséggel alkotott összhangja megbomlik, 103. 1. — 2. A magyarság politikai tudata megmarad, 115 .1.	
V. — A keleti németiség uralmi kísérlete, 1686—1867	120
1. A német uralom hatalmi feltételei, 120. 1. —	
2. A nemzetiségek kialakulnak és szembe helyezkednek a kárpáti országeszménnyel, 134.1. — 3. A magyarság erőfeszítései a kárpáti rend helyreállítására, 141. 1.	

	Oldal
VI. — Az újabb magyar vezetés, 1867—1918 — —	150
1. A magyarság újra felépíti a belsőkérpáti dinamizmussal összhangban álló államát és harmonikusan beilleszti Közép-Európába, 150.1. — 2. A bomlasztó erők kialakulása, 162. 1.	
VII. — A szláv hegemonia korszaka, 1918—1938 — —	175
1. A Kárpátmedence szétagoltsága, 175. 1. — 2. A magyarság újjáépítő törekvései, 184. 1.	
Konklúzió — — — — — — — — — —	190
Függelék — — — — — — — — — —	191
Az országépítés problematikája a mai magyar gondolkodásban, 191. 1.	